

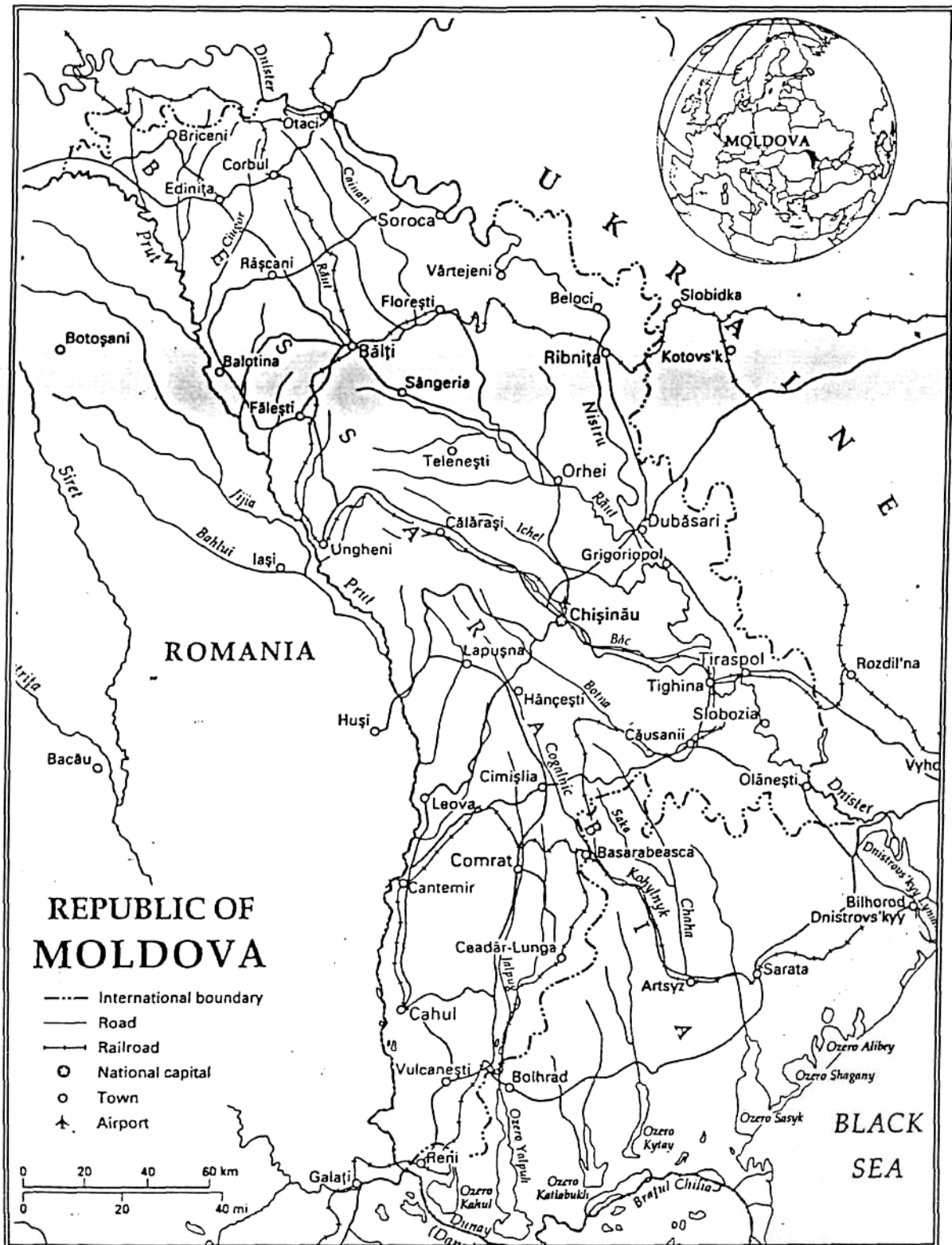
Republica Moldova
Raportul național asupra dezvoltării umane – 1995

undp

Chișinău, Moldova 1995

<p>Comitetul organizatoric al primei Conferințe Naționale asupra dezvoltării umane durabile.</p> <p>Grigore Ojog- viceprim-ministru Andrei Andrieș - președinte, Academia de Științe Sergiu Radauțan - Academia de Științe Alexandru Roșca - Academia de Științe Sergiu Chirca - Academia de Studii Economice Nadejda Șișcan - Academia de Studii Economice Vladimir Iacovlev - Institutul de Ecologie Ion Cibotaru - Institutul de Ecologie</p>	<p>Echipa PNUD -Moldova pentru dezvoltarea umana durabilă.</p> <p>Winston Temple, Coordonator Rezident al ONU pentru Moldova Larisa Atamaniuc, Coordonator de proiect național pentru Cercetări în domeniul dezvoltării umane Barbara Brittell, Consultant proiect..</p>
---	--

<p>Rapoarte prezentate în cadrul primei Conferințe Naționale asupra dezvoltării umane durabile</p>	
<p>Eugen Hrișcev, Academia de Studii Economice. Serghei Chircă, Academia de Studii Economice Nadejda Șișcan, Academia de Studii Economice Andrei Andrieș, Academia de Științe Victor Ciobanu, Academia de Științe Haralambie Corbu, Academia de Științe Sergiu Radauțan, Academia de Științe Alexandru Roșca, Academia de Științe Alexandru Zavtur, Academia de Științe Ion Bostan, Universitatea Tehnica Chișinău</p>	<p>Arcadie Capcelea, departamentul pentru Protecția Mediului Anatol Gudim, Ministerul Economiei Nicolae Bucum, Ministerul Învățămîntului Vladimir Guțu, Ministerul Învățămîntului Alexei Rusu, Ministerul Sănătății Eugenia Mihailov, Ministerul Muncii : Ion Cibotaru, Institutul Național de Ecologie Ion Dediu, Institutul Național de Ecologie Vladimir Iacovlev, Institutul Național de Ecologie</p>

Comentarii asupra acestui raport pot fi trimise pe adresa:

PNUD Moldova
str. 31 August, nr. 131
277012, Chișinău,
Republica Moldova

Guvernul Republicii Moldova și Biroul PNUD pentru Moldova aduc sincere mulțumiri Guvernului Japoniei pentru ajutorul financiar acordat inițiativei de alcătuire a acestui Raport național asupra dezvoltării umane.

Imaginea de pe coperta acestui raport a fost creată de Alexei Katalnicov, artist moldovean care a transfigurat aici ideea procesului de tranziție a Moldovei. Cocosțircul (simbolul național al Moldovei ce datează din secolul 16) zboară din întunecimi spre lumină, adică din greutățile economice și dezastrul social spre renașterea și prosperitatea națiunii.

Capitolul 1. Cuvînt înainte prezentat de Dl Winston Temple, Coordonator rezident al ONU pentru Republica Moldova

Republica Moldova, de la obținerea independenței în august 1991, a pornit pe calea lungă și dificilă a transformărilor. Procesul tridimensional al tranziției spre independență, democrație și economie de piață liberă - deși fără îndoială esențial pentru stabilitatea și prosperarea viitoare a națiunii, a dus evident la o înrăutățire a prezentului poporului moldovenesc. Din fericire, această înrăutățire este temperată de un puternic potențial.

Speranța de viitor a Moldovei se bazează pe promovarea neabătută a dezvoltării. În această privință, republica are patru resurse importante de care depinde schimbarea. Prima este aspectul geografic și multiethnic. Situată la marginea Europei și a fostei Uniunii Sovietice (FUS), cu România la Vest și Ucraina la Nord, Est și Sud, Moldova are potențialul cultural, lingvistic și geografic, precum și experiența istorică pentru a interacționa cu succes cu vecinii ei. A doua resursă este enormul potențial agricol al Moldovei, bazat pe solul său foarte fertil. A treia este puternicul potențial industrial - dintre care cele mai avansate sînt electronica și agroindustria - a căror baze au fost puse în era sovietică. Iar a patra, și cea mai importantă, este potențialul uman al Moldovei - sub forma savanților foarte bine pregătiți, a unei forțe de muncă înalt calificate și a unei populații bine instruite, ceea ce reprezintă principalele resurse umane - esența acestora - pentru dezvoltarea cu succes a Moldovei. De această ultimă resursă depinde organizarea și dezvoltarea cu succes a resurselor fizice ale Moldovei.

Nu se poate și nu va fi uitat faptul că în această perioadă dificilă cu care se confrunta Moldova,

oamenii reprezintă scopul, centrul și mijloacele transformării cu succes și, în ultima instanță, a dezvoltării Moldovei. Pregătirea acestui Raport - Primul Raport al dezvoltării naționale a Republicii Moldova - a constituit un pas fundamental în reevaluarea acestui adevăr și a strategiei de tranziție a națiunii, pentru a fi siguri că dezvoltarea Moldovei este durabilă și centrată pe om.

La 22-23 februarie 1995 Moldova a organizat prima sa Conferință Națională asupra Dezvoltării Umane, la care au participat Președintele Republicii Moldova, înalte oficialități de nivel guvernamental și ministerial, apreciați savanți și academicieni locali, tuturor acestora aducîndu-le grațierea noastră. Aceasta conferința s-a constituit într-un forum în care s-au trecut clar în revistă greutățile dezvoltării Moldovei și s-au propus mijloace pentru promovarea unei dezvoltări umane și eficiente. Acest prim raport asupra dezvoltării naționale umane provine din aceasta conferință - din propunerile și analizele efectuate de unele dintre cele mai importante resurse umane ale Moldovei, pe care le admirăm în mod deosebit. Din lecțiile învățate și comunicate aici - atît pline de speranță cît și de tristețe - apare și strategia Moldovei. Pe acest sol fertil al potențialului Moldovei ea se va constitui într-un îndrumar al procesului de tranziție a republicii și a urmării dezvoltării sale umane durabile.

*Winston Temple, Coordonator
rezident al ONU în Republica
Moldova*

CUPRINS

Capitolul 1. Dezvoltarea umană durabilă: un concept global și aplicarea sa la Moldova.

Republica Moldova: angajare pe calea independenței și dezvoltării
Drepturile universale ale omului: temelia dezvoltării umane durabile
Pacea, justiția, libertatea și echitatea între sexe
Evoluția Raportului asupra dezvoltării umane naționale

Capitolul 2. Independența, democrația și economia de piață: impactul transformărilor tridimensionale ale Moldovei

Cele trei aspecte ale transformării
Spre independența și democrație
Spre o economie de piață liberă
Prioritățile dezvoltării naționale: echilibrul în vederea scopului final DUD

Capitolul 3. Dezvoltarea umană durabilă în Moldova: trecutul, prezentul și situația potențială

Potențialul dezvoltării umane durabile
Tendințe demografice: o introspecție în dezvoltarea umana
Natalitatea și mortalitatea
Rata descrescînda a natalității

- Rata crescînda a mortalității
- Populația în vîrsta
- Migrația sporita
 - Statistica rasiala/etnica
- Standardul general de viața
- Potențial național puternic
 - Potențial uman/intelectual
 - Resurse naturale
 - Resursele economice

Capitolul 4. Călea spre dezvoltarea umană durabilă: potențialul civil, politic, social și ambiental al Moldovei

- Strategii și potențial pentru atingerea DUD
- Lipsa discriminării
- Toleranța etnica
- Sexul în cadrul dezvoltării
 - Violența împotriva femeilor
 - Sănătatea și reproducerea femeilor
- Libertatea de mișcare
- Dreptul la proprietate privata
- Libertatea de opinie, de expresie, de asociere și de participare la alegeri
- Privire generala asupra sectorului politic
 - Consolidarea parlamentului
 - Consolidarea sistemului judiciar
 - Consolidarea puterii locale
 - Consolidarea Academiei de administrație publica
 - Consolidarea Departamentului Statisticii
 - Introducerea postului de ombudsman

- Supervizorii Guvernului, ONG-urile și presa
- Reforma socială revigorează capacitatea de guvernare
- Dreptul la muncă, inclusiv dreptul la plată egală, demnitate a muncii, sindicate și ajutorare a șomerilor
 - Șomajul
 - Pensionarii
- Dreptul la învățământ
 - Strategia reformei învățământului
- Dreptul la sănătate
 - Abuzul de stupefiante
 - Boli legate de mediu
 - Scopurile reformei
 - Dreptul la un mediu sigur
 - Planuri pentru viitorul mediului
 - Resursele de apă
 - Pământul și păstrarea solului
 - Calitatea aerului
 - Energia
 - Managementul deșeurilor

Capitolul 5. Dezvoltarea umană în Moldova: premisele pentru durabilitate

- Condiții necesare pentru dezvoltarea umană durabilă
- Reforma economică
 - Modelul economic al Moldovei
- Acțiuni necesare pentru reforma economică viitoare
- Dezvoltarea industrială
 - Reforma tehnică în industrie
- Reforma energetică
- Cercetarea și dezvoltarea
- Un plan de asistență internațională

Capitolul 6. Indicatorii dezvoltării umane pentru Republica Moldova

Tendențele dezvoltării economice

Componentele naționale ale economicului

Balanța resurselor naturale

Cheltuieli militare și folosirea necorespunzătoare a resurselor

Șomajul

Angajare în câmpul muncii

Formarea capitalului uman

Învățământul

Medicina și ocrotirea sănătății

Demografie

Situația femeilor

Tendențele dezvoltării umane

Crizele umane

Dezvoltarea umana

Indeele dezvoltării umane

Bibliografie

Capitolul 1. Dezvoltarea umană durabilă: un concept global și aplicarea sa la Moldova

Republica Moldova: angajare pe calea independenței și dezvoltării

Republica Moldova este o nouă republică independentă ce și-a proclamat independența față de Uniunea Sovietică la 27 August 1991, ca urmare a eșecului loviturii de stat de la Moscova, care a dus la înlăturarea fostului președinte al URSS de la putere. Această proclamare a fost imediat urmată de un set de reforme politice și legislative care au constituit bazele autonomiei Moldovei.

În cei trei ani și jumătate de la acești pași semnificativi spre independență și suveranitate, Moldova a progresat și continuă să progreseze pe calea unui proces de transformări tradiționale complexe și provocatoare - de la statalitatea dependentă la cea independentă; de la o economie dirijată centralizat la una de piață liberă; și de la un sistem politic comunist la unul democratic.

Dificultățile acestei transformări tridimensionale au fost și mai mult complicate de un număr de probleme, printre care: schimbarea limbii oficiale a Moldovei - de la limba rusă la limba română - iar provocările administrative și etnice au argumentat această schimbare; izbucnirea separatismului politic în Estul și Sudul republicii (în regiunile transnistreana și găgăuza, prima dintre ele cunoscând o scurtă escaladare în conflict armat în vara anului 1992); prezența pe teritoriul Moldovei a unei forțe militare neinvitate - Armata a 14-a rusă; ravagiile făcute de dezastrele naturale neașteptate -

sub forma secetei, inundațiilor, uraganelor și înghețurilor au lovit îndeosebi în sectorul agricol al națiunii; efectele deceniilor de abuz asupra mediului înconjurător care au afectat serios echilibrul ecologic al națiunii și a tuturor sistemelor vii - inclusiv umane - care depind de acesta.

În pofida amploarei impresionante a procesului tridimensional a procesului de tranziție a Moldovei, complicat de factorii mai sus menționați, procesul de reforma a națiunii este în plină desfășurare. Dar chiar dacă s-au înregistrat progrese importante, mai rămân de îndeplinit și altele la fel de importante.

Prima etapă a tranziției Moldovei a dus la un nivel înalt al nemulțumirii sociale. Ritmul scăzut al reformei, deși constant, a fost însoțit de scăderea nivelului de trai, sporirea ratei șomajului și de o scădere marcantă a capacității rețelei de asigurări sociale de a sprijini volumul crescând al segmentelor vulnerabile ale populației.

Fără îndoială, așa cum se va arata în acest Raport, Guvernul Moldovei este preocupat să obțină un nivel sănătos și crescător al dezvoltării naționale, care este centrat pe om, temeinic din punct de vedere economic și ambiental, și, în fine, durabil. Garanția potențialului de dezvoltare al Moldovei rezida în: 1) importantul potențial uman al republicii - o comunitate de savanți și intelectuali cu o pregătire superioară, muncitori calificați din punct de vedere tehnic și o populație cu un nivel ridicat de cultură; 2) în potențialul sau economic - marea bogăție agricolă,

Figura 1.1

Date fundamentale despre Moldova

POPULAȚIA		ECONOMIA	
Numărul populației, 1992 (milioane)	0.4	PNB total, 1991 (miliarde \$ SUA) ^{1,2}	7.48
Nivelul mediu de creștere a populației pe an, 1985-92	0.6	PNB pe cap de locuitor, 1991 (\$SUA) ^{1,2}	1,700
Densitatea populației, 1992 (persoane pe km.p)	129	PNB real pe cap de locuitor, 1991 (PPP\$)	3,500
REPARTIZAREA POPULAȚIEI (%)		Creșterea medie anuală a PNB, 1991-92 (%)	21.0
Rurală	53	Rata medie a inflației, 1992 (%)	1,060
Urbană	47	Nivelul Șomajului, 1993 (%)	25
REPARTIZAREA PE GENURI, 1991 (%)		Repartizarea pe sectoare a angajaților, 1992 (%)	
Bărbați	47.7	Agricultură	36
Femei	52.3	Industrie	28
REPARTIZAREA PE VÎRSTE, 1991 (%)		Deservire	36
Pînă la vîrsta de muncă	30	Partenerii principali în domeniul comerțului, 1991	
De vîrsta de muncă	55	În cadrul CSI	Rusia, Ucraina
Trecuți de vîrsta de muncă	15	În afara CSI	Romania, Germania
REPARTIZAREA ETNICĂ, recensămîntul din 1989 (%)		Exporturile, 1992 (milioane ruble)	
Moldoveni	64.5	În cadrul CSI	7,809 (Industria alimentară, industria ușoară, construcția de mașini și prelucrarea metalului)
Ucraineni	13.8	În afara CSI	332 (Industria alimentară, industria ușoară, energia)
Ruși	13.0	Importurile, 1992 (milioane ruble)	
Găgăuzi	3.5	În cadrul CSI	7,237 (Industria ușoară, energia, construcția de mașini și prelucrarea metalului)
Evrei	2.0	În afara CSI	1,207 (industria ușoară, producția agricolă, construcția de mașini și prelucrarea metalului)
Bulgari	1.5	GRADUL DEZVOLTĂRII UMANE, 1994	
Alte etnii	1.7	75/173	
GRUPURILE DE VORBITORI (%) DE LIMBILE			
Romană	62.1		
Rusă	21.6		
Ucraineană	9.7		
INSTRUIREA, 1992			
Anii medii de școlarizare	6.0		
Nivelul de alfabetizare al adulților (%)	96		
SĂNĂTATEA			
Persoane ce revin la un medic, 1992	250		
Nivelul morbidității infantile	23		
PROBABILITATEA DE A TRĂI DUPĂ NAȘTERE			
Medie	69		
Băieți	65		
Fete	72		

¹ Informație prezentată de Banca Mondială

² Oficiul NU/PNUD consideră aceste cifre ale PNB supraestimate.

Figura 1.2

Declarația universală a drepturilor omului adoptată la 10 decembrie 1948 de Adunarea Generală a ONU

Articolele 1-2 (Privire generală asupra drepturilor): afirmă ca toate persoanele; sînt păcșute egale ca demnitate și drepturi" și sînt beneficiarele tuturor drepturilor și libertăților precizate în declarație indiferent de rasa, culoare, sex, limba, religie, opinie politica sau de altă natura, origine națională sau socială, proprietate, naștere sau alte criterii.

Articolele 3-21 (Drepturile civice și politice): precizează drepturile civice și politice, care includ: dreptul la viață, la libertate și securitate personală; eliberare de sclavie și servitute; scutirea de torturi și cruzimi, tratament și pedepse inumane sau degradante; dreptul de a fi recunoscut oriunde ca persoană în fața legii; dreptul de a utiliza mijloace judiciare eficiente; scutirea de arestare, detenție sau exil arbitrar; dreptul de a fi audiat în mod public și de a fi anchetat corect; «dreptul de a fi considerat nevinovat pînă la dovedirea vinovăției; dreptul de non-violare arbitrara a vieții private, familiei, domiciliului sau corespondenței; interzicerea atacurilor asupra onoarei și demnității; dreptul la protecția legii împotriva unor astfel de atacuri; libertatea de mișcare; dreptul la azil, dreptul la naționalitate; dreptul la căsătorie și întemeiere a unei familii; dreptul la proprietate personală; libertate de gîndire, conștiința și religie; libertate de opinie și expresii; dreptul la adunare și asociere pașnică; dreptul de a participa la guvernare și de a avea acces egal la serviciile publice.

Articolele 22-27 (Drepturi economice, sociale și culturale): dreptul la securitate socială; dreptul la muncă; dreptul la plată egală pentru muncă egală; dreptul de a forma și de a se asocia la sindicate; dreptul la odihnă și divertisment; dreptul la un nivel de trai adecvat sănătății și bunății; dreptul la educație; dreptul de a participa la viața culturală a comunității.

Articolele 28-30 (Drepturi sociale și internaționale): recunosc ca oricine are dreptul la o ordine socială și internațională care să permită realizarea drepturilor precizate aici, ca aceste drepturi ar putea fi limitate doar pentru unicul scop de a asigura recunoașterea și respectarea drepturilor și libertăților altora; fiecare persoană are îndatoriri față de comunitatea în care trăiește.

puternică capacitate și experiența industrială și înaltul nivel tehnico-științific; 3) în preocuparea de înfăptuire a reformelor economice, politice, sociale și umane, începînd cu declarația de independență din 1991 și continuînd cu procesul transformărilor aflate în curs.

Drepturile universale ale omului: temelia dezvoltării umane durabile

La 2 martie 1992, Republica Moldova a devenit stat membru al organismului internațional de menținere a păcii și de dezvoltare a Națiunilor Unite (ONU). Printre motivele acordării acestei calități de membru Moldovei este angajamentul ei de a onora și susține anumite obligații internaționale recunoscute. Un astfel de

angajament îl constituie recunoașterea și implementarea Declarației universale a Drepturilor Omului, adoptată pentru prima

Figura 1.3

Dezvoltarea umană (DU) este un proces prin care se asigură șanse mai bune tuturor oamenilor și contribuie la realizarea a 3 obiecte esențiale, printre care: 1) o viață lungă și sănătoasă; 2) accesul la cunoaștere; și 3) accesul la niveluri de viață acceptabile. Alte aspecte importante ale dezvoltării umane implică libertate politică, economică și socială, creativitate, respectul reciproc și respectarea drepturilor fundamentale ale omului. Dezvoltarea umană se concentrează asupra individualității ființei umane. Astfel, o persoană ca beneficiar, este atît subiectul cît și obiectul dezvoltării.

*Ion Cibocaru,
Institutul de Ecologie*

Figura 1.4

Dezvoltarea durabilă (DD) este un proces în care politicile economice, fiscale comerciale, energetice agricole și industriale, sînt astfel construite încît să asigure ca dezvoltarea să fie durabilă din punct de vedere economic social și ecologic. Adică, consumul prezent nu poate fi finanțat prin asigurarea unor datorii economice pe care urmează să le plătească alții în viitor. Investițiile în sănătatea și educația populației actuale trebuie astfel făcute încît să nu creeze o datorie socială pentru generația următoare. Iar resursele naturale trebuie utilizate în moduri care nu generează datorii ecologice prin supraexploatarea capacităților productive și portante ale pămîntului.

Raport asupra dezvoltării umane 1992

data la 10 decembrie 1948, de către Adunarea Generală a ONU.

Figura 1.5

Dezvoltarea umană durabilă (DUD) este acea dezvoltare care generează nu numai creștere economică, ci distribuie aceste beneficii în mod echitabil; care regenerează mediul în loc să-l distrugă, care fortifica oamenii în loc să-i marginalizeze. Ea dă prioritate săracilor, lărgind aria opțiunilor și șanselor, asigurînd participarea la luarea deciziilor care îi afectează. Este o dezvoltare - printre altele - pro-săraci, pro-natură, pro-democrație, anti-șomaj și pro-femei.

Deși au trecut aproape 50 de ani de la adoptarea acestei originale declarații ea nu și-a pierdut importanța. Drepturile fundamentale ale omului definite în acest document - civile, politice, economice, sociale și culturale - rămîn global aplicabile și servesc, de fapt, la ghidarea strategiilor moderne de dezvoltare, atît la nivel internațional cît și local.

Pacea, justiția, libertatea și echitatea între sexe

Preambulul Declarației Universale a Drepturilor Omului recunoaște ca toți

oamenii - bărbați, femei - au drepturi egale și inalienabile precum și demnitate intrinsecă, și ca toate acestea servesc drept baza pentru pacea, justiția și libertatea mondială.

Diferitele concepte ale dezvoltării internaționale care au fost lansate și avansate de ONU și alte organizații internaționale pentru dezvoltare, ulterioare Declarației din 1948 inclusiv Dezvoltarea Umană (DU), Dezvoltare Durabilă (DD) și Dezvoltarea Umană Durabilă (DUD) (detaliată în figura 1.3., 1.4. și 1.5) acționează în direcția susținerii și promovării acestor drepturi ale omului, concomitent cu desemnarea mijloacelor contemporane de susținere a lor.

Acest concept al Dezvoltării Umane a fost prezentat pe larg pentru prima dată de către Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD), în 1990 în cadrul primului sau Raport global anual asupra dezvoltării umane. De atunci, înțelegerea procesului dezvoltării umane s-a extins pentru a include și impactul condițiilor externe (cum ar fi starea ambientului) și participarea indivizilor la propria lor dezvoltare. În cadrul acestui prim raport, s-a formulat metodologia de obținere a unei analize mai adecvate a dezvoltării națiunilor - bazate nu numai pe indicatori economici, ci și pe cei ai dezvoltării umane.

De la acest prim raport, metodologia analitică a fost și mai mult rafinată, fiind folosită acum ca un standard acceptat global pentru măsurarea cantitativă nu numai pentru dezvoltarea economică a națiunilor, ci și a dezvoltării lor umane. Aceasta are loc prin intermediul analizei statistice a Indicatorilor Dezvoltării Umane (IDU) care conțin nivelurile de educație a națiunilor, standardele de viață și nivelurile libertăților omului. Acceptarea larg răspîndită a acestui raport anual este

semnul unei schimbări în mentalitatea comunității mondiale - respectiv ca doar capacitatea economică nu asigură dezvoltarea națiunii, și că toate națiunile - de la cele mai bogate pînă la cele mai sărace - pot beneficia de reevaluarea dezvoltării lor.

Evoluția Raportului asupra dezvoltării umane naționale

Acest Raport asupra dezvoltării umane naționale (RDUN) este primul efort intensiv al Moldovei de a-și analiza standardele și metodologiile internaționale globale existente. Datele statistice aflate la sfîrșitul raportului reflecta situația Moldovei, bazată pe indicatorii standardizați ai dezvoltării umane introduși în raportul global.

În 1991, anul independenței Moldovei, Raportul Dezvoltării Umane (RDU) globale a situat republica pe locul 64 în tabloul dezvoltării umane a celor 179 de națiuni. Doar pe parcursul a 3 ani, în pofida îmbunătățirilor din situația economică a națiunii, poziția Moldovei a coborît cu 11 puncte, ajungînd pe locul 75 - o demonstrație cantitativă a unui fapt deja cunoscut - acela că procesul de tranziție a Moldovei a avut un impact devastator asupra situației sociale din republică. În lumina acestui declin arătat, inițiativa RDUN a Moldovei, din care s-a desprins și strategia DUD, este cît se poate de la timp.

Pe lîngă IDU standardizat, în raport au fost folosiți indicatori statistici suplimentari, specifici Moldovei. Aceste statistici specifice Moldovei arată caracterul unic al republicii, incluzînd puternica capacitate științifică și de cercetare, enormul sau potențial agricol, evoluția dezvoltării mediului ambiant - toate acestea oferind o introspecție în situația unică a dezvoltării Moldovei.

În cinstea apropiatei a IV-a Conferințe mondiale asupra femeilor, în conformitate cu lecțiile despre echitate oferite de Summit-ul mondial al ONU asupra dezvoltării sociale, și ca recunoaștere a necesității foarte reale de a crea o situație mai bună pentru femeile din Moldova, acest raport încearcă, de asemenea, să evalueze situația specifică a femeilor din Moldova și să identifice mijloacele de a încorpora dezvoltarea femeilor în efortul general de dezvoltare al națiunii.

Acest raport național a evoluat pe parcursul a mai multor luni de cooperare intensă și activă între Comitetul de organizare a Raportului Național asupra Dezvoltării Umane, compus din Academia de Științe, Academia de Studii Economice și Departamentul de Protecție a Mediului, precum și ministerele economice, al muncii și protecției sociale, al sănătății și al celui al învățămîntului care au ținut în februarie 1995, Prima Conferința Națională asupra Dezvoltării Umane Durabile. Pregătirea acestui raport este considerată nu un scop final, ci un mijloc prin care se poate obține o înțelegere mai largă și o aplicare amplă a conceptului DUD la Moldova în ansamblul ei.

Această perioadă de transformări a marcat un moment deosebit de propice pentru dezvoltarea strategiei DUD pentru Moldova, deoarece există potențialul corespunzător pentru încorporarea acestuia în procesul de reformare al națiunii aflat în plină desfășurare. Implementarea acestei strategii necesită o schimbare dramatică în ideologie, dar una care să garanteze cursul adecvat al națiunii spre respectarea drepturilor omului, expuse pentru prima oară cu 50 de ani în urma la ONU în Declarația Universală a Drepturilor Omului - pace, justiție, libertate și echitate între sexe.

Cuvintele dlui Andrei Andrieș, Președintele Academiei de Științe și unul dintre liderii dezvoltării strategiei DUD a

republicii constituie o dovada a angajării națiunii pe aceasta cale:

Este pentru prima oară după al doilea război mondial când cheltuielile militare scad la scara globală. Războiul rece s-a terminat și au apărut noile state independente. Bătăliile ideologice ale trecutului au fost înlocuite cu relații pragmatice, iar pericolul ecologic care sporește mereu a mobilizat opinia publică de a cere acțiuni drastice pentru a salva fragila noastră planetă. Multe concepții ce păreau pînă nu demult irefutabile sînt acum revizuite în esența lor. Noțiunea de securitate națională sau de stat este înlocuită cu cea de securitate umană. Oamenii nu există pentru a-și propune ca scop dezvoltarea; dezvoltarea ar trebui să servească cerințelor umanității.

Aceasta necesită formularea unei noi înțelegeri a securității umane, a activității umane, a relațiilor internaționale și a cooperării internaționale bazate pe națiune și nu pe forță, pe realizări științifice și nu pe false idealuri... prioritatea supremă pentru societatea noastră este intensificarea procesului de dezvoltare națională pentru a 1) aduce nivelul de viață al poporului nostru mai aproape de cetei țărilor cu o industrie mai dezvoltată, și 2) pentru a dezvolta în mod constant cultura și știința noastră pentru a crea o societate bazată pe armonie între natură și individ, între individ și societate. Fiecare dintre aceste elemente sînt fundamentale și indispensabile pentru obținerea unei Dezvoltări Umane Durabile".

Capitolul 2. Independența, democrația și economia de piață: impactul transformărilor tridimensionale ale Moldovei

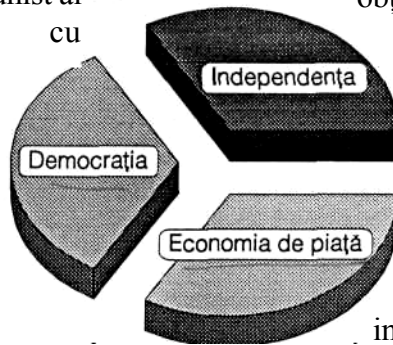
Cele trei aspecte ale transformării

Obținerea independenței de către Moldova în august 1991 a creat cadrul pentru urmărirea reformelor social-economice și politice. La nivel uman, aceste reforme au creat o provocare suplimentară și la fel de importantă - asupra transformării ideologice - deoarece multe din schimbările cu care se confruntă societatea sînt contrare lecțiilor predate și învățate în fostul sistem politic și social comunist al Moldovei. Transformarea cu succes a sistemelor economic, politic și administrativ al națiunii va servi drept baza pentru echilibrarea priorităților dezvoltării umane ale infrastructurii națiunii.

Spre independență și democrație

Obținerea independenței de către Moldova, așa cum a fost descrisă în figura 2.1., a fost urmată imediat de pași pentru a obține recunoașterea națională și internațională a autonomiei și suveranității sale. Pe plan intern acești pași au cuprins tranziția de la comunism la democrație, consolidarea stabilității naționale și a organismelor administrative, reforma conducerii și administrării locale și restructurarea bazelor legale ale națiunii. Activitățile din această privință au inclus alegerea primului președinte al națiunii independente, dl Mircea Snegur, în decembrie 1991, desfășurarea alegerilor parlamentare democratice în primăvara anului 1994, conceperea unei Constituții

naționale, pe baze democratice (ratificată în august 1994) și reforme legislative în curs în toate domeniile sociale, economice și politice. Introducerea unei monede naționale stabile - leul moldovenesc - la 29 noiembrie 1993, care înlocuiește rubla rusească, a ajutat și mai mult la ieșirea Moldovei din starea sa de dependență față de Moscova, ceea ce s-a constituit ca o dovadă, la nivel internațional și local, a eforturilor pozitive ale națiunii spre obținerea dezvoltării

economice și în cele din urmă, la urmărirea cu succes a autonomiei sale. Eforturile de menținere a suveranității Moldovei au înregistrat provocări, pe plan intern, prin manifestările de independență ale fracțiunilor din raioanele de Vest (Transnistria) și Sud (Găgăuzia) ale națiunii, conform descrierii din figura-casetă 2.1.; fără îndoială, guvernul național al Moldovei a căutat permanent să obțină soluții pașnice la aceste probleme.

Pe plan internațional, urmărirea de către Moldova a independenței și democrației a fost sprijinită de către comunitatea internațională, atât la nivel bilateral cât și multilateral; aceasta din urmă s-a înfăptuit prin obținerea calității de membru în Organizația Națiunilor Unite (martie 1992), și prin obținerea calității de membru în alte organisme internaționale, inclusiv Consiliul European. Recunoașterea bilaterală a autonomiei Moldovei și a puternicei baze agricole și industriale a Moldovei au dus la stabilirea unor legături comerciale netradiționale care, din nou, au

Privire generală asupra istoriei Republicii Moldova

Republica Moldova este situată în colțul sud-vestic al Fostei Uniuni Sovietice (FUS), învecinându-se cu România la vest și cu Ucraina la nord, est și sud. Deși pe parcursul istoriei sale Moldova a cuprins și părți considerabile din România și Ucraina, precum și o mică parte din Ungaria, așa cum sînt cunoscute astăzi aceste țări, în prezent granițele sale sînt delimitate de frontierele naturale ale râurilor Prut și Dunăre la Vest și respectiv Sud-Vest și de o mică parte de pămînt din partea de Est de râul Nistru. Aceasta localizare unica, la periferia culturilor orientale și occidentale a contribuit la declanșarea unei lupte lungi și dificile împotriva altor țări și a dus la deosebit de dificila sarcină pentru moldovenii indigeni de a menține suveranitatea lor culturală și politică.

În decursul Evului Mediu, precum și în timpurile moderne, Moldova, ca și alte principate, a dus o politică orientată spre menținerea și recunoașterea independenței sale, apărarea teritoriului sau și păstrarea frontierelor istorice.

Una dintre cele mai glorioase epoci din Istoria Moldovei a fost în timpul domniei lui Ștefan cel Mare între anii 1457 și 1504. În acești ani Moldova a cîștigat victorii strălucite asupra turcilor, tătarilor, ungarilor, polonezilor și alți invadatori. Acest succes temporar totuși nu a fost o garanție a stabilității viitoare a națiunii. Sub amenințarea permanentă a invaziei, principatele din această regiune au cunoscut perioade cînd unificarea lor reprezenta unicul mijloc pentru ele de a rezista în fața agresiunilor. Astfel, în lumina circumstanțelor istorice, prima unificare a trei principate din regiune, adică Transilvania, Moldova și Muntenia a avut loc sub domnia lui Mihai Viteazu (1593-1601). Deși a trăit puțin, acest eveniment istoric a reprezentat un precedent pentru unirea celor două principate - Țara Românească și Moldova - care au format o nouă țară în 1859 numită România. Regiunea basarabeana a Moldovei a fost anexată pentru prima oară de către Rusia - în acea vreme Imperiu Rus - în 1812. După războiul Crimeii, 1856 Rusia a pierdut regiunea sudică a Basarabiei în favoarea Moldovei recîștigînd-o de la România în 1878 la Congresul de la Berlin. Odată cu colapsul Imperiului Rus în 1918 această regiune ce cuprindea o parte din teritoriul actual al Republicii Moldova și o parte a Ucrainei, și-a declarat independența și s-a reunit cu România. Nou formată URSS a refuzat să recunoască această reunificare, iar în 1924 a creat Republica Sovietică Socialistă Autonomă Moldovenească (RASSM). În august 1940 rămășițe ale actualei Basarabii au fost anexate de URSS, iar o parte din aceasta au format împreună cu RASSM Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (RSSM). La începutul anilor 1940, pe măsura ce al doilea război mondial traversa Europa, România a pretins din nou teritoriul RSSM. După război, regiunea a fost anexată din nou de Uniunea Sovietică.

Urmînd anexării din 1944 a RSSM, conducerea URSS, într-o încercare de creare a unui Imperiu uniform, patriotic și de cultura sovietică, a început o perioadă de intensă rusificare. Acest proces a inclus introducerea oficială a alfabetului chirilic și al limbii ruse în viața cotidiană (înlocuind alfabetul latin tradițional și limba română), și de reeducare culturală a populației în tradiție sovieto-comunistă.

Tonul conducerii sovietice s-a schimbat în 1986 odată cu introducerea politicii radicale de "Glastnosti" (Deschidere) a președintelui URSS Mihail Gorbaciov. Aceasta nouă politică a permis urmărirea idealului de a introduce cultura tradițională de către populația și conducerea Moldovei și a creat condițiile pentru independența republicii. La 27 august 1991, după eșecul loviturii de stat de la Moscova care a dus la eliminarea lui Gorbaciov de la putere și colapsul politic al URSS, Parlamentul moldovenesc și Adunarea generală a republicii a declarat Independența Moldovei.

După declarația de independență a Moldovei din 1991, două regiuni ale republicii și-au declarat pe rînd propria independență, înființînd autoproclamata republica a Găgăuziei (conținînd o regiune din sudul Moldovei dominată de populație ortodoxă turcofonă) și autoproclamarea Republicii Sovietice Nistrene (RSN) (ce cuprinde regiunea situată pe malul stîng al râului Nistru ce curge spre sud). Deși independența regiunilor nu a fost și nu este recunoscută de Parlamentul Moldovei sau de alte națiuni, regiunile au continuat să caute recunoaștere politică, deși cu programe politice diferite.

În nerecunoscuta RSN, după 1991, situația politică a evoluat treptat spre violență, care a erupt în martie 1992 prin acțiunile rebelilor separatiști nistreni. Violența a continuat toată vara, în pofida inițierii convorbirilor de pace de către autoritățile moldovene, ucrainene, ruse și romîne. În această perioadă Armata 14-a a Rusiei și-a impus și extins influența în regiune în ceea ce Rusia a numit o tentativă de menținere a păcii. Adevăratele scopuri ale prezenței acestei armate străine au fost și continua să fie analizate de guvernul Moldovei, precum și de reprezentanți ai altor națiuni și organizații internaționale, condițiile retragerii fiind actualmente urmărite la întrunirile multilaterale.

Pînă astăzi RSN continuă să-și caute independența. Spre deosebire de aceasta, regiunea Găgăuzia a încheiat un compromis cu guvernul de la Chișinău, ceea ce a dus la desemnarea unui statut politic special, deși neautonom, pentru această regiune. Aceste lupte interne, precum și reforma tridimensională a națiunii provoacă conducerea și poporul Moldovei la urmărirea unei dezvoltări umane prospere și durabile.

Sursa: Raportul asupra tranziției Republicii Moldova. PNUD Moldova

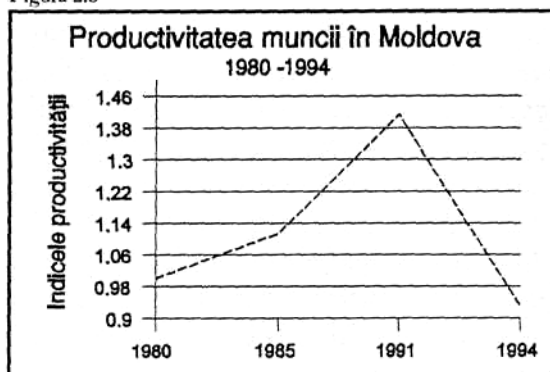
Figura 2.2

Prioritățile reformei economice a Moldovei

- Sporirea capacității industriei naționale prin creșterea nivelului de modernizare și eficiență a uzinelor; încredințarea către stat a pregătirii muncitorilor; îmbunătățirea tehnicilor de management industrial și conversia planificată a industriei de tehnică înaltă din era sovietică - incluzând industria militară - în facilități productive pașnice.
- Sporirea potențialului agriculturii naționale prin adoptarea și promovarea de tehnici agricole bazate pe protecția mediului; însănătoșirea pământului și apelor distruse prin activitatea agricolă intensă; îmbunătățirea managementului agricol și a pregătirii cadrelor; privatizarea cu succes a holdingurilor agricole; promovarea tehnologiilor moderne de fermă.
- Promovarea reformei bancare pentru a asigura un cadru favorabil investițiilor și creditelor investitorilor naționali și internaționali.
- Derularea reformei fiscale - incluzând înființarea trezoreriei naționale pentru managementul monitoringul resurselor, formarea sistemului de planificare/monitorizare/ raportare a bugetului și crearea unui sistem de colectare mai eficient - ca mijloc de consolidare a economiei naționale.
- Continuarea activităților de reformă monetară, incluzând stabilizarea leului moldovenesc - nu prin sprijinul împrumuturilor internaționale ci prin dezvoltarea capacității economice naționale.
- Finalizarea procesului de privatizarea locuințelor, gospodăriilor și întreprinderilor.
- Diversificarea partenerilor comerciali internaționali pentru a reactiva legăturile comerciale tradiționale și de a pătrunde în același timp pe noi piețe.

ajutat la reducerea dependenței Moldovei de centrele economice ale FUS și sa-i sporească autonomia economică. (Fără îndoială, aproximativ 74 la suta din exporturile Moldovei și 71 la suta din importurile sale sînt încă cu țările FUS; aproape 50% din acestea fiind cu Federația Rusa).

Figura 2.3

Relațiile bilaterale și multilaterale stabilite în Moldova în etapele incipiente ale transformării sale au dus nu numai la

diversificarea legăturilor comerciale, ci și la inițierea investițiilor străine și a asistenței tehnice/financiare internaționale. Promovarea împrumuturilor, inclusiv cele de la Banca Mondială și FMI, ce valorează peste 600 milioane dolari SUA în ultimii câțiva ani precum și asistența tehnică din partea ONU, Uniunii Europene și agențiile bilaterale, au ajutat Moldova la planificarea strategiei sale naționale de dezvoltare.

Spre o economie de piață liberă

Ca o componentă a tranziției dificile ale Moldovei spre independența și democrație, republica se confruntă cu provocarea imensă a reformei și tranziției economice - de la o economie dirijată centralizat la una de piață liberă. Statisticile din ultimii trei ani arată ca provocările economice cu care se confruntă Moldova sînt enorme. Produsul intern brut (PIB) al Moldovei este estimat ca înregistrînd o scădere cu mai mult de 50 % în ultimii trei ani și cum se va discuta mai detaliat mai

Figura 2.4

Obiectivele prioritare ale reformei în viziunea Guvernului Moldovei

1. Înființarea unui sector financiar privat stabil care să includă sistemul bancar și dezvoltarea pieței de capital.
2. Înființarea unui mediu monetar stabil și a unui mediu financiar reglementat.
3. Reforma întreprinderilor de stat pentru a le transforma în companii eficiente și profitabile.
4. Privatizarea întreprinderilor de stat (sau părți ale întreprinderilor de stat) și a serviciilor legate de întreprinderi comerciale viabile.
5. Înființarea unui mediu juridic/regulator pentru a sprijini reforma economică și a facilita întreprinderile comerciale în demarajul și creșterea economică.
6. Îmbunătățirea bazei statistice pentru înregistrarea, analiza și luarea deciziilor.
7. Îmbunătățirea nivelurilor și principiilor contabile din sectorul public și privat.
8. Restructurarea sectorială și reforma în: industrie, agroindustrie, energie, transport și telecomunicații.
9. Îmbunătățirea eficienței și performanței sistemului de administrare publică.
10. Dezvoltarea învățământului antreprenorial și pregătirea de programe și servicii suport de facilitare a acestuia.
11. Dezvoltarea unei piețe libere și a unui mediu juridic/de reglementare (intern și internațional) pentru promovarea exportului și menținerea acestuia și a serviciilor auxiliare.
12. Oferirea de sprijin sectorului social: sănătate și securitate socială pentru șomeri și angajați parțial.
13. O reforma a învățământului care să ofere resursele umane unei societăți democratice și unei economii orientate spre piața.
14. Îmbunătățirea relațiilor externe în privința comerțului, investițiilor străine și acordării de credite sub forma de subvenții.

(Priorități enumerate în conformitate cu Comisia guvernamentală pentru comerț extern, investiții străine, asistența tehnică și ajutor umanitar).

jos, impactul social al acestui declin este foarte important. Pașii esențiali spre țelul Moldovei de tranziție economică includ promovarea reformei industriale, antreprenoriatul, privatizarea și comerțul internațional cu parteneri comerciali tradiționali și netradiționali. Premise pentru acest succes includ, la nivel industrial, îmbunătățirea tehnologiei și managementului industrial (incluzând calitatea/eficiența producției) pentru a le face mai compatibile cu standardele occidentale; și îmbunătățirea legislației comerciale bancare și de antreprenorat.

Prioritățile Guvernului în privința reformei macroeconomice sînt descrise în figura 2.2. Asistența bilaterală și multilaterală este larg acordată pentru a sprijini Moldova în atingerea acestor scopuri, atît prin

intermediul asistenței tehnice cît și prin împrumuturi de dezvoltare.

La nivel microeconomic, reforma necesită promovarea ideologiei pieței libere și, în consecință, a unei activități antreprenoriale, care, la rîndul ei, necesită nu numai recalificarea populației din sectorul afacerilor, ci și depășirea barierelor ideologice spre întreprinderea liberă care erau ridicate în timpul epocii comuniste. Componenta umană a dezvoltării economice cu o bază largă - cum ar fi dezvoltarea umană durabilă, în general - este semnificativă. Moldova poate, în acest context, să facă schimb de experiență cu vecina Ucraina, care parcurge un proces similar de tranziție. Conform președintelui ucrainean Leonid Cucima, numai 35 la suta din declinul producției economice a Ucrainei de după obținerea independenței

ar avea motive macroeconomice, cum ar fi comerțul redus și dificultățile din tranzacțiile financiare internaționale, considerînd că 65 % din declinul

microeconomică, ceea ce va duce la stabilizare macroeconomică și crearea condițiilor pentru succesul reformei economice.

Figura 2.5

Componentele pozitive ale teoriei sociale comuniste

- Eliminarea exploatării economice a omului de către om.
- Eliminarea sărăciei la majoritatea absoluta a populației.
- Adoptarea egalității în fața legii pentru toți cetățenii.
- Eliminarea inegalității dintre sexe, prin promovarea drepturilor egale între bărbați și femei.
- Garantarea locului de munca, ceea ce duce la lipsa șomajului.
- Garantarea învățămîntului, ocrotirii medicale și a locuințelor.
- Securitate sociala pentru batrîni și handicapați.
- Promovarea sănătății mamei și copilului.

*Roșca și Zavtur,
Academia de Științe a Moldovei*

producției se datorează factorilor umani – inclusiv abilităților manageriale slabe, deciziilor tehnologice necorespunzătoare și împotrivirea/nereușita de a transpune deciziile luate pentru promovarea reformei industriale și creșterea producției. Astfel factorul uman, la nivel microeconomic, trebuie să fie luat în considerare pentru a obține o reformă și o tranziție economică adevărată. Declinul productivității industriale a Moldovei, cum se vede din figura 2.3.(2) arată că dezvoltarea economică a Moldovei se confruntă cu dificultăți similare.

În conformitate cu cele spuse de dl Sergiu Chircă de la Academia de Studii Economice, tranziția economică a Moldovei și înființarea unei infrastructuri de piață liberă poate fi îndeplinită numai prin stabilizare

sprijinite de puternica capacitate umana, industrială, și științifică a națiunii și de donatorilor, creditorilor și agricola sprijinul consilierilor internaționali pe plan extern, incluzînd Banca Mondială/ FMI, ONU și Uniunea Europeana care vor ajuta națiunea pe calea reformei economice. Ministerul Muncii, protecției sociale și familiei din Moldova a definit, de asemenea, strategia sa de reforma sociala conform figurii 2.6. Aceste reforme recunosc că trecerea de la socialism și economie centralizat-planificată la democrație și o economie de piață libera necesită o restructurare considerabila a infrastructurii securității sociale. Solidele politici de protecție socială din timpurile comuniste (figura 2.5.) - deși preponderent declarative (3) - fără îndoiala aveau un temei

teoretic și pot servi drept model pentru serviciile sociale fundamentale garantate în condițiile noului sistem economic și politic, deși oferite prin alte mijloace. Pașii spre înființarea cadrului legal pentru inițierea reformei sociale

Figura 2.6

Scopurile reformei sociale moldovenești

- Protejarea veniturilor; oferirea de slujbe și reducerea șomajului.
- Oferirea de sprijin pentru paturile sociale vulnerabile, inclusiv pentru cei incapabili sa muncească.
- O estimare corecta a standardelor de viața.
- Indexarea corecta a veniturilor populației.
- Asigurarea securității muncii și a altor activități.

Ministerul muncii

bazate pe obiectivele ministerului au fost deja făcuți, fiind adoptate de către Parlamentul moldovean legi asupra pensiilor, handicapărilor, resurselor de muncă, salarizării, conflictelor de muncă, Codul muncii și altele. Pe lângă reforma politică, economică și socială, Moldova trebuie să urmărească în mod serios reforma și dezvoltarea mediului. Prioritățile reformei mediului în Moldova sînt definite în figura 2.7.

Violările mediului din trecut - îndeosebi cele din epoca sovietică, dar care continuă să persiste și în prezent - amenința integritatea terenurilor agricole, pădurilor, apelor și aerului Moldovei și în cele din urmă sănătatea poporului moldovean și temeliile economiei națiunii. Moldova trebuie să folosească mijloace eficiente de prezicere și diminuare a catastrofelor ambientale și a evenimentelor terestre -

inclusiv schimbările naturale în tendințele evoluției mediului (stabilizarea fenomenelor secetelor anuale sau bianuale (4), inundații, uragane/cicloane, înghețuri timpurii/tîrzii, alunecări de pămînt și cutremure - pentru a evita sau diminua efectele lor; asistența în acest domeniu va fi oferită printr-un program de management al dezastrelor ce va fi înfăptuit de guvernul Moldovei în cooperare cu PNUD.

Urmărite împreună și în colaborare una cu cealaltă, reforma și dezvoltarea economică bine condusa vor spori reforma socială și viceversa. Acestea două, împreună cu o planificare și o protecție eficientă a mediului va duce la obținerea unei dezvoltări umane durabile.

Capitolul 3. Dezvoltarea umană durabilă în Moldova: trecutul prezentul și situația potențială

Potențialul dezvoltării umane durabile

Procesul de definire a unei strategii de dezvoltare umană durabilă pentru orice națiune necesită, ca un prim și fundamental pas, o apreciere deschisă asupra nivelului actual al dezvoltării umane. Prin intermediul studiilor referitoare la situația demografică a Moldovei, la standardul său general de viață, și în general la tendințele sociale, ambientale și economice, pot fi formulate justificări pentru poziția pe care o deține Moldova în cadrul dezvoltării umane globale. Mijloacele de ierarhizare globală a Moldovei sînt descrise în tabelul de mai jos, utilizînd date statistice din 1992. Declinul ulterior al poziției globale a Moldovei față de 1992 - de la poziția 0,714 la 0,75 - reflecta în primul rînd declinul speranței de viață a națiunii, precum și căderea PIB în perioada de tranziție.

Figura 3.1

Indicele de clasificare a națiunilor în 1992	Speranța de viață la naștere	Nivelul de alfabetizare a adulților (%)	Ani de învățămînt	Indicele dezvoltării umane medii
Indici înalți (53 țări)	74.10	97.30	9.80	0.866
Țări cu indice mediu (64 țări)	68.00	80.40	4.80	0.649
Țări cu indice scăzut (54 țări)	55.80	47.40	2.00	0.355
Republica Moldova	69.00	96.00	6.00	0.714

* fosta Uniune Sovietica

Privirea generală ce urmează, include, de asemenea, o apreciere asupra resurselor de dezvoltare ale națiunii - umane, economice și de mediu - pune temeliile dezvoltării unei strategii naționale pentru DUD.

Tendențe demografice: o introspecție în dezvoltarea umană

Impactul independenței și a procesului de transformări ale Moldovei s-a reflectat acut în demografia republicii, servind ca un indice semnificativ al necesităților de reforma economică și socială a națiunii.

Natalitatea și mortalitatea

Conform celui mai recent recensămînt (1990), populația Moldovei înregistrată oficial era de 4.362.000, făcînd din Moldova, în pofida puternicei orientări agricole, cea mai dens populată națiune din FUS*. De la obținerea independenței Moldova a înregistrat totuși o rata

descrescîndă de creștere a populației. Aceasta se datorește unui număr de factori.

Rata descrescîndă a natalității

Datorita în mare măsura dificultăților economice și lipsei serviciilor sociale și medicale, care diminuează speranța de a avea un copil, familiile optează să limiteze sau să amîne nașterea copiilor. Aceasta tendința este reflectată de rata specială a natalității din Moldova - adică nașteri ce aparțin părinților între 15 și 49 ani - care a scăzut cu 33% între 1988 și 1991. Datorita familiarizării limitate a oamenilor și accesului la servicii/metode de planificare eficientă a familiei, avortul reprezintă mijlocul obișnuit de planificare a familiilor în Moldova, îndeosebi în această perioadă de tranziție. Rata avorturilor în Moldova - 110 avorturi la 100 născuți vii - este cea de-a doua rată înaltă din FUS (adouă după Rusia) și cea mai mare rată din Europa. Se apreciază că 78% din moldovencele sub 25 de ani au două sau mai multe avorturi (1). Dificultățile din sistemul medical al Moldovei au complicat și mai mult acest mijloc de planificare familială; 20% din mortalitatea maternă rezulta din avorturi spontane sau infecții postavort. Acestea din urmă duc la o rată înaltă a sterilității, ceea ce ar putea avea un impact ulterior asupra demografiei nașterilor din Moldova în anii ce vor urma.

Rata crescîndă a mortalității

Asociat cu rata scăzătoare a natalității Moldova a înregistrat o sporire a mortalității pe parcursul perioadei de tranziție. Aceasta sporire nu se datorează unei mortalități sporite a vîrstnicilor, așa cum ar fi de așteptat, datorită ponderii mari a populației în vîrsta din Moldova (la care ne vom referi mai jos), ci altor factori cum ar fi creșterea mortalității materne, a copiilor și tinerilor; creșteri ale

omuciderilor și sinuciderilor; scăderi în reglementările securității muncii; sporiri ale bolilor generate de alcool și mortalitate și o capacitate generală redusă a sistemului medical care duce la moartea handicapaților în urma bolilor și accidentelor care, în condițiile unui sistem medical mai adecvat nu ar trebui în mod normal să fie fatale. Bărbații au fost cel mai mult afectați de acest curent, așa cum rezulta din scăderea speranței lor de viață, care actualmente este de 63 de ani.

Populația în vîrstă

Media generală de vîrstă a populației Moldovei este tot mai constantă; în 1992 13,1% din populație avea peste 60 de ani. Acest curent este influențat prin scăderea ratelor natalității în republică, dar se datorează în cea mai mare măsură imigrării în masa a cetățenilor din FUS în Moldova în deceniile 1950 și 1960. Acest trend demografic a dus la o situație deosebit de stresantă pentru sistemul de securitate socială din Moldova care, deja lupta cu un nivel ridicat al șomajului și o populație vulnerabilă în creștere, este de asemenea provocat de nevoia de a oferi sprijin vîrstnicilor și pensionarilor. Aceasta tendința a generat un stres economic asupra familiilor care muncesc în vederea oferirii de sprijin bătrînilor dependenți.

Migrația sporită

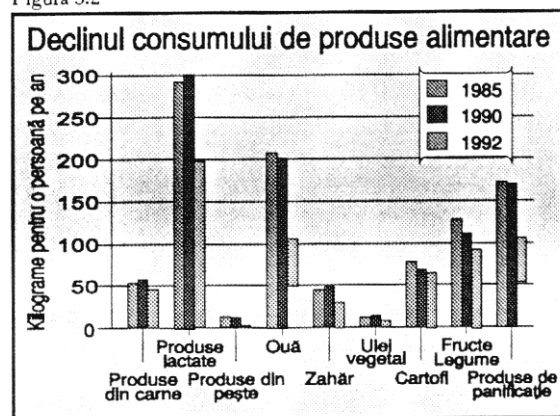
Rata migrației - interna și internațională - a sporit în Moldova în ultimii ani, atît din motive etnice cît și economice.

Migrația etnică s-a compus în primul rînd din etnici evrei, germani, ruși și ucraineni ce căutau să se întoarcă în patriile lor.

Migrația ocupațională, prin contrast, a rezultat în urma crizei economice și de șomaj din țară. Pe plan intern migrația dinspre urban spre rural a început să apară.

deoarece muncitorii și familiilor lor se mută din orașe unde slujbele libere nu mai exista, la țară unde gospodărirea unui minim de subzistență permite familiilor să se sprijine între ele pe parcursul crizei economice. În 1995, ca un indice al acestei tendințe, populația rurală a sporit cu 27,4% iar populația urbană a scăzut cu 4%, în comparație cu datele din 1991.

Figura 3.2

Șomajul și munca prost plătită sînt de asemenea cauze ale emigrației temporare îndreptată spre țările străine - îndeosebi spre Rusia, - în căutare de slujbe mai bine plătite; din nefericire multe dintre aceste slujbe prezintă mari riscuri ocupaționale, datorita dificultăților condițiilor industriale sau climatului dur (de exemplu extragerea țițeiului în Siberia, tăierea pădurilor, construcții industriale etc.), și au dus la rate sporite ale mortalității în rîndul bărbaților în vîrstă de muncă. Emigrația a luat amploare și printre savanții țării; acest fenomen, cunoscut ca "fuga creierelor" (ce va fi descris în detaliu mai jos), subminează prezentul și viitorul științific al națiunii, și prin urmare potențialul de dezvoltare economico-socială.

Statistică rasială/etnică

Moldova are o mare diversitate de etnii, incluzînd etnici moldoveni (64%),

ucraineni (13,8%), ruși (13,5%), găgăuzi (3,5%) și un număr mic de turci, evrei și bulgari. Diversitatea etnică a națiunii și influențele istorice ale acestor grupări etnice au dus la două moșteniri culturale diferite - latină/romană și slavă. Majoritatea potențialului economic actual al Moldovei - puternicile sale sectoare industriale și agricole - se datorează influențelor și dezvoltărilor din perioada URSS (slavă); bazele etnice și culturale ale națiunii au însă origini latine/romane (2). Conform dlui Sergiu Chirca de la Academia de Studii Economice - dacă aceste două culturi diferite nu vor fi integrate, ele vor constitui "un teren fertil pentru separatism". Un astfel de separatism a fost cunoscut deja în regiunile transnistreană și găgăuză ale Moldovei, care, așa cum s-a arătat mai sus, doresc să-și obțină independența față de Moldova.

Standardul general de viață

Standardul de viață al Moldovei a cunoscut o scădere semnificativa după obținerea independenței. În 1992, 79% din populația moldovenească trăia sub nivelul sărăciei (3); aceasta statistica persista și în zilele noastre. În 1993, mai mult de 50% din populație nu putea să-și permită coșul minim de bunuri; la sfîrșitul lui 1994, aceasta tendința a continuat. În timp ce salariul/pensia lunar(ă) medie era de 18 lei (4,1 dolari SUA) pe luna iar salariul mediu lunar era de 86 lei (19,5 dolari SUA) pe luna, bugetul minim de subzistența era calculat la 295 lei (67 dolari SUA) pe luna. Aceste deficiențe în domeniul resurselor au fost duse la extrem prin liberalizarea completa a prețurilor din iunie 1994 la alimentele anterior subvenționate (pîine și produse lactate în special). Un rezultat vizibil al acestui declin al puterii de cumpărare este scăderea - la nivel național a consumului general de alimente al

populației (figura 3.2.).

Dificultățile economice au influențat nu numai puterea de cumpărare a populației pentru alimente și bunuri materiale, ci și serviciile de ocrotiri sanitare, învățământ și cele sociale ale națiunii. Luând în considerare puternicul sistem de servicii sociale din epoca sovietică, unul din pericolele declinului social al dezvoltării, din partea populației, este creșterea nostalgiei față de epoca pre-independența. În timp ce independența Moldovei menține promisiunile de reforma politică, economica și sociala, realitățile din perioada de tranziție, la nivel individual sînt dificil de depășit. În prezent, numai 7 pîna la 8% din populație consideră că bunăstarea lor este mai buna decît în era pre-independența (4).

În general reforma care se va răsfrînge pozitiv asupra nivelului de viața al națiunii și va ridica oamenii peste pragul sărăciei va necesita o sporire a alocațiilor bugetare anuale în domeniile ocrotirii sănătății, învățământ/pregtatire profesionala și securitate sociala, precum și în domeniile științei, cercetării și dezvoltării și a protecției mediului. Desigur o astfel de reforma nu poate avea loc fără o dezvoltare economica a națiunii care va crea, la rîndul ei, bazele economice pentru astfel de investiții în dezvoltare.

Potențial național puternic

Moldova are puterea de a obține renașterea economica și sociala și prin urmare sa urmărească o strategie de dezvoltare umana durabila consistenta. Acest potențial consta în resursele națiunii - umane, materiale și economice.

Potențial uman/intelectual

Epoca sovietica a injectat un potențial puternic și durabil în Moldova sub forma

unei populații înalt alfabetizate (96%), a unei forțe de munca înalt calificate și pregătita tehnic și a unui rezervor puternic de resurse științifice și intelectuale. Reorientarea acestor resurse umane spre reconstruirea infrastructurii economice și sociale a Moldovei, va servi ca una din construcțiile fundamentale în vederea obținerii dezvoltării umane durabile.

Resurse naturale

Principala resursa naturală a Moldovei o reprezintă pămînturile agricole foarte fertile și produsele agricole care sînt cultivate pe ele - fructe, legume, grîne și alte produse alimentare; materii prime vegetale utilizate în sinteza medicamentelor, parfumurilor și a altor materiale organice. Îndeosebi, producerea vinurilor de calitate, care a cîștigat 30 de medalii internaționale în ultimii ani la Miculov, Bratislava, Vama, Izmir, Timișoara și Bordeaux - reprezintă unul dintre cele puternice potențiale de export ale Moldovei. Noile descoperiri din elemente metalice (argint, cupru, zinc și magneziu) din sudul Moldovei și a rezervelor din petrol din sud-vestul Moldovei (la Văleni) și de gaz (la Victorovca), contribuie de asemenea la potențialul de resurse naturale al Moldovei. Situarea geografica a Moldovei, condițiile sale meteorologice și baza sa agricola au creat un mediu corespunzător pentru obținerea de resurse energetice pe baza de soare, vînt, biogaz și alte materii reînnoibile.

Resursele economice

Moldova are un potențial economic divers. Pe lînga resursele sale agricole menționate mai sus, Moldova deține o infrastructura industrială puternică, specializată în mecanica inginerescă și îndeosebi în producerea de motoare electrice, pompe,

tractoare, tehnologii agricole, frigidere și mașini de spălat; textile și îmbrăcăminte; materiale de construcție. Înaltul nivel științific - îndeosebi în domeniile matematicii, fizicii, electronicii, electrochimiei, biotehnologiei, seismologiei și energeticii - puternic subvenționate în epoca sovietică, rămân, în perioada independenței ca o altă sursă durabilă de putere a Moldovei. Aceste resurse industriale și științifice îi ajută Moldovei nu numai în zonele tradiționale ale științei. Ele sînt, de asemenea, indici ai potențialului intelectual și material al Moldovei utilizat pentru înalta diversificare tehnica a capacităților industriale și științifice actuale ale sale.

Infrastructura care sprijină activitățile industriale și științifice ale Moldovei conține 418 fabrici cu 207 mii persoane (în 1993); institute de pregătire a cadrelor tehnice și a specialiștilor (9044 absolvenți de universități și 11375 de școli tehnice în 1993; o Academie de Științe cu 24 de Institute, 4839 colaboratori în 1995 și 84 de institute de ramură cu 10046 experți în 1993.

Capitolul 4. Calea pentru o dezvoltare umană durabilă: potențialul civil, politic, social și ambiental al Moldovei

Strategii și potențial pentru atingerea DUD

Cînd apreciem succesul tranziției oricărei națiuni - inclusiv cel al Moldovei - transformarea economică este cea mai ușor de apreciat. Indicatorii cantitativi intangibili - produs intern brut, venit pe locuitor etc - determinați prin metodologiile statistice internațional acceptate, oferă o apreciere clară asupra capacității economice a națiunii. Dezvoltarea umană, la o scară mai mare, este mai puțin transparentă în privința disponibilităților ei de aprecieri cantitative. Așa cum s-a arătat în capitolul 1. PNUD a stabilit mijloacele pentru astfel de aprecieri cantitative prin intermediul colectării și analizei indicatorilor dezvoltării umane (IDU); aceste date (capitolul 6) colectate de către departamentul statisticii al Moldovei și organisme ministeriale corespunzătoare oferă o primă viziune cantitativă asupra dezvoltării umane a Moldovei.

În cele ce urmează vor fi definite, prin intermediul analizei succeselor Moldovei în respectarea drepturilor omului pentru cetățenii săi, succesele și cerințele pentru o strategie a dezvoltării umane durabile ulterioare a republicii.

Lipsa discriminării

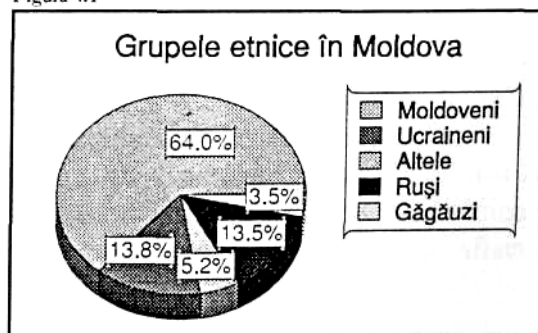
În perioada epocii sovietice lipsa discriminării, deși un drept declarat, nu se urmarea a se respecta în mod sincer în cadrul granițelor Uniunii Sovietice. Violările cele mai importante ale acestei libertăți - îndeosebi violările drepturilor

etnice și ale sexelor - au fost recunoscute de către Guvernul Moldovei după obținerea independenței, făcînd, totodată, pași semnificativi spre îndreptarea nedreptăților trecutului. Adevărata egalitate a șanselor va fi obținută numai printr-o atenție continuă acordată acestor nedreptăți.

Toleranța etnică

Istoria Moldovei, așa cum a fost iar deschisă în capitolul 3, a fost traversată de diferite naționalități; amenințarea politică

Figura 4.1

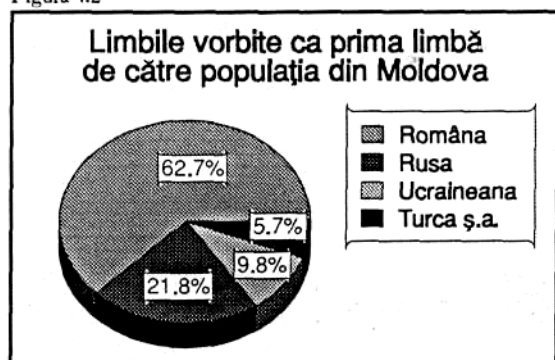

constantă cu războiul pentru controlul teritoriului republicii și a populației sale a contribuit, într-o mare măsură, la diversitatea etnică actuală a națiunii, așa cum este prezentată în figura 4.1.

(O mare parte din segmentele importante rusești și ucrainene ale populației s-au stabilit în Moldova prin imigrație forțată și stimulată în perioada sovietică, îndeosebi în deceniile 1950 și 1960). Într-o anumită măsură aceasta a contribuit, din nefericire, la dezvoltarea unor conflicte regionale și etnice.

Segregația subtilă a grupurilor etnice, îndeosebi prin politicile sovietice de deznaționalizare în cea de a doua parte a secolului XX au creat diferențe de șanse care au aruncat semințele discordiei etnice în republica. Politica sovietică de favorizare a grupurilor etnice neindigene - îndeosebi rusești - peste tot în republicile imperiului sovietic, au afectat grav Moldova. Populația moldovenească indigenă era obligată să suporte procesul de rusificare și astfel, la nivel oficial, să-și abandoneze suveranitatea culturală față de cea proclamată de Imperiul sovietic. Limba poporului moldovean băștinaș - româna - a fost definită ca cea de-a doua după limba rusă, noua limbă națională a Moldovei. Pierderea culturii ca urmare a schimbărilor din limba utilizată constituie un microcosmos al pierderii culturii etnice

Figura 4.2

băștinașe și a dus la suprimarea dreptului la egalitatea etnică.

Dezavantajele intelectuale impuse populației românofone băștinașe au constituit în continuare cadrul pentru inegalități ale șanselor etnice. Tendințele din învățământ arată că în timp ce influența Rusiei a dus o sporire substanțială a numărului de școli și la intensificarea programelor educaționale în cadrul națiunii (ceea ce a dus, de exemplu, la o rată a alfabetizării de 96%) etnicii moldoveni au

primit șanse educaționale mult mai mici decât concetățenii lor ruși și ucraineni. Conform celor spuse de dr. Nicolae Movileanu, istoric la Academia de Științe "Rețeaua instituțiilor de învățământ a fost creată de regimul sovietic pentru a sluji populației ruse localnice și a celei ce urma să imigreze în Moldova. Utilizarea limbii ruse ca limbă funcțională pentru contactele interetnice și, în mod practic, ca limbă oficială de stat, a dus la o scădere considerabilă a numărului de școli românofone... ". Diferențele nu numai în ceea ce privește limbile, dar și în conținutul programelor școlare ale școlilor separate pe baze lingvistice/etnice a dus la decalaje în educație prin intermediul etnicității.

Inegalitățile din învățământ au sporit ulterior celelalte inegalități, îndeosebi în privința locurilor de muncă. Serviciile cu poziție și salarii mai mari erau oferite îndeosebi etnicilor ruși în conformitate cu planurile conducerii centralizate de la Moscova, fiind mult mai inaccesibile etnicilor moldoveni datorită decalajelor educaționale. Astfel decalajele dintre grupurile etnice ale republicii au dus la o nouă structură de clasă pe baze etnice cu majoritatea populației băștinașe aflată în partea de jos.

Odată cu apariția campaniei "glasnost"-ului (deschiderii) declanșată de Mihail Gorbaciov la mijlocul anilor 80 și după aceea, odată cu obținerea independenței și autonomiei în 1991 etnicii moldoveni au avut șansa să-și dezgroape cultura și limba lor ascunse și să ceară egalitate etnică pentru toate grupurile etnice. Reformele educaționale cuprinzând programe de recalificare pentru dezavantajați din punct de vedere educațional precum și conversia multor programe școlare în noua limbă de stat (română) au ajutat la această egalizare.

Tensiuni etno-regionale Migrația etnică pe scara mare este de asemenea un motiv de preocupare asupra potențialului de inversare a inegalităților etnice și de escaladare a naționalismului moldovenesc. Urmărirea autonomiei de către găgăuzi (turci creștini) și transnistreni (așa cum s-a arătat în capitolul 3) s-a datorat de asemenea parțial acestei frici. Guvernul Moldovei este fără îndoială angajat în rezolvarea conflictelor etno-regionale și este preocupat de a obține prevenirea exploatării necinstite și a discriminării împotriva minorităților naționale.

O nouă limbă națională Imediat după conflictele etno-regionale, cea mai tangibilă dificultate cu care se confruntă astăzi minoritățile etnice în Moldova este însușirea ușurinței de exprimare în limba română, noua limbă națională.

Apelurile legislative de schimbare a limbii naționale a Moldovei - de la rusă la română - au fost întâmpinate la început cu o mică opoziție. Întârzierile în începerea modificărilor în problemele limbii au agravat tensiunile socio-politice, iar opoziția față de tranziția lingvistică s-a amplificat în rândul minorităților etnice ale națiunii. S-a adoptat o legislație nouă pentru a facilita și grăbi tranziția lingvistică, concomitent cu asigurarea drepturilor minorităților naționale. Implementarea acestora s-a lovit de dificultăți socio-politice și administrative, inclusiv lipsa resurselor financiare și a mecanismelor, de implementare eficientă a schimbărilor.

Schimbările lingvistice au dus, ca o latură pozitivă, la consolidarea culturală a etnicilor moldoveni; ca latură negativă, pentru nevorbitorii de limba română, aceasta a dus la frustrare - pe lângă sarcina neplăcută de a învăța o limbă s-au dus unele prejudecii nivelului de cunoaștere a limbii și un sentiment de sărăcire culturală.

Tranziția lingvistică ar fi trebuit să fie suportată, la nivel individual de promovarea unor cursuri de pregătire formală și neformală în domeniul limbii, pentru a preveni alienarea celor care învățau limba și scutirea acestora de neliniștea pe care o generează asemenea schimbări radicale.

Obținerea toleranței etnice Este un lucru fundamental că guvernul și poporul Moldovei accepta diversitatea etnică obținută de regiunile " moldovene, îndeosebi în timpul regimului sovietic și ca încurajează încorporarea pașnică a minorităților etnice în noua republică. În general guvernul Moldovei a căutat să asigure o integrare adecvată a populației diverse din punct de vedere etnic și a înființat organisme naționale speciale în acest sens, cum ar fi Departamentul special pentru probleme naționale care conține subdiviziuni specializate ce reflecta interesele tuturor grupurilor etnice principale (inclusiv etnicii moldoveni, ruși, ucraineni, găgăuzi, bulgari și evrei) care trăiesc în Moldova. Un institut de cercetare pentru studierea minorităților naționale a fost înființat în cadrul Academiei de Științe a Moldovei, concomitent cu o comisie parlamentară pentru relațiile naționale și drepturile omului (toamna 1992). Guvernul a adoptat, de asemenea o legislație în sprijinul grupurilor etnice inclusiv legea despre "garantarea drepturilor omului pentru grupurile naționale și etnice".

Sexul în cadrul dezvoltării

Obținerea egalității între sexe, ca și egalitatea etnică, este o provocare multidimensională importantă cu care se confruntă Moldova. Dar este o provocare pe care Moldova o abordează cu multă pasiune, așa cum rezulta din acțiunile din acest an în cadrul celei de-a 4-a conferințe

Figura 4.3

Obiective ale femeilor în cadrul proiectului de dezvoltare al Guvernului Moldovei și PNUD

Probleme de schimbare a atitudinii față de femei la nivelul deciziilor politice și la cel de bază

- Înființarea unei infrastructuri de consultanță pentru femei, prin înființarea unei secțiuni Femeile în dezvoltare în cadrul Ministerului muncii, a unui grup consultativ pentru promovarea intereselor femeilor în cadrul Guvernului și a unui ombudsman preocupat în mod preponderent cu comunicarea necesităților femeilor către Guvern.
- Îmbunătățirea legislației referitoare la femei și a mecanismului de implementare a acesteia, prin revizuirea legislației existente, identificarea zonelor ce necesită reformare/îmbunătățire și comunicarea recomandărilor către Parlamentul Moldovei,
- Sporirea conștiinței decidenților politici și a oficialilor în problemele sexelor, prin desfășurarea unei conferințe regionale asupra femeilor (18-19 mai 1995), asigurarea cu asistență tehnică a Departamentului Statisticii privind metodologiile de colectare a datelor specifice legate de sexe, desfășurarea unor ateliere de sensibilizare a problemelor legate de sexe la care au participat oficialități publice și publicarea unui buletin informativ.
- Sporirea conștiinței publice despre problemele femeii din Moldova, prin asigurarea pregătirii profesorilor și studenților în problemele sexelor în cadrul dezvoltării, înființarea unor programe de studii formale asupra femeilor în cadrul Universității; promovarea dezvoltării problemelor legate de sexe, prin mass-media locală și publicarea unor buletine informative.

Acordarea de asistență indivizilor în promovarea/obținerea unei situații îmbunătățite a femeilor

- Participarea sporită a femeilor în afaceri prin pregătirea acestora în antreprenariat și managementul micilor afaceri și promovarea înființării unei întreprinderi pilot pentru femei
- Înființarea unui Centru de sprijinire a femeilor care ar putea să asigure sprijin de tipul ombudsman femeilor ce solicită asistență juridică, precum și asigurarea serviciilor de sprijin juridic și psihologic femeilor ce sînt victime ale abuzurilor fizice și sexuale.

mondiale asupra femeilor.

Constituirea drepturilor femeilor în Moldova În epoca sovietică femeilor li se garanta egalitatea cu bărbații în conformitate cu legea. Printre alte drepturi, legea asigura femeilor, pe baza unui sistem proporțional, locuri de munca, inclusiv în cadrul organismelor conducătoare ale republicii. Femeilor li se garanta, deasemenea, acces egal și liber la învățămînt, din ciclul primar și pîna la cel terțiar.

Odată cu independența națională a fost adoptată o legislație suplimentară - cum ar fi legile referitoare la "egalitatea", "drepturile de munca și protecția muncii", "familie" și "protecția mamei, copilului și tineretului" din 1994 - promovînd pe mai

departe egalitatea femeilor în societatea moldovenească. Noua Constituție națională garantează în același timp că aceasta legislație va fi respectată.

Adevărata situație a femeilor din Moldova, așa cum poate fi ea demonstrată cu date statistice, este departe de egalitatea proclamată în mod constituțional. Din nefericire această situație nu este unica în Moldova; mai degrabă ea *este o* problema globală cu care se confruntă femeile din majoritatea țărilor cel mai puțin dezvoltate.

În efortul de promovare și obținere a echității între sexe, Republica Moldova a participat activ la activități globale subliniind cu tărie cîteva din cele mai critice probleme cu care se confruntă dezvoltarea femeilor- incluzînd conferința

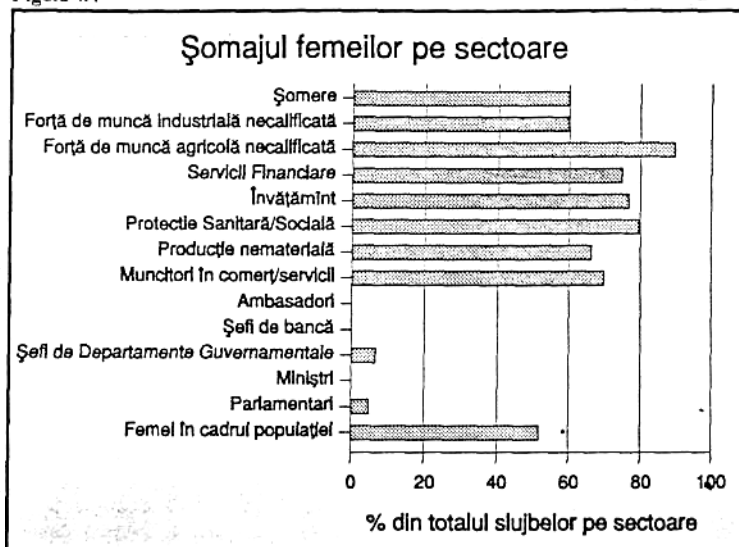
internațională asupra populației și dezvoltării (septembrie 1994) și Summit-ul mondial pentru dezvoltarea socială (martie 1995) - și a participat activ la pregătirile regionale pentru cea de-a patra conferința generală asupra femeilor ce va avea loc în august 1995. Aceste din urmă activități au cuprins și găzduirea unei conferințe regionale asupra femeilor în mai 1995 în cooperare cu ONG-urile moldovenești și Națiunile Unite la care au fost invitați reprezentanți guvernamentali și neguvernamentali din 30 de națiuni din împrejurimi pentru a discuta situația comună a femeilor din punct de vedere social-politic și economic și să constituie o platforma de acțiune pentru Beijing.

Pe lângă participarea la activitățile internaționale, activitățile de nivel local sprijinite de ONG-urile locale ale femeilor, grupurile de nivel comunitar ale femeilor și asistența pentru dezvoltare, incluzând un proiect finanțat de PNUD asupra femeilor în cadrul dezvoltării (obiectivele căruia sînt definite în figura 4.3.) acționează în direcția îmbunătățirii statutului femeilor.

Femeile, munca și carierele Statistica arată ca în Moldova săptămîna de munca a unei femei medii este cu 44% mai mare pentru femei decît pentru bărbați. Aceasta ar însemna ca femeile muncesc 73,5 ore pe săptămîna (38,5 ore la locul de munca și 35 acasă) față de cele 51 de ore ale bărbaților (40 la locul de munca și 11 acasă),

Femeile primesc, în medie o remunerație pentru munca depusă cu 20% pînă la 30% mai mica. Chiar dacă cineva desconsideră munca la domiciliu (o munca neremunerată), cele 38,5 ore ale femeilor petrecute la locul de munca în comparație

Figura 4.4

cu cele 40 ale bărbaților (o diferență de 3,75%) nu merita o diferență de remunerare de 20% pînă 30%.

Volumul muncii femeilor este în general subestimat datorită muncii neplătite - gospodărie, îngrijirea copiilor, grădinarit etc. - în timp ce munca consumatoare de timp și cea intensiva nu este recunoscută oficial sau în mod obișnuit ca munca. Dacă luăm în calcul "munca femeilor" sau "responsabilitățile de soție/mamă", adevărata valoare a muncii rămîne în general nerecunoscută.

Munca investită în îngrijirea copiilor, de exemplu - esențială pentru dezvoltarea sănătoasă a poporului și deci a națiunii - este deseori nerecunoscută ca munca, deși ea necesită zilnic ore de angajare plină de griji și de planificare pentru a fi făcută cum trebuie. Alte activități casnice necesită investiții asemănătoare de energie. Conservarea alimentelor, de exemplu, esențială pentru subzistența majorității familiilor moldovenești în timpul iernii, este un proces intensiv de munca ce devine o slujbă cu normă întreaga în timpul sezonului recoltărilor. Aceasta munca, tradițional efectuată de femei este totuși nerecunoscută ca munca în mod oficial.

La nivel mondial atît în cele mai puțin și-n cele mai dezvoltate țări, statisticile arată că femeile efectuează majoritatea muncii casnice în cadrul unei familii tradiționale. Aceasta situație nu era inechitabilă din punct de vedere financiar atunci cînd singura responsabilitate de muncă a femeilor era în cadrul gospodăriei iar cea a bărbaților era în domeniul forței de muncă salariate. Dar deoarece această tendință socială tradițională a început să se schimbe, iar femeile au început să intre în cîmpul muncii salariate, sarcinile lor casnice nu mai sînt echilibrate. În schimb sarcinile externe au sporit, în timp ce cele casnice au rămas la fel.

În Moldova, intrarea femeilor în cadrul forței de muncă industriale remunerate a avut loc după ce-l de-al doilea război mondial. În 1945 femeile reprezentau 35% din forța de munca productivă; în 1965 ele reprezentau 48% iar în 1970 ponderea a ajuns la 51% - majoritatea - din aceasta forță de muncă. Astăzi femeile din Moldova contribuie cu un procentaj semnificativ la produsul intern brut (PIB), ceea ce arată contribuția lor egală la economia națională. 90% din femeile din structura de vîrstă de vîrf (25-44 ani) participa la munca remunerată. Totuși în aceasta perioadă, femeile n-au fost capabile să egalizeze sarcina de munca de la domiciliu cu munca pentru familie. În timp ce în mod sigur rolul bărbaților în gospodărie a început să se schimbe repartizarea egală a sarcinilor nu s-a întîmplat încă. Aceasta inegalitate este în mare măsură rezultatul persistenței convingerilor sociale despre rolurile femeilor și bărbaților. Pînă ce femeile vor obține egalitatea în celelalte domenii - învățămînt, salariu, roluri de conducere etc - și vor obține o apreciere a capacității lor intelectuale egale, este puțin probabil că societatea va recunoaște ca femeile, ca

egali, merită drepturi egale atît acasă cît și în societate.

Femeile ca lideri O statistica șocanta demonstrează atitudinea societății moldovenești față de femei: În cadrul unui sondaj despre femei și bărbați, 80% din cei chestionați au afirmat ca nu doresc să lucreze sub autoritatea unei femei (1). Implicațiile principale ale acestei statistici sînt profunde, arătînd o lipsa de respect față de femei, în calitatea lor de lideri, și prin urmare o lipsă de încredere în capacitatea femeilor de a avea caracteristicile unui lider. Faptul că femeile ca și bărbații susțin acest punct de vedere arata că atitudinile sociale au jucat un rol semnificativ în subminarea, la nivel național, a autoaprecierii și a autoîncrederii femeilor. De ca atitudinile sociale sînt gata să se schimbe în favoarea femeilor, femeile trebuie sa fie primele care să recunoască capacitatea lor de a fi egale. O astfel de statistica cum este cea de mai sus arată ca obținerea unei recunoașteri va necesita un volum mare de munca.

Lipsa de respect față de autoritatea femeilor ar putea părea surprinzătoare cînd consultăm statistici asupra rolului femeii în perioada comunista. În acea vreme, cu numai patru ani în urma, egalitatea dintre bărbați și femei era mereu subliniată, iar procentajul femeilor în poziții de conducere asigurau un oarecare echilibru în pozițiile de putere. La o examinare mai atentă totuși devine evidentă superficialitatea acestei egalități de putere.

Cele mai grăitoare statistici care arata adevăratul rol al femeilor în societate sînt cele care relevă rolul major în autoritatea femeilor din perioada de după obținerea independenței.

În timpul regimului comunist, femeile dețineau 36,6% din locurile din Sovietul Suprem moldovenesc - echivalentul

Parlamentului de astăzi. După independența acest număr s-a redus în

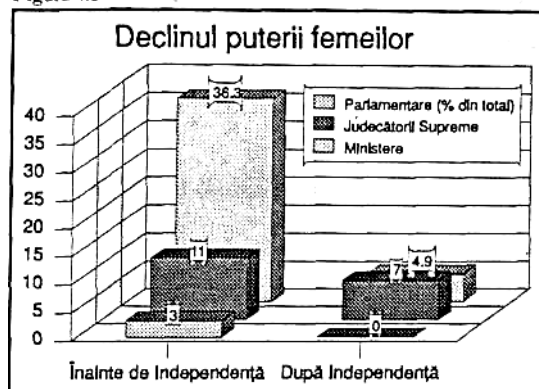
mod dramatic, astfel încât acum femeile dețin doar 4,9% din locurile în Parlament - o scădere cu 87% - în pofida majorității de 52 % pe care o dețin în populația generală. Alte cifre sînt la fel de grăitoare: pozițiile ministeriale au scăzut de la 3 la 0 iar cele din curtea supremă de la 11 la 7. Femeile dețin acum doar 7% din pozițiile de șefi de departamente guvernamentale, 0% din pozițiile de șefi de banei și 0% din cele de ambasador. Fără cote repartizate în prealabil femeile s-au dovedit incapabile să obțină și să dețină poziții de putere.

Dacă femeile nu sînt considerate capabile de conducere, atunci unde sînt ele cel mai mult angajate? Actualmente, ele dețin majoritatea pozițiilor din comerț și servicii (70%), producția nemateriale (66,2%), protecție sanitară și socială (79,6%), învățămînt (76,6%) și în serviciile financiare și creditare (75%). De notat totuși ca în pofida recunoașterii capacității femeilor în aceste domenii ele nu se ridică în general la niveluri directoriale chiar în aceste domenii.

Femeile sînt de asemenea bine reprezentate în domeniul producției și, așa cum s-a arătat mai sus, lor li se datorează un procentaj semnificativ din PIB-ul anual. În aceste domenii, totuși, ele ocupa în general slujbele cu tehnicitate joasă și prin urmare mai puțin plătite. În agricultura, femeile alcătuiesc 90% din forța de muncă necalificată sau slab calificată, iar în industrie 60%.

Șomajul Datorită provocărilor economice grave cu care se confruntă Moldova în această perioadă de tranziție, nivelul șomajului a atins un nivel oficial de aproximativ 200000 (11%) și un nivel neoficial de aproximativ 350 000 (20%) Această estimare neoficială provine din

Figura 4.5

faptul ca șomajul oficial este mărit prin șomajul "ascuns" - muncitori care sînt obligați să-și ia concedii neplătite sau care lucrează o săptămîna incompletă de muncă. Datorită lipsei abilității tehnice a femeilor (femeile alcătuiesc doar 33% din absolvenții școlilor tehnice) ele sînt cel mai probabil să fie concediate. Ca rezultat, femeile alcătuiesc 60,7% din șomajul națiunii.

Accesul femeilor la învățămînt

Cu siguranța unul dintre cei mai importanți factori care contribuie la succesul femeilor (sau lipsa' acestuia) în cadrul forței de muncă precum și în societate este nivelul lor de învățămînt. La nivel global, exista o inegalitate foarte mare între nivelul de învățămînt al femeilor și cel al bărbaților. Femeile sînt de obicei oprite de a avea acces chiar la cele mai elementare trepte de învățămînt, ca să nu mai vorbim despre cele secundare și terțiare, iar majoritatea analfabeților lumii sînt femeile.

În Moldova șansele educaționale ale femeilor au fost mari. Numărul femeilor care au început sau au terminat un nivel de învățămînt secundar și superior era cu circa 20% mai mare decît cel al bărbaților. Fără îndoială, participarea femeilor în eșaloanele superioare ale sistemului de învățămînt este în general mult mai scăzută decît cea a bărbaților. Femeile alcătuiesc doar 38,7%

din cercetători, 30% din candidați în științe, 16,3% din doctori în știința și 0% din academicienii republicii. Motivul acestei incongruențe este dublu.

În primul rând, în conformitate cu statisticile, femeile nu tind să caute o promovare educațională; femeile, spre deosebire de bărbați, cheltuiesc cu 250% mai puțin din timpul lor de munca pentru sporirea cunoștințelor lor intelectuale și tehnice. Aceasta este probabil datorită faptului că femeile cheltuiesc cu 300% mai mult din "timpul liber" lucrând în gospodărie.

În al doilea rând, vârsta la care femeile devin, în general, apte să aibă copii vine în conflict cu vârsta tradițională la care studenții urmează cursurile învățământului superior. În mod obișnuit 40,3% din toate nașterile apar la femeile de 20-24 ani, iar 22,6% apar la femei de 25-29 ani. Iar studiile studentelor cu copii au demonstrat că obligațiile matrimoniale depășesc în general obligațiile de studiu: dintre studentele cu 1, 2 sau 3 copii, doar 13%, 9% și respectiv 0% au reușit să-și termine studiile.

Timpul dedicat maternității constituie o forță ce subminează încercarea femeilor de promovare profesională. La terminarea universității se considera că atât bărbații cât și femeile au șanse egale de avansare, și, într-adevăr în general ei sînt lăsați în poziții de autoritate și responsabilitate comparabile. Diferențierea carierelor profesionale începe odată cu intrarea femeilor în maternitate.

Datorită legilor foarte favorabile care asigură 70 de zile concediu de maternitate plătit suta la suta, 1,5 ani de concediu postnatal plătit parțial și 3 ani de concediu neplătit pentru creșterea copiilor (toate garantînd în mod teoretic păstrarea postului mamei la fostul loc de munca în

cazul revenirii eventuale la acesta), femeile pot primi aproximativ 5 ani de scutire de munca. În timp ce aceasta este benefic pentru copil, îndeosebi atunci cînd programele educaționale pentru copiii mici nu există în mod curent în Moldova, aceasta pauză poate fi în detrimentul carierei femeii, deoarece aptitudinile de munca se diminuează sau devin depășite. În plus, datorită situației economice actuale a națiunii uneori nu este posibil ca femeile să mai reocupe vechiul post, datorită lipsei de locuri de munca disponibile sau închiderii întreprinderii. Și astfel femeia devine încă un membru al masei șomerilor.

De reținut, fapt lăudabil pentru dreptul național, beneficiile post natale și cele pentru creșterea copiilor sînt de asemenea acordate și tatălui sau bunicului copilului și nu numai mamei; datorită convingerilor/presiunilor sociale totuși inclusiv faptul că un bărbat nu poate avea grija de un copil la fel ca o femeie, aceasta ultimă înlesnire este rareori acceptată.

Fără îndoială datorită condițiilor economice dificile din țară, femeile moldovence rareori își iau concedii plătite parțial sau neplătite oferite de lege. Aceasta fiind situația, rămîne în continuare problema diferențelor mari dintre nivelurile carierelor profesionale ale bărbaților și femeilor.

Această situație de diferențiere a nivelurilor carierelor în funcție de sex, și tendința bărbaților de avansa mai repede în cariera decît femeile nu este valabilă doar pentru Moldova. Chiar în țările înalt dezvoltate în care multe femei amîină sau abandonează creșterea copiilor pentru a avansa în cariera, această inhibiție a avansării femeilor este evidentă. Ea se datorește unui "plafon de sticlă" - cu o barieră invizibilă și de netrecut creată de atitudinile legislative și sociale care deși nu

Rezoluția primei conferințe naționale de planificare familială din Moldova: Un model pentru reforma altor domenii ale ocrotirii sănătății

La conferința s-a stabilit în unanimitate ca planificarea familială este o activitate multilaterală, scopul căreia este ajutarea familiilor și a persoanelor singure să ajungă la concluzii clare în privința prevenirii gravidității nedorite, în alegerea nașterii copilului, în reglementarea intervalelor între nașteri și în numărul de copii într-o familie.

Totuși, în ultimii ani, problema planificării familiale era considerată numai din punct de vedere medical.

Specificul actualei situații a Moldovei constă în sporirea numărului avorturilor, scăderea ratei natalității și a nupțialității și în creșterea ratei divorțurilor.

Principalele motive ce duc la avorturile pe scară largă constau în utilizarea predominantă a unor metode contraceptive tradiționale și cu eficiența scăzută și în atitudinea negativă a oamenilor și medicilor față de aceste metode; absența unui sistem adecvat de educație sexuală, îndeosebi pentru copii și adolescenți; ineficiența informației; și insuficiența asortimentului și ofertei de contraceptive.

O problemă specială pentru instituțiile de sănătate publică o constituie avortul și graviditatea la copii.

Sistemul modern de educație sexuală și a altor instituții responsabile nu au promovat o sporire a nivelului de cunoaștere legată de comportamentul sexual și de reproducere pentru generația viitoare.

Societatea în general, cultura și religia, trebuie să garanteze o educație sexuală concretă, delicată și corectă. Sporirea nivelului de relații normale dintre bărbați și femei este singurul mod de a controla rata natalității.

Din cele de mai sus, și în contextul recomandărilor Conferinței internaționale asupra populației și dezvoltării de la CAIRO (1994), și a Cercetării asupra sănătății femeilor ținută la Viena (1994) actuala conferință consideră necesar să creeze Serviciul de stat pentru planificarea familială.

Este imposibil să rezolvăm această problemă foarte importantă numai prin intermediul instituțiilor medicale. Este necesar să integram eforturile lucrătorilor medicali, ale tuturor școlilor, instituțiilor de cultură, ocrotiri sociale, muncă și justiție, organizațiile de tineret, mass-media și reprezentanții bisericii și organele administrației locale. Apariția unor noi legi și recomandări asupra planificării familiale și a corelării acestora cu legile internaționale devine foarte necesară. În această privință, este timpul să adoptăm legi care reflectă o politică guvernamentală asupra planificării familiale plecând de la principiul că fiecare persoană are dreptul la o reproducere sănătoasă.

Acest drept trebuie realizat la nivel guvernamental prin mijloace de oferire a unei asistențe multidimensionale populației în toate privințele planificării familiale, prin intermediul informației, asistenței medicale și consultațiilor despre contraceptive, precum și prin formarea și înțelegerea unei sexualități și reproduceri de la vârste mici.

Conferința consideră necesar:

- condiții legale pentru organizațiile guvernamentale și neguvernamentale în problema planificării familiale;
- stabilirea drepturilor cetățenilor, îndeosebi a copiilor, la educație sexuală;
- asigurarea înființării de centre de planificare familială cu echipamentul și contraceptivele necesare; reglementări asupra întreruperii sarcinii, sterilizării chirurgicale și a însămînțării artificiale ca metode de planificare familială;
- asigurarea unei asistențe medicale speciale în caz de sterilitate;
- asigurarea unor consultații medico-genetice;
- utilizarea metodei de diagnostic și tratament al deranjamentelor funcționale reproductive;
- profilaxia bolilor transmise pe cale sexuală.

sînt evident necesare pot fi fără îndoială inhibatoare.

Cu siguranța, în cazul Moldovei, așteptările despre femeile în gospodărie, femeile ca mame și opoziția, egal împărtășite de ambele sexe, față de conducerea de către femei poate servi drept un plafon de sticlă pentru conducerea de către femei sau avansarea lor, în pofida existenței unei legislații care garantează șansele.

Violența împotriva femeilor

Problema violenței împotriva femeilor nu este bine documentată în statistica moldovenească. Și totuși ea există, fără îndoială. Bazîndu-ne pe exemplele altor națiuni și pe condițiile de luptă și greutate economice este ușor de spus că atacurile fizice și atacul/violența sexuală există; deasemenea există, și este în creștere, abuzul verbal, emoțional și psihologic pe măsura scăderii standardului de viață și sporirea greutăților vieții cotidiene.

În general, astfel de forme de abuz sînt considerate a fi mijloacele celor lipsiți de putere sau slăbiți pînă la epuizare în fața vulnerabilității altora, în încercarea de a crește sentimentul de putere al atacatorului. Deoarece oamenii din Moldova luptă împotriva greutăților asupra cărora ei nu au nici un control, sporesc condițiile pentru creșterea acestor activități criminale. Totuși rata crescîndă a abuzurilor de droguri și alcool în toată populația este un alt indicator al abuzului mascat față de femei care în mod inevitabil există.

Este necesar ca republica să recunoască problema abuzului față de femei și să implementeze strategii corespunzătoare pentru 1) scăderea ratei atacurilor și 2) să ofere sprijin victimelor.

În legătura cu primul punct este evident ca

o astfel de strategie trebuie implementată larg la nivelul comunității și stopată printr-o legislație adecvată. În primul rînd, publicului trebuie să i se spună adevărul despre abuzuri și atacuri; cel mai bine este să începem această educație printre tineri, în școli, pentru ca educația primită să fie bine însușită și utilizată pe parcursul întregii lor vieți. O astfel de educație, ca parte a unei treziri generale a conștiinței legate de cele două sexe reprezintă un scop al amintitului program "Femeile în dezvoltare" și este planificat să se experimenteze în școlile din Chișinău în toamna anului 1995.

Fără îndoială, în absența educației anterioare, educația socială generală este necesară. Prea mulți oameni, femei și bărbați, nu-și pun problema abuzului față de femei. Femeile și bărbații trebuie învățați că acest abuz - fie el verbal, sexual sau fizic - în cadrul unei relații sau în afară unei relații este absolut inacceptabil. Ar trebui un cadru legislativ care să sprijine educația pentru a 1) inhiba atacul potențial; 2) pedepsi pe cei care atacă și 3) să asigure sentimentul de securitate și șansa reabilitării victimei.

În legătură cu cel de-al treilea punct, este esențial, la nivel comunitar, inițierea unor programe pentru femeile violate și bătute, pentru a oferi acestora un loc sigur de revenire. Prin înființarea unui centru pentru femei aflate în criza, de tip ombudsman, fie prin intermediul proiectului "Femeile în dezvoltare" al PNUD (care a formulat o asemenea propunere) sau prin inițiativa alternativă, se va asigura începerea unui sistem care să ofere un astfel de sprijin. Organizațiile internaționale ce se ocupă de drepturile femeilor pot fi contactate în vederea obținerii de informații referitoare la proiectarea și implementarea unor astfel de programe, inclusiv linii directe pentru crize

post-viol, adăpost pentru femeile și familiile bătute precum și idei pentru un învățământ public eficient.

Sănătatea și reproducerea femeilor

Scăderea stării de sănătate și de reproducere a femeilor în Moldova reprezintă o problemă tot mai serioasă. Actualmente, femeile au în Moldova cea mai scurtă speranță de viață dintre toate femeile europene, de 71,9 ani, și au o rată mortalității materne de 4 ori mai mare, cunoscând o rată a mortalității infantile de peste 3 ori mai mare decât media europeană. Dintre toate femeile care vizitează clinicile din diferite motive, 50% sînt declarate pozitive la testele pentru bolile transmise pe cale sexuală. Femeile moldovence au în medie 2,5 avorturi pe durata vieții lor, iar 20% din decesele la naștere sînt cauzate de complicații legate de avort.

Este evident, din statisticile de mai sus, ca o reforma majoră a ocrotirii sănătății este necesară în vederea ajutării națiunii pentru a ieși din actuala criză a ocrotirii sănătății. În privința problemelor de ocrotirea sănătății femeilor, îndeosebi a sănătății materne și reproductive, au fost inițiate diverse activități de către Ministerul Sănătății, în cooperare cu organizațiile internaționale, ca de exemplu FNUP (Fondul Națiunilor Unite pentru Populație), OMS (Organizația Mondială a Sănătății) și Unicef (Fondul Națiunilor Unite pentru Copii) precum și Federația Internațională pentru Planificarea Nașterilor (FIPN).

Sănătatea reproductivă Participarea Moldovei la Conferința Internațională asupra Populației și Dezvoltării (CIPD), și ajutorul primit apoi de la FNUP și FIPN - inclusiv donații de contraceptive, asistența în planificarea primei conferințe naționale

de planificare familială, și a două cursuri pregătitoare de planificare familială pentru slujitorii sănătății la nivel regional - au acționat în direcția promovării inițiativelor legate de sănătatea femeilor.

În cadrul primei Conferințe Naționale de Planificare Familială din Moldova, Ministerul Sănătății din Moldova a demarat puternic într-o luptă îndelungată de educare a femeilor și bărbaților pe tema sănătății reproductive, pentru a reduce ratele mortalității la naștere și a celei infantile, și despre complicațiile avortului, pentru a promova o sănătate mai bună și în consecință viitori mai buni pentru femei. Rezoluția Conferinței (fig.4.6.) reprezintă un demaraj puternic și unul ce va putea fi imitat de alte sectoare ale societății care necesită schimbări în vederea progresului.

DUD și dezvoltarea femeilor Rezoluția de mai sus a primei Conferințe Naționale de Planificare Familială este o propunere cu un potențial enorm și care reprezintă un exemplu deosebit de eficient de inițiativă la nivel de comunitate în privința Dezvoltării Umane Durabile. Apelul sau pentru o abordare coordonată și multilaterală în vederea rezolvării problemelor sănătății reproductive a femeilor și bărbaților - obținerea de asistență din partea Guvernului și a liderilor comunităților, recunoașterea complexităților problemelor și identificarea unei abordări de tip pas cu pas care să ducă la succes - rezoluția oferă credit comunității moldovenești în privința posibilității de a obține rezolvarea problemei.

Libertatea de mișcare

În timpul epocii sovietice, libertatea de mișcare era limitată doar la migrarea în celelalte republici sovietice, stimulată masiv prin oferirea de locuri de muncă, locuințe și șanse educaționale. O parte a

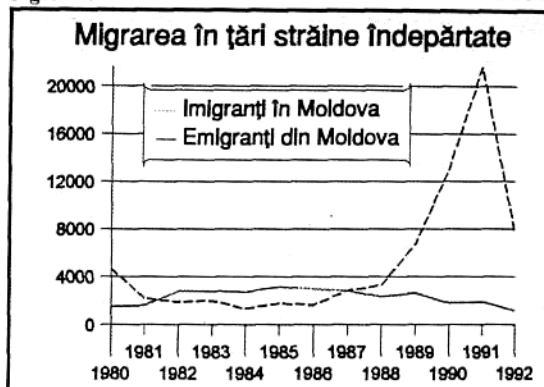
migrărilor erau migrări forțate, în încercarea de omogenizare a zonei sovietice și prin urmare subminarea potențialului unor răscoale naționaliste. Emigrarea "în națiunea îndepărtată" - emigrarea în statele nesovietice - era foarte limitată; de obicei numai grupurile etnice nesovietice (germani, evrei, bulgari) aveau permisiunea legată de a emigra în țările lor. Emigrarea ilegală a cetățenilor sovietici a apărut de asemenea îndeosebi în timpul călătoriilor internaționale ale cetățenilor cu probleme de afaceri sau în vacanță.

Tendința imigrării și emigrării s-a schimbat semnificativ înainte și după obținerea de către Moldova a independenței sale. Acestea sînt vizibile în fig.4.7 și 4.8.

În general aceste cifre arată că imigrația în și emigrația din ceea ce erau pe atunci națiuni ale URSS a sporit substanțial la sfîrșitul deceniului 1980. Aceasta a apărut în mare măsură ca o reacție la îndulcirea activității polițiilor politice în privința migrării intrarepublicare, precum și ca o anticipare a independenței, deoarece moldovenii expatriați de pe aproape întreg teritoriul URSS au început să se întoarcă la căminele lor. O tendință similară a fost vizibilă în privința imigrării moldovenilor non-etnici din Moldova spre patriile lor. Un salt foarte semnificativ în emigrarea către țările străine îndepărtate (fig.4.7.) este un indiciu al liberalizării politicilor de imigrare ale Moldovei după obținerea independenței.

După liberalizarea politicilor naționale de migrare, Moldova (și națiunile învecinate FUS) s-au confruntat cu provocarea asigurării suportului social, oferiri de locuri de muncă și locuințe către naționali ce au revenit. La sfîrșitul anilor 80, cînd s-a lansat prima chemare către moldoveni de a veni acasă, republica era nepregătită din punct de vedere administrativ să primească

Figura 4.7

acest influx. De atunci, reformele legislative au urmărit să stabilească politici de imigrare realiste și să creeze o infrastructura care să ofere suport social imigranților.

Moldova recunoaște că dreptul omului de a rămîne - în propria țara și în propriul cămin - este intrinsec dreptului omului la libera mișcare. Prin desfășurarea privatizării și a reformei economice, precum și reforma serviciilor sociale și de șomaj, Guvernul Moldovei acționează în vederea reducerii dificultăților economice care determina în buna măsură emigrarea.

Dreptul la proprietate privată

Ca parte a procesului tranzițiilor de la un sistem central controlat, socialist, la unul democratic, orientat spre piață, Moldova urmează un proces intens de privatizare a

Figura 4.8

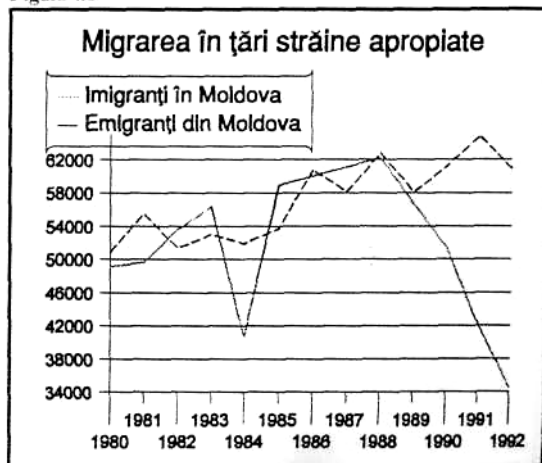
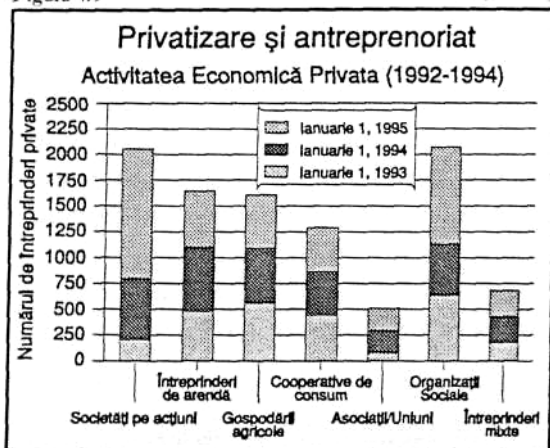

Figura 4.9

fostelor posesiuni ale statului. Schimbările în proprietate care au avut loc de la începerea privatizării sînt detaliate în fig.4.11. Între 1993 și 1994, s-a înfăptuit 41 % din privatizarea apartamentelor și 25% din privatizarea agriculturii. Progresul acestei privatizări este arătat în fig.4.9.

În timp ce actualmente Moldova are un

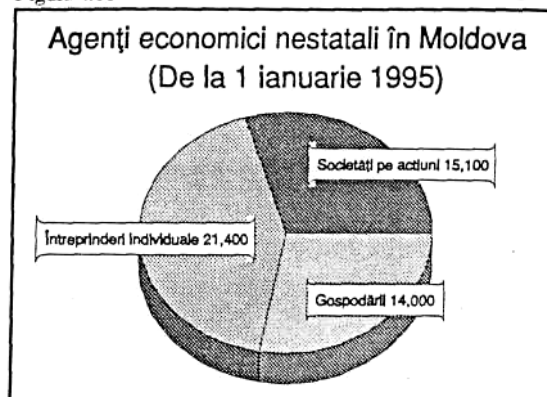
Figura 4.10

Strategia de privatizare pentru 1995-1996

Introducerea stimulentei pentru personalul întreprinderilor pentru a transforma întreprinderile în unitari competitive;
 Încheierea privatizării pe baza de bonuri și punerea la punct a unui mecanism tradițional de privatizare pe baza de bani;
 Încurajarea participării investitorilor locali și străini la procesul de privatizare, pentru facilitarea restructurării întreprinderilor privatizate;
 Consolidarea sprijinului acordat întreprinderilor și statului în pregătirea restructurării post privatizatoriale;
 Dezvoltarea a noi forme de privatizare, prin tendere, tendere investiționale și alte mecanisme deschise care să atragă investitorii;
 Privatizarea pămîntului pe care se află situate întreprinderile private

Sursa: Documente pregătite pentru întâlnirea grupului consultativ, Paris, 20 martie, 1995, pag.6

Figura 4.11

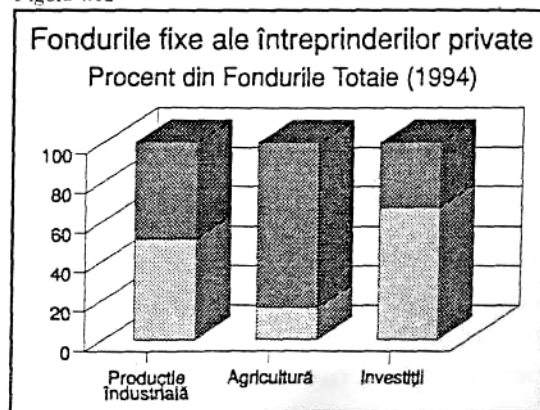

sector economic dual (public și privat), influența sectorului privat sporește în mod semnificativ. La sfîrșitul anului 1995, 2/3 din procesul de privatizare rămas a fi efectuat este așteptat să fie încheiat.

În pofida succeselor de mai sus, succesul privatizării nu evoluează atît de repede și eficient cum se anticipase inițial. Conform afirmațiilor domnilor Alexandru Roșca și Alexandru Zăvțur de la Academia de Științe a Moldovei ritmul scăzut al procesului este consecința concentrării proprietății private în mîinile unor mici minorități ceea ce duce la o diferențiere socială importantă - cei foarte bogați și cei foarte săraci - care amenința să ducă la instabilitate socială.

Guvernul, ca recunoaștere a nevoii de a accelera procesul de privatizare, a elaborat un plan substanțial de acțiune pentru

Figura 4.12

viitor, detaliat în fig.4.10. Se întreprind deja acțiuni în domeniul privatizării cum ar fi: îmbunătățirea legislației asupra reformei proprietății, pregătirea personalului responsabil cu activitățile de privatizare, înființarea unor instituții pentru conducerea procesului de privatizare, promovarea activităților de informare publică și cooperarea cu experții internaționali în probleme de privatizare.

Libertatea de opinie, de expresie, de asociere și de participare la alegeri

Procesul de democratizare a Moldovei a început cu mult înainte de obținerea independenței; semințele democrației au fost aruncate, parțial, prin cuvintele scriitorilor, savanților, compozitorilor, publiciștilor și specialiștilor în științe socio-umane care au dus la mișcarea pentru libertăți civile în cadrul FUS. De la obținerea independenței în 1991, procesul de democratizare a continuat. Aceasta căutare îndelungată a democrației tinde să asigure în mod specific libertățile democratice ale populației: de opinie, de expresie, de asociere și de participare la alegeri libere și corecte. Procesul de democratizare necesita mult mai mult decât o simplă schimbare de ideologie politica - deși numai aceasta reprezintă un pas important; el necesita o infrastructura de sprijin.

Pentru a consolida capacitatea de guvernare și pentru a întări perceperea publică despre organismele conducătoare și noul sistem democratic privit în ansamblu, este necesar ca Moldova să-și continue eforturile de înființare a fundamentelor guvernării democratice. Este, de asemenea, esențial ca poporul moldovenesc să înțeleagă rolul său în influențarea și dirijarea procesului politic și administrativ național democratic.

Privire generală asupra sectorului politic

Asistența față de Guvern în stabilirea unui proces politic eficient și a unei baze instituționale poate și trebuie să fie oferită. Aceasta se va face ca o recunoaștere a faptului că nu numai strategiile și conceptele de independență, democrație și economie de piață sînt noi în aceasta zona a lumii, dar și că națiunea duce lipsa de personal calificat și bine pregătit capabil să deruleze reforma în mod eficient.

O astfel de asistență a fost oferita de un număr de organisme internaționale și va fi în curînd suplimentată printr-un program vast de guvernare și democrație, executat de PNUD. Acest program va oferi asistență specifică parlamentului, sistemului judiciar și guvernelor locale. Moldova are nevoie de organisme politice suplimentare care necesita clădiri pentru înfăptuirea reformei democratice echilibrate cum ar fi pentru Academia de administrație publică și Departamentul de statistică; aceste organisme se ocupa în primul rînd cu studiului succeselor și eșecurilor din trecutul Moldovei și promovează strategii pentru dezvoltarea națională încununată de succes. În aceasta epocă de tranziție rolul lor crește.

Pe lînga activitățile de mai sus, procesul de reformă democratică din Moldova va beneficia semnificativ de introducerea conceptelor de ombudsman și organizații de supraveghere a guvernului și din oferirea de sprijin pentru înființarea de organizații non-guvernamentale eficiente (ONG-uri).

Consolidarea parlamentului

În primăvara anului 1994 în Moldova a început să funcționeze pentru prima oară un parlament ales în mod democratic. Acest organism legislativ s-a confruntat cu

sarcina de a ratifica noua Constituție (pe care a îndeplinit-o la sfârșitul lui august 1994) și cu adoptarea unui volum mare de legi pentru a transforma baza legislativă a națiunii într-una specifică democrației. Printre alte provocări cu care s-a confruntat amintim lipsa de experiență a membrilor parlamentului care acționează într-un sistem legislativ democratic și cu nevoia de a induce membrilor parlamentului noua ideologie democratică, îndepărtata pînă acum de către fostul sistem comunist autoritar.

Reforma generală și capacitatea constructivă a parlamentului necesită următorii pași:

- Stabilirea unui cadru de reglementare în vederea sporirii eficienței parlamentului în perioada de tranziție prin adoptări de legi într-un ritm intens.
- Asigurarea pregătirii parlamentarilor și a personalului lor în activitățile parlamentare de bază în general și în cele referitoare la reforma economică și de piață în special
- Înființarea unei rețele de consilieri, specialiști și baze de date accesibile care ar putea fi consultate în vederea acordării de asistență activităților legislative.
- Declanșarea computerizării activității parlamentare în vederea sporirii eficienței sale.
- Educarea parlamentarilor în privința modului cum să vorbească publicului despre procesele democratice.

Consolidarea sistemului judiciar

Sistemul judiciar moldovenesc, ca și cele ale altor republici din FUS se confruntă cu tranziția de la o situație de putere subordonată (așa cum era ea în regimul

sovietic) la o situație a unei puteri independente, autonome, care joacă un rol integral în verificarea și echilibrarea sistemului democratic nou instituit. Mai mult, acest sistem este confruntat cu un număr de obstacole care îi afectează eficiența cum ar fi: lipsa unor candidați calificați pentru funcțiile judecătorești și alte posturi datorită salariilor scăzute; lipsa informației despre sistemul de drept, datorită naturii sale foarte tranzitorii; lipsa cunoștințelor în rîndul comunității juriștilor pe tema activităților judiciare ale altor națiuni, îndeosebi ale democrațiilor occidentale; lipsa automatizării, ceea ce face sistemul ineficient. Ca o recunoaștere a acestor necesități, reforma sistemului judiciar trebuie să includă, prin urmare, următoarele:

- Implementarea reformei de drept, pentru a asigura existența legilor corespunzătoare noului sistem politic democrat.
- Pregătirea și perfecționarea cadrelor pentru eliminarea deficiențelor din domeniul cunoașterii ca urmare a schimbării legilor și familiarizarea lor cu diverse teorii, activități și experiențe din diverse țări.
- Perfecționarea accesului la și asigurarea cu prelucrarea informației prin îmbogățirea bibliotecilor juridice, publicarea rapoartelor asupra legilor, asigurarea cu computere și sisteme informaționale, printre altele.

Consolidarea puterii locale

Organismele puterii locale din Moldova, ca și cele din alte republici ale FUS, se confruntă cu nevoia reorganizării și descentralizării pentru a administra mai eficient zonele, îndeosebi pentru a înlătura dificultățile economice care reduc eficiența programelor sociale. Pentru a îndeplini

Astfel de dificultăți s-au întâmpinat, de exemplu, în încercarea de stabilire a nivelului dezvoltării umane a Moldovei datorita lipsei statisticilor pentru alcătuirea indicatorilor dezvoltării umane (vezi cap.6). Prin urmare, este esențial - pentru desfășurarea unei activități eficiente a guvernării democratice și pentru tranziția pozitivă a Moldovei - ca Departamentul de Statistică să obțină asistență internațională pentru sporirea capacității sale de colectare, combinare, analiză și diseminare a datelor în mod corespunzător.

Introducerea postului de ombudsman

Deloc surprinzător, în timpul transformării sistemului politic al Moldovei, se resimte o lipsă acută a unui sistem organizat și promovat public în cadrul Guvernului și însărcinat cu colectarea plîngerilor/propunerilor publice referitoare la problemele ce apar în sferele sociale, politice și economice. Un mijloc de satisfacere a acestei necesități a populației de a dispune de o voce și o ureche politică constă în înființarea postului de ombudsman care are menirea să colecteze propunerile venite din public și să le prezinte oficial Guvernului, împreună cu datele oficiale necesare pentru sprijinirea acestor cerințe publice.

Înființarea postului de ombudsman este importantă deoarece, odată cu schimbarea de la un sistem politic socialist la unul democratic, un mare volum de suport social, existent anterior, nu poate fi acum oferit de Guvern, iar populația adeseori nu știe cui să se adreseze pentru ajutor.

Supervizorii Guvernului, ONG-urile și presa

Existența organizațiilor de supervizare

politică care urmăresc activitățile oficialilor publici și a organizațiilor guvernamentale în dorința de a le păstra în limite etice adecvate, poate fi, pentru început, considerată de oficialii guvernamentali ca fiind nepopulară. Totuși, în realitate, asemenea grupuri sînt benefice pentru funcționarea Guvernului deoarece ele urmăresc promovarea unei guvernări pur democratice. Îndeosebi în zona FUS, unde, datorită practicilor trecutului încrederea publică în oficialitățile publice este scăzută, înființarea unor astfel de organizații independente de supervizare va servi unui dublu scop: 1) să scoată la iveală activitățile ilicite ale oficialilor guvernamentali, numai dacă prin aceasta activitatea politică poate deveni mai credibilă și 2) sporirea încrederii publice în activitățile puterii și ale oficialilor.

Pe lângă organizațiile de supervizare, Guvernul democratic este sprijinit de activitatea ONG-urilor care pot umple vidul creat în sistemul social al națiunii de procesul de tranziție națională și de tranziției de la comunism la democrație.

În timp ce Moldova așteaptă formarea unor organizații de supervizare politică, populația se bazează pe presa în vederea monitorizării activităților și a protejării idealurilor democratice ale puterii. Din acest motiv, libertatea presei - inclusiv proliferarea ziarelor, televiziunii și radioului private, necenzurate - va continua să fie sprijinită ca și în prezent.

Reforma socială revigorează capacitatea de guvernare.

Unul dintre riscurile perioadei de tranziție a Moldovei îl constituie descurajarea și dezamăgirea sporită a populației care luptă zilnic cu degradarea socială. O astfel de dezamăgire poate pune sub semnul întrebării decizia Moldovei de a fi o țară

independentă și duce la nostalgii față de perioada pre-independență, când era mîncare pe mese, medicamente în farmacia, cărți în bibliotecile, școlare și combustibil pentru iarnă. : Pentru a promova un standard superior de viață și a ușura tranziția populației Moldovei este esențial ca toate programele să contribuie la atingerea scopului suprem al națiunii de dezvoltare umană durabilă și să încurajeze populația în decizia ei de a urma o cale independentă și democratică.

Dreptul la muncă, inclusiv dreptul la plata egală, demnitate a muncii, sindicate și ajutorare a șomerilor

Șomajul

Probabil cel mai sever și persistent impact al tranziției economice a Moldovei -îndeosebi datorită pierderii partenerilor comerciali tradiționali, reducerea productivității industriale și privatizarea întreprinderilor proprietate de stat - îl are șomajul. În timp ce rata oficiala la începutul anului 1995 era de doar 20 500, rata reală a fost estimată a fi de circa 240 000-250 000 persoane în vîrstă de muncă (2). În viitorul apropiat, odată cu extinderea procesului de privatizare, îndeosebi în industrii servicii sociale, rata este așteptată să urce pîna la 300 000. Șomajul mascat (muncitori trimiși în concediu forțat sau care lucrează cu program redus) întîrzieri în plata salariilor (numai în 1995 17 milioane lei sau 3,8 milioane \$ SUA) Salarii la nivelul sărăciei (inclusiv salariul minim lunar de 40,5 lei, adică 9,20 \$ SUA) și sporirea condițiilor periculoase de munca (conform rapoartelor Ministerului muncii despre sporirea accidentelor și mortalității la locul de muncă) completează tabloul crizei de locuri de muncă în republică.

Șomajul din Moldova rezultă nu numai

din îmbunătățirea/modernizarea tehnologiilor care reduc numărul de muncitori necesari, ci și din scăderea cererii pentru producție; Această din urmă situație este de doua ori negativă, deoarece ea duce la o scădere a PIB, care influențează cheltuielile în toate sectoarele economiei inclusiv sistemul de protecție socială. Într-o astfel de situație nu numai că șomerii nu au un salariu lunar, ci ei sînt confrunțați cu o slăbire a sistemului de securitate sociala care încearcă să-i

Mihai Eminescu iubitul poet și scriitor național al Moldovei scria în 1880 despre rolul pe care îl joacă munca în dezvoltarea și stabilitatea unei națiuni. Munca constituie nu numai un mijloc de producție în activitatea economică, ci și un mijloc de menținere a moralului național și un suport al suveranității națiunii. Cuvintele lui Eminescu pot fi aplicate astăzi într-o reflecție asupra independenței Moldovei; el arată că "Liberi este numai acel om care, prin munca sa productivă, își câștigă propria existență... Acei care nu au nimic nu pot face nimic și vor rămîne - în pofida declarațiilor despre libertăți - sclavi, sclavii propriilor lor nevoi, sclavii celor care au o bucățică de pîine în mîină... Munca este singurul panaceu împotriva tuturor plăgilor sociale și a distorsiunilor morale...". Eminescu recunoștea acum 115 ani ceea ce recunoaște astăzi dezvoltarea umană durabilă: faptul că munca - munca demnă duce nu numai la stabilitate economică ci și la stabilitate socială și, în cele din urmă, la dezvoltare umană. Șomajul, precum și ocuparea unor locuri de muncă nedemne, necorespunzătoare poate duce, spre deosebire de cele de mai sus, la un ciclu disperat al declinului național: declin moral, care poate duce la degenerare socială, care poate duce la instabilitate politică și, în cele din urmă la revoluție.

Figura 4.13

Influențele negative ale epocii sovietice asupra sistemului de învățământ al Moldovei

Centralizarea excesivă și monopolizarea educației.

Uniformitatea structurilor educaționale la toate nivelurile;
Subordonarea completă a învățământului. față de structurile de stat și partid;
Controlul ideologic din partea Partidului comunist al programelor de învățământ, tehnologiilor și a vieții spirituale a elevilor, studenților și profesorilor;
Militarizarea deghizată a învățământului;
Lipsa de atenție educațională spre anumite grupuri sociale religioase și etnice;
Utilizarea tehnologiilor pedagogice autoritare;
Neglijarea creativității elevilor și profesorilor;
Deznaționalizarea învățământului

Ministerul Învățământului al Moldovei

sprijine în privința nevoilor de subzistență. Aceasta lipsa de locuri de muncă în Moldova este amplificată de demografia națională care arată ca numărul tinerilor în vârstă de muncă (peste 16 ani) depășește numărul celor ajunși la vârstă de pensionare cu aproximativ 190%. Aceasta situație nu poate decât să se înrăutățească deoarece vârsta de pensionare crește în dorința de a diminua cererea de pensii adresată infrastructurii sociale naționale. Aceasta nu numai că înrăutățește situația

șomajului și diminuarea rețelei de securitate socială ci reduce și capacitatea tehnică viitoare a națiunii - deoarece muncitorii tineri nelucrând își pierd calificarea.

Ca o recunoaștere a saturării pieței muncii în zonele urbane mulți muncitori fără lucru din Moldova au ales să caute de lucru în zonele rurale. Așa cum s-a arătat mai sus, aceasta a dus la o schimbare extensivă în migrarea dinspre urban spre rural. Din păcate, sectorul agricol nu este capabil

Figura 4.14

Strategii de reforma educațională în contextul dezvoltării umane durabile

- Interzicerea legală a partidelor guvernamentale și de opoziție de a influența învățământul în plan ideologic și susținerea dreptului la autodezvoltarea educației la niveluri conceptual, științific, metodologic și de programe;
- Elaborarea unei legislații în domeniul învățământului;
- Umanizarea, diversificarea și individualizarea educației;
- Sincronizarea conținutului educațional cu noile structuri educaționale și cu standardele educaționale internaționale;
- Pregătirea personalului pentru învățământul de toate nivelurile la standarde de competență recunoscute pe plan internațional;
- Diversificarea tipurilor instituțiilor de învățământ general, profesional și superior;
- Promovarea conștiinței naționale despre prioritatea învățământului în dezvoltarea socială;
- Conectarea republicii la centrele educaționale internaționale și la sistemele de informare;
- Crearea unui cadru național legal privitor la activitatea și proprietatea intelectuală;
- Elaborarea de noi sisteme de pregătire și testare a personalului didactic;
- Instituirea, la nivel parlamentar/ guvernamental a unei cooperări cu alte state în sfera învățământului și științei;
- Organizarea de servicii de consultanță psihologică în școli;
- Înființarea unui sistem de finanțare educațională și dezvoltarea sistemelor private și alternative;
- Corelarea învățământului cu alte sfere sociale;
- Crearea unui sistem autonom de evaluare și acreditare educațională;
- Stabilirea de noi principii pentru evaluarea și remunerarea personalului didactic la toate nivelurile.

acum să absoarbă șomajul Moldovei, deoarece și el este confruntat cu dificultăți economice. Numai în perioada 1986-1990, aproximativ 100 de mii de locuri de muncă au dispărut din agricultura (la o rată de 400% din cifrele celor cinci ani anterior). Automatizarea sporită, prevăzută pentru sectorul agricol, va servi numai la sporirea deficitului de locuri de muncă în acest domeniu. Reformarea situației șomajului națiunii este o cerință esențială pentru Moldova - nu numai pentru stabilizarea sa economică, ci și pentru rolul acesteia în reforma și stabilitatea națională generală și în dezvoltarea umană în general.

Promovarea intensivă a dezvoltării sectorului privat și sprijinirea corespunzătoare a activității antreprenoriale, sub forma asistenței economice - inclusiv rată scăzută a creditelor, stimulente fiscale și comerciale și asistența tehnică - inclusiv serviciile de consultanță pentru micile afaceri, trebuie prin urmare să devină o prioritate guvernamentală pentru a contracara pierderea locurilor de muncă ce apare în urma privatizării, reconstrucției și închiderii unei întreprinderi. Promovarea activității antreprenoriale este deosebit de adecvată pentru zonele rurale, care cunosc sporuri ale populației și descreșteri ale numărului de locuri de muncă și ar putea să beneficieze în mod semnificativ în urma oricărei asistențe oferite prin descentralizarea serviciilor pentru comunitate (de exemplu înființarea de servicii medicale private, magazine private, școli private etc.).

Asistența acordată acestor activități, îndeosebi serviciile de consultanță tehnică întreprinderilor mici și mijlocii este oferit acum de un număr de organizații internaționale, inclusiv de Națiunile Unite (Proiectul pentru întreprinderile mici și mijlocii), printre altele. Alte priorități

pentru reducerea șomajului sînt:

- Asigurarea sprijinirii guvernului pentru muncitorii migranți, ca o măsură temporară pentru readucerea resurselor economice și "a experienței tehnice în Moldova.
- Determinarea realistă a șomajului oficial pentru a fi sigur că serviciile sociale pot fi planificate în mod corespunzător.
- Oferirea de sprijin guvernamental temporar întreprinderilor pentru a preveni concedierea angajaților și a permite întreprinderilor să continue producția.

Pensionarii

Ministerul muncii, protecției sociale și familiei al Moldovei sprijină actualmente mulți pensionari inclusiv muncitori, victime ale crimelor comuniste (închisoare ilegale sau internarea în instituțiile psihiatrice, deportări și internări în lagăre și ghetouri), handicapați și mame cu copii mulți sau handicapați. Pîna acum totuși cele mai mari segmente de beneficiari sînt batrînii.

Deoarece actualmente vîrsta de pensionare în Moldova este de 60 de ani pentru bărbați și 55 pentru femei, aproximativ 99 000 de moldoveni, adică 20% din populația națiunii, sînt pensionari sau au dreptul să primească pensii. Sprijinul economic necesar pentru acest grup demografic, în termeni de pensii, ocrotirii sanitare și alte servicii sanitare, solicita în mod deosebit rețeaua de securitate națională a republicii deja suprasolicitate. În încercarea de a diminua această presiune, conducerea Moldovei a cerut sporirea vîrstei de pensionare cu 6 luni la fiecare 2 ani pîna se ajunge la 65 de ani pentru bărbați și 60 de ani pentru femei. Ca o reflectare tristă și

ironică a actualului standard de viață, această creștere va însemna că pentru bărbați vârsta de pensii din țară va depăși cu doi ani speranța de viață.

Dreptul la învățământ

Reforma învățământului, în orice națiune

"Învățământul, care creează forță de muncă și potențial științific, cultural, spiritual și politic, este factorul decisiv care asigură dezvoltarea umană durabilă..."

Di Vladimir Guțu, Ministerul învățământului

este o condiție esențială pentru înfăptuirea unei dezvoltări umane durabile.

În Moldova, nu numai dificultățile economice ale tranziției au lăsat urme asupra integrității sistemului de învățământ, deși ele au în mod sigur partea lor de contribuție. La fel de mari sînt și consecințele nedreptăților față de sistemul de învățământ din timpul epocii sovietice așa cum au fost acestea definite de către Ministerul învățământului din Moldova (Fig.4.13.)

Folosirea sistemului educațional ca un mijloc de politizare și militarizare, precum și ca un mijloc de promovare a unui grup etnic pe seama altuia, a reprezentat o violare directă a dreptului poporului sovietic la învățământ. În Moldova, de

Figura 4.15

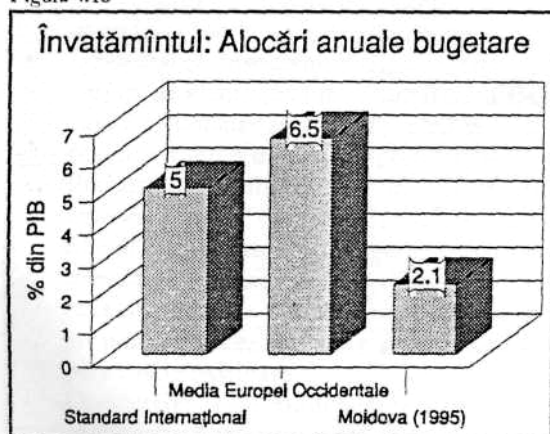
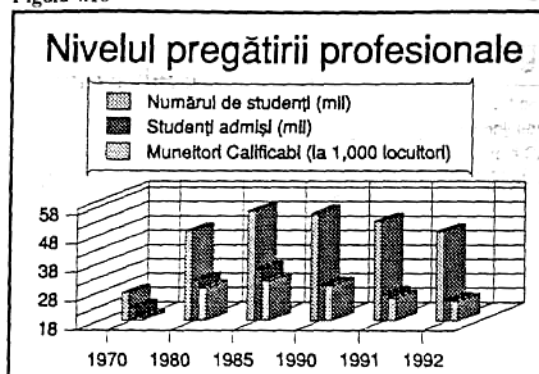

Figura 4.16

exemplu discriminările etnice în privința șanselor educaționale a făcut ca etnicii moldoveni să fie doar pe locul 38 din toate celelalte grupuri etnice din URSS din punctul de vedere al nivelului de învățământ.

Pe lângă nevoia de reformare a nedreptăților trecutului, sistemul educațional a Moldovei se confruntă cu un număr de provocări apărute în perioada de tranziție, inclusiv dificultăți financiare (vezi fig.4.15.). În conformitate cu Ministerul învățământului, dacă declinul sistemului de învățământ nu este stopat, Moldova "riscă să devină națiunea cu cel mai scăzut nivel de învățământ din Europa".

Strategia reformei învățământului

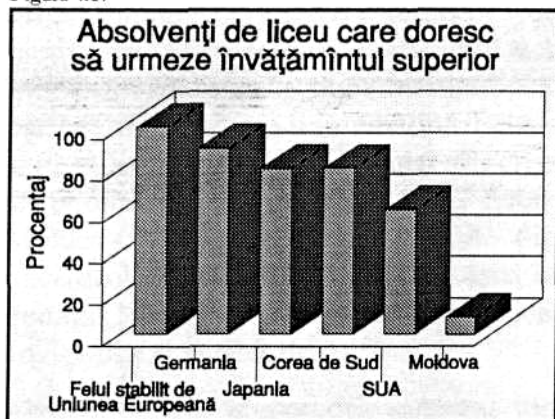
Dorind să desfășoare reforma învățământului, Moldova caută să obțină

*Dacă planifici pentru un an, plantează orez.
Dacă planifici pentru zece ani, plantează un copac.
Dacă planifici pentru o sută de ani educa-ți copiii.*

Proverb chinez

standarde internațional-acceptate ale învățământului. chiar dacă aceasta

Figura 4.17

înseamnă recunoașterea nevoii de foarte mult progres (vezi fig.4.16.).

Desfășurînd reforma învățămîntului, respectiv promovînd principiile coerenței, funcționalității, autodezvoltării, democratizării, diversității și deschiderii, Moldova va fi mai bine pregătita sa parcurgă cu succes tranziția și sa atingă dezvoltarea.

Obiectivele strategiei reformei învățămîntului specifice Moldovei sînt

Figura 4.18

definite în Figura 4.14. Odată îndeplinita, acest sistem de învățămînt reformat poate fi utilizat pentru promovarea dezvoltării economice a națiunii, prin pregătirea specialiștilor cu metodologii noi corespunzătoare tranziției de la comunism și economie dirijată central la democrație și economie de piață liberă. În particular, pentru a obține dezvoltarea umană durabilă este esențial ca Moldova să urmărească promovarea învățămîntului superior.

Deși înființarea instituțiilor de învățămînt superior a sporit în Moldova în ultimii ani, numărul total de studenți pregătiți de către acestea a scăzut. Conform standardului internațional, așa cum se vede din fig.4.17., Moldova este mult rămasă în urma contextului internațional din punctul de vedere al nivelului de educație a populației. În Moldova trebuie să continue să fie promovate învățămîntul superior și cel tehnic în calitate de investiții în viitorul economic, social, politic și cultural al națiunii.

Dreptul la sănătate

Ca și celelalte laturi ale sectorului social al Moldovei, sectorul sanitar a fost grav afectat de dificultățile economice ale procesului de tranziție, precum și de trecerea de la economia centralizată la cea de piață liberă. În condițiile sistemului socialist al Uniunii Sovietice, ocrotirea sănătății era garantată pentru populație și oferită gratis. În condițiile noului sistem economic de piață liberă ocrotirea sănătății se așteaptă să intre în mare măsură sub controlul sectorului privat. Actualmente, ocrotirea sănătății este încă, teoretic, gratuită, deși pacienții trebuie să caute și să cumpere toate mijloacele medicale și farmaceutice tot mai scumpe și sînt obligați de facto să plătească bacșișuri medicilor și personalului sanitar pentru a obține o asistență medicală de calitate. O

disponibilitate foarte redusă de medicamente, vaccinuri și alte mijloace medicale - datorită în bună măsură lipsei partenerilor comerciali internaționali de la care să le obțină - descrie și mai clar criza sistemului de ocrotire a sănătății. Acum Moldova dispune doar de 30% din necesarul de medicamente și cunoaște, în general, un uriaș deficit de anestezice, analgezice și antibiotice.

Actualul buget al ocrotirii sănătății din Moldova, care reflectă situația prezentată mai sus, este de 20\$ pe persoană anual, reprezentând numai 35% din minimumul necesar de servicii de ocrotire a sănătății. Din păcate, dificultățile manageriale în domeniul ocrotirii sănătății diminuează și mai mult resursele legate de sănătate. Cheltuielile neraționale din domeniul ocrotirii sănătății - de exemplu, sporirea inutilă a numărului de medici și de paturi de spital până la nivelul de 1,5-1,8 ori mai mare decât media europeană - sporesc costul, dar nu și capacitatea reală a sistemului de ocrotiri sanitare generale.

Reforma ocrotirii sănătății, îndeosebi în timpul acestei perioade de tranziție și criza economică, necesită schimbări majore în managementul sanitar, inclusiv, în particular, promovarea ocrotirilor sanitare primare preventive. Sporirea malnutriției prevenibile, a hipovitaminozelor și anemiilor în rândul populației moldovenești, de exemplu, a contribuit la un număr de alte probleme medicale costisitoare și dureroase, inclusiv sporirea ratei morbidității și mortalității infantile, a copiilor și a celei materne. În 1994, de exemplu rata mortalității infantile în Moldova era cu 200% mai mare decât cea din 1992. Mortalitatea maternă era de 53 la 100 000 de mame, ceea ce reprezenta de patru ori mai mult față de media europeană. În mod similar, ratele crescânde ale avorturilor (actualmente 110 avorturi la

11 copii născuți vii, în mod oficial, dar se estimează a fi în realitate cu 50% mai mare) și răspândirea bolilor transmisibile pe cale sexuală (50% din femeile care vizitează clinicile medicale sînt depistate pozitiv). Ar putea fi reduse printr-o educație adecvată a cetățenilor de a folosi contraceptivele și practici sexuale mai sigure. Angajarea crescîndă a Moldovei față de sistemul de ocrotiri preventive primare, îndeosebi în domeniul planificării familiale, așa cum s-a arătat mai sus, s-a reflectat în desfășurarea, după Conferința internațională asupra populației și dezvoltării organizate de ONU în toamna anului 1994, a primei Conferinței naționale asupra planificării familiale și în stabilirea unei largi platforme de acțiune.

Incidența sporită a malnutriției și hipovitaminozei, precum și rata sporită a avorturilor arată pe de o parte nevoia unor tehnici de ocrotiri sanitare preventive la un nivel mai înalt iar pe de altă parte arată dimensiunea impactului pe care standardul de viață în scădere îl are asupra vieții comunității naționale. Ratele crescînde ale malnutriției și creșterea avorturilor sînt indicatori semnificativi ai sărăciei tot mai extinse. Alți indicatori ai disperării sociale legați de sănătate sînt descriși mai jos.

Abuzul de stupefiante

Ca un indicator al decăderii sociale, ratele alcoolismului și a utilizării drogurilor se afla în creștere

Rata oficială a alcoolismului în Moldova în 1994 era de trei ori mai mare decât cea înregistrată în 1986. Din 1992 rata oficială a psihozelor alcoolice au sporit cu 280% iar cele ale mortalității legate de alcool au sporit cu 2000%. Această creștere semnificativă a morbidității și mortalității legate de alcool se datorează în parte ofertei sporite de vinuri și coniacuri moldovenești

la prețuri scăzute - două dintre cele mai importante mărfuri de export ale republicii - pe piețele locale, datorită prăbușirii comerțului internațional. Oferta sporită de alcool, combinată cu ratele înalte ale șomajului și declinul social general crează un cadru propice pentru abuzul de alcool. Rata alcoolismului la bărbați față de femei este actualmente de 5:1; dintre femeile alcoolice, 48% întrețin 3 sau mai mulți copii. În general 300 000 de moldoveni (8% din populație) au probleme legate direct sau indirect de abuzul de alcool.

Rata utilizării ilegale de droguri a sporit de asemenea de 36% față de 1990, conform statisticilor oficiale. Există în Moldova înregistrați acum 60 000 de utilizatori ilegali de droguri, 18% din care sînt bolnavi psihic. Creșterea utilizării drogurilor este de asemenea datorată traficului de droguri prin Moldova, ceea ce se explică, parțial, prin prăbușirea rețelelor traficantilor de droguri din țările vecine, și prin mutarea cailor de acces a drogurilor din Asia spre Europa în Moldova. Ca o recunoaștere a necesității de a controla traficul, cultivarea, prelucrarea și abuzul de droguri, Guvernul Moldovei a numit o echipă de organisme ale statului, inclusiv Ministerul de Interne, Ministerul Securității Naționale, Departamentul de Stat pentru Controlul Vamal, Ministerul Sănătății și Procuratura pentru a activa în mod coordonat asupra problemelor legate de utilizarea ilegală a drogurilor. Se planifică a fi oferită Guvernului Moldovei o asistență internațională suplimentară de către programul de control al drogurilor al Națiunilor Unite, îndeosebi în domeniul reformei legislative.

Boli legate de mediu

Așa cum se va arăta în detaliu mai jos, teritoriul Moldovei a suferit enorme devastări de mediu în ultima jumătate de

secol, îndeosebi în perioada epocii sovietice, ceea ce a dus la o poluare chimică extensivă a pământului, a resurselor de apă și a aerului. În cele din urmă, aceasta poluare are consecințe negative pentru populația Moldovei. Moștenirea supradozelor de chimicale agricole - pesticide și fertilizatori - în timpul epocii sovietice este vizibilă în problemele de sănătate ale oamenilor. Anormalitatea ratelor patologice gastrohepatice se datorează consumului de chimicale agricole remanente din alimente și apă. Regiunile cu ape poluate chimic cunosc rate ale mortalității infantile cu 380% mai mari, rate ale mortalității adulților cu 120% mai mari și rate ale morbidității hepatice cu 570% mai mari decât în regiunile nepoluate. Guvernul Moldovei recunoaște pericolul real pentru sănătatea poporului sau ca urmare a contaminării chimice și proiectează o reformă în cadrul strategiei dezvoltării durabile discutate mai jos (vezi *Dreptul la securitate ambientală*).

Pe lînga daunele ambientale locale, Moldova a suferit mult din cauza accidentelor de mediu și/sau a întâmplărilor neprevăzute în ambianță ce-au apărut la națiunile vecine. Dauna cea mai dramatică a fost catastrofa de la reactorul nuclear din Cernobîl, Ucraina, situat la 240 kilometri de granița nord-estică a Moldovei. În timp ce experții internaționali arată că cea mai mare parte a noxelor rezultate din accident s-au orientat spre nord-vest, ocolind astfel Moldova de a avea un impact direct, indicatorii sanitari din nordul Moldovei - inclusiv ratele cancerului mai mari de 40 de ori față de cele din sudul Moldovei - arată că republica nu a fost ocolită cu totul. Accidentul de la Cernobîl și prezența a altor opt reactoare nucleare în limita a 400 kilometri de la granițele Moldovei - în vecinătatea Ucrainei și României.

demonstrează necesitatea ca Moldova să acționeze împreună cu vecinii ei pentru a stabili o politica de reglementare și securitate nucleara internațională.

Scopurile reformei

Ministerul sănătății din Moldova a arătat că are nevoie de o suma de 200 milioane dolari pentru a opri declinul sistemului de ocrotire al sănătății națiunii și sa înfăptuiască o reforma bazata pe standardele internaționale de ocrotiri sanitare. În timp ce Moldova a primit în 1994 o asistența internaționala de urgență și foarte binevenita, evaluată la 15 milioane lei (3,4 milioane dolari) diferențele dintre resursele necesare și cele existente arata ca este nevoie de mult mai mult și ca reforma va fi încetinită. Intre timp, printr-un efort de stopare a declinului ocrotirii sănătății, Ministerul sănătății a stabilit următoarele strategii-cheie în scopul satisfacerii optime a nevoilor medicale urgente pentru populația Moldovei în aceasta perioada de tranziție: planificarea familiala prin imunizare și educație sexuala, îmbunătățirea ocrotirii sănătății mamei și copilului, oferirea de tratament al bolilor din timp și la timp și oferirea de tratamente îmbunătățite pacienților care suferă de boli cronice. Pe lângă aceasta, Ministerul va sprijini politica de dezvoltare durabila a națiunii pentru eliminarea eventuala a problemelor de sănătate induse de mediu.

Dreptul la un mediu sigur

Conceptul de securitate ambientală și în cele din urmă acela de dezvoltare durabila (DD) nu a fost inclus în declarația internaționala asupra drepturilor omului propusa în decembrie 1948. Într-adevar distrugerea mediului, un rezultat al dezvoltării industriale și economice globale, s-a accelerat dramatic și a atins nivelul de criza abia acum în a doua

jumătate a secolului XX. Astfel, deși acest drept nu a fost inclus inițial în declarație,

O victorie aproape deplina a umanității asupra naturii este pe punctul de a deveni o înfrângere,- deoarece distrugerea mediului nu înseamnă nimic altceva decât distrugerea temeliei existenței umane. Epuizarea resurselor materiale și energetice, poluarea mediului și explozia demografică amenință însăși existența societății umane. Prin urmare protecția mediului trebuie să fie o prioritate umană.

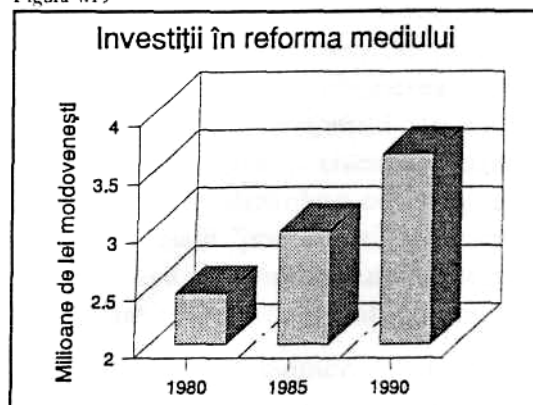
*Harlambie Corbu,
Academia de Științe a Moldovei*

datorita faptului că pe atunci nu există o conștiință a impactului distrugerilor de mediu, ea a fost implicită în drepturile la viață, libertate și securitate personala din declarație, printre altele.

La Conferința Națiunilor Unite asupra mediului și dezvoltării (Summit-ul planetar) ținuta la Rio de Janeiro în 1992, șefii de state din aproape întreaga lume au adoptat "Agenda 21". Moldova a semnat de asemenea, în favoarea acestei agende, care îndeamnă la cooperare internaționala în domeniul protecției mediului și în obținerea unei dezvoltări globale durabile.

Acest lucru s-a dovedit important dat fiind ca politicile de dezvoltare agricole, neîntemeiate pe luarea în considerare a mediului, din fosta epoca sovietica - îndeosebi a gospodăriilor colective. Aceste politici includeau specializarea îngusta a

Figura 4.19

gospodăriilor, utilizarea excesivă a pesticidelor/fertilizatorilor și practicarea unei irigații excesive distrugând solul și apele; în mod asemănător, politicile slabe ale complexului economic al republicii - industria și agroindustria - au dus la daune în continuare. Înainte de anul 1985 publicul moldovean era neinformați despre dimensiunea distrugerilor ambientale din republică; și tot înainte de acea dată impactul ambiental era rareori, dacă era, luat în considerare în procesele de luare a deciziilor la nivel național. În lumina acestui trecut, Moldova a inițiat la mijlocul anilor 80 un proces de reformă ambientală. În aceeași măsură în care Moldova s-a angajat pe plan global la protecția mediului, ea a inițiat și o angajare pe plan local - Programul strategic pînă în 2005 - și a introdus noi scheme de utilizare a resurselor naturale cu luarea în considerare a mediului (îndeosebi utilizarea pădurilor și pămînturilor); controlul fertilizatorilor și pesticidelor și protejarea apei, aerului și solului.

Odată cu obținerea independenței națiunii, totuși angajarea economică în activitățile de reformare a mediului au fost subminate de criza economică a națiunii. În timp ce investițiile economice în protecția mediului au fost planificate (fig.4.19.), Figura 4.20. ne arată ca datorită

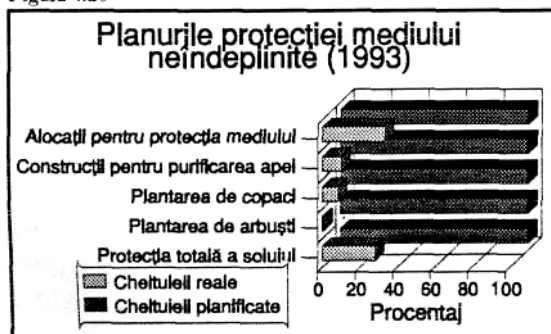
conform celor planificate. În timp ce la sfîrșitul anilor 80 investițiile în protecția și reforma mediului erau de 1,5% din venitul național astăzi acestea constituie mai puțin de 1%.

Planuri pentru viitorul mediului

Guvernul moldovenesc recunoaște ca reducerea cheltuielilor sale destinate mediului constituie o problemă. Și așa cum rezulta din programul național de acțiuni strategice al Moldovei pentru mediu, în pofida dificultăților economice ale națiunii, republica se preocupă de reforma ambientului. Programul sprijină conservarea mediului și protejarea resurselor; monitorizarea demografiei; dezvoltarea rurală; conservarea pădurilor; protejarea biodiversității; protejarea apei potabile; transferul de tehnologii cu alte națiuni, în măsura în care este necesar; apelul pentru alocarea de finanțe în direcția acestui efort național. Pe lînga conceptele "Agendei 21", politica Moldovei are specific național și este orientată spre impactul tranziției naționale, inclusiv privatizarea pămîntului și industriei, cu mediul. Aceasta este deosebit de urgent, deoarece statul va pierde controlul direct asupra acestor unități economice, iar fără reglementare, fuga după profituri, îndeosebi în aceste timpuri de dezmăț economic ar putea duce la o neglijare a mediului. Guvernul Moldovei recunoaște ca formarea unei economii de piață nu garantează automat obținerea unei dezvoltări durabile; Programul național de acțiune strategică vizează așadar promovarea unei dezvoltări economice pe baza unor relații "prietenești" cu mediul prin intermediul integrării luării integrate a deciziilor economice și ambientale.

Programul face, de asemenea, un apel la

Figura 4.20

dificultăților economice, speranțele nu au fost întotdeauna îndeplinite. De la obținerea independenței alocațiile bugetare au scăzut cu 24,9%. Chiar și aceste alocații nu sînt întotdeauna utilizate

adoptarea de legi și la folosirea fondurilor pentru implementarea reformei ambientale după privatizarea unităților industriale și agricole. El cheamă la instituirea unui "Cod ambiental", și la licențierea și/sau interzicerea activităților cu influența negativă asupra mediului. Mai mult, el cheamă la o înființare a unui sistem de securitate împotriva radiației, de utilizare a faunei sinergetice, utilizarea deșeurilor și protejarea biodiversității.

În fine, ca o recunoaștere a obligației sale internaționale de reforma a mediului Moldova caută să-și revizuiască standardele sale de mediu în conformitate cu cele ale Comunității Europene.

Figura 4.21

Principalele obiective ale Programului național de acțiune strategică al Moldovei în domeniul dezvoltării umane

- Eliminarea surselor de degradare și poluare a mediului;
- Soluționarea problemelor ecologice, economice și sociale prioritare precum și coordonarea și integrarea deciziilor;
- Integrarea strategiilor naționale în strategii regionale și globale pe baza asistenței și expertizei internaționale;
- Creșterea dezvoltării umane și îmbunătățirea standardului de viață al populației;
- Crearea condițiilor obiective pentru dezvoltarea durabilă în Moldova.

Mai mult, ea caută, în cooperare cu Națiunile Unite, să urmărească o dezvoltare durabilă care include menținerea stabilității și capacității națiunii de a sprijini creșterea populației, reducerea dependenței față de resursele de energie neregenerabile; păstrarea solului; protejarea biosferei, promovarea reciclării, urmărirea creșterii economice concomitent cu păstrarea resurselor naturale și sporirea conștiinței publice legate de problemele ambientale prin intermediul educației și

prin exemple de activități guvernamentale și neguvernamentale întemeiate ecologic.

Situația și strategia Moldovei referitoare la utilizarea apei, pământului și energiei, la politica industrială și la managementul deșeurilor sînt avute în vedere, mai detaliat, în cele ce urmează.

Resursele de apă

În conformitate cu cele afirmate de domnul Ion Dediu de la Institutul Național de Ecologie al Moldovei, deversarea de chimicale agricole și toxice în iazurile Moldovei și poluarea nurilor, atît în cele din interiorul Moldovei cît în și cele din Ucraina și România a dus la o situație dezastruoasă: calitatea resurselor de apă ale Moldovei poate fi considerată ca fiind cea mai proastă din Europa. Aproximativ 50% din toate izvoarele de apă sînt contaminate cu nitriți nesănătoși de mare concentrație. În general toate resursele de apă potabilă sînt contaminate, într-o oarecare măsură, cu reziduuri de pesticide, metale grele, nitriți și nitrați de la industria textilă. Așa cum s-a arătat în secțiunea de mai sus referitoare la Dreptul la sănătate, apele contaminate au generat o morbiditate infantilă, a copiilor și a adulților înaltă, îndeosebi datorită deranjamentelor gastrohepatice.

Pe lînga contaminarea apei, Moldova devine tot mai mult un subiect al secetei. Meteorologii apreciază acum ca seceta în Moldova va deveni un eveniment anual sau bianual; într-adevăr Moldova a fost supusă unor secete care au devastat agricultura în vara anului 1993-1994. Tendința meteorologică spre seceta în Moldova este consolidată și de marile cantități de apă consumate în industrie și agricultura, de densitatea populației republicii, care duce de asemenea la o rată înaltă a folosirii apei menajere. În lumina acestor dificultăți Guvernul Moldovei a

Figura 4.22

- Măsurile necesare pentru asigurarea utilizării durabile a apelor
- Declararea resurselor de apă ca proprietate a întregii societăți;
 - Îmbunătățirea sistemelor de calculare, planificare, acumulare și utilizare rațională a resurselor de apă prin utilizarea tehnologiilor avansate;
 - Îmbunătățirea calității; apei și reciclarea apelor uzate în industrie;
 - Crearea unor sisteme adecvate de protecție a râurilor și a rezervoarelor de apă;
 - Îmbunătățirea legislației asupra utilizării apei și inițierea unor cercetări științifice în acest domeniu;
 - Elaborarea de programe pentru managementul resurselor de apă a râurilor Nistru și Prut, precum și pentru apele subterane.

stabilit o politică de conservare a apei, descrisă în fig. 4.22.

Pământul și păstrarea solului

Moldova este considerată ca fiind una dintre națiunile agricole de vârf din lume, pe baza potențialului de sol, datorită solului cernoziomic bogat în humus care acoperă 75% din suprafața sa. Pământul adânc, negru și bogat este baza bogăției agricole istorice a Moldovei și inspiratorul unui folclor umoristic, inclusiv a unei zicale care spune că "Înfige un baț în pământ și va crește un copac".

În mod tragic, integritatea bogatului pământ agricol al Moldovei a fost compromisă după anii de agricultură intensivă pe baza de chimicale și de neglijarea a mediului. Legătura științifică despre degenerarea potențialului solului afirmă că "fiecare investiție suplimentară de capital/munca va deveni mai puțin eficientă și într-o anumită măsură investițiile ulterioare vor deveni

ineficiente - iar capacitatea solului va fi pierdută". În conformitate cu această legătură în ultimii 25-30 de ani calitatea solului Moldovei a scăzut cu 25%. Pentru a restabili potențialul nutritiv al națiunii va fi nevoie de 1745 de milioane hectare de pământ cultivat la 20 centimetri adâncime, fără folosirea fertilizatorilor potențial toxici și introducerea în sol a 207 milioane tone de substanțe organice de calitate.

Pentru a păstra potențialul agricol al națiunii, politica agricolă a Moldovei trebuie reformată. Trebuie să se promoveze rotația culturilor - care duce la diversificarea necesităților nutritive și da solului posibilitatea să regenereze. Vor fi, de asemenea investigate și promovate la scară națională tehnici de gospodărire organică - utilizând fertilizatori naturali în locul celor chimici; aceasta are o dublă importanță deoarece nu este numai în avantajul solului și al populației, ca urmare a scăderii utilizării fertilizatorilor toxici, ci și, dacă sunt aplicate corect, pot duce la producții mai mari fără investiții în fertilizatori și pesticide chimice scumpe.

Integritatea solului Moldovei este de asemenea diminuată prin efectele eroziunii. Se estimează că aproximativ 25 milioane tone din solurile cele mai fertile ale Moldovei sunt pierdute anual datorită eroziunii (4). Trebuie să fie făcuți o serie de pași pentru a diminua acest risc. În primul rând producția culturilor perene trebuie să fie sporită (cu aproximativ 20%) iar cea a culturilor anuale trebuie să scadă (cu aproximativ 40%), ca un mijloc de reducere a araturilor și prin urmare a potențialului de pierdere a părții superioare a solului datorită ploilor și vânturilor. În al doilea rând, vor trebui instituite și implementate legi stricte cu privire la terasare, iar pământurile supuse alunecărilor de teren și eroziunilor nu vor fi cultivate. Recunoscând că privatizarea

pământului va duce la o reducere a influenței directe a statului asupra activității agricole, legislația actuală și cea referitoare pământ și sol trebuie să fie proiectate luând în considerare noile situații administrative; în mod deosebit, vor trebui elaborate criteriile ambientale pentru gospodăriile particulare.

Calitatea aerului

Poluarea din activitatea industrială și agricolă precum și cea rezultată din circulație a dus în Moldova la poluarea aerului ce constă în cea mai mare parte din praf, oxizi nitrici, oxizi sulfuri, oxizi carbonici și metale grele. În industrie doar 30% din întreprinderi (5 378 în total) au sisteme de condiționare a aerului; din acestea doar 4417 funcționează. Reducerea productivității industriale a națiunii, dezastruoasă economic a dus fără îndoială la o îmbunătățire a mediului. În timp ce înainte industria elimina în atmosferă aproximativ 167,6 tone de poluanți, această cifră s-a redus foarte mult odată cu declinul industrial. Arderea combustibililor, îndeosebi pentru vehicule, continuă totuși să ducă la eliberarea de oxizi carbonici în atmosferă. Deoarece combustibilii de înaltă calitate nu sînt disponibili acum în Moldova, vor trebui făcute eforturi pentru a promova conservarea combustibilului și prin aceasta reducerea emisiunilor rezultate din ardere.

Pe lînga poluarea aerului din surse naționale, Moldova suferă de efectele poluării internaționale a aerului. Aerul străin poluat, îndeosebi cel din Ucraina, România, Cehia și Slovacia contribuie actualmente la o sporire a poluării cu 400 pînă la 500 % față de poluarea internă a aerului Moldovei.

Fie că provin din surse interne sau externe, poluanții din aerul Moldovei au impact

negativ asupra sănătății populației, influențează asupra pierderilor de păduri și de vieți animale (biodiversitate) și distrug în mod treptat monumentele culturii. Trebuie de făcut pași pentru promovarea controlului aerului, inclusiv utilizarea filtrelor pentru aerul industrial și promovarea unor tehnologii industriale întemeiate ecologic, utilizarea unor combustibili de calitate superioară și reducerea activităților poluante. Mai mult, trebuie realizate acorduri internaționale asupra controlului poluării aerului, ca o recunoaștere a impactului global al distrugerii mediului.

Energia

Moldova, țara săracă în resurse de energie este obligată să importe aproape sută la sută din necesarul de resurse energetice, cu excepția electricității produse de singura hidrocentrală a țării. Datorită deficitului de energie internă a republicii, s-au făcut cercetări asupra potențialului de resurse energetice regenerabile în Moldova.

Studiile asupra capacității de producere a energiei solare a Moldovei arată ca 550-600 kkal/cm³ din energia primită în zilele însorite este suficientă pentru utilizarea tehnologiilor solare. Această resursă de energie regenerabilă este aplicabilă îndeosebi în Moldova deoarece tehnologiile solare sînt deja produse în industria națională iar un număr de savanți moldoveni se specializează acum în tehnologia și aplicarea celulelor solare.

Vînturile reprezintă o altă potențială resursă de energie. În conformitate cu cercetările efectuate de Academia de ecologie în anii anteriori, viteza medie anuală a vîntului în Moldova, de 2,25-4,5 m/s este suficientă pentru a permite instalațiilor acționate de vînt să convertească energia vîntului în energie

electrică. Marile suprafețe de terenuri deschise din Moldova constituie un puternic potențial pentru instalarea morilor de vânt.

În timp ce energia biogazului este relativ neexplorată acum în Moldova, puternica bază agricolă a republicii reprezintă un potențial puternic pentru înfăptuirea producției și utilizării de biogaz. Moldova nu are uzine nucleare pe teritoriul său, deși ea are 8 asemenea uzine în interiorul arealului de 400 de kilometri de la granițele sale, situate în România și Ucraina. Deoarece Moldova nu are acum planuri de construire a unor uzine nucleare ea are fără îndoială o mare nevoie de a înființa un organism de stat pentru a dirija siguranța nucleară și securitatea radiațiilor. Așa cum s-a arătat mai sus, influența catastrofei nucleare de la Cernobil din Ucraina învecinată a amplificat nevoia națiunii de a institui politici prin care să trateze centralele nucleare străine, asupra cărora republica nu are un control operațional sau legal, dar din care poate fi grav afectată în caz de dezastru. Moldova acționează cu Națiunile Unite în încercarea de a stabili acorduri operaționale internaționale cu vecinii săi nucleari.

Managementul deșeurilor

Guvernul Moldovei este preocupat de curățirea locurilor cu deșeuri îndeosebi cele toxice rămase din epoca sovietică și de stabilirea unor reglementări care să creeze/întărească schemele de management a resurselor, îndeosebi în domeniile industriei și agriculturii. Pe lângă curățire și reglementare, Moldova promovează activități în domeniul managementului deșeurilor inclusiv stabilirea unor programe de reciclare, promovarea unor programe regionale/naționale asupra minimizării deșeurilor și stabilirea unei baze de date naționale pentru monitorizarea locurilor ocupate cu deșeuri și producerea, transportarea și eliminarea neutralizarea substanțelor toxice. În general, Moldova caută să coordoneze și să implementeze programe de stat în conformitate cu standardele Comunității Europene.

Capitolul 5. Dezvoltarea umană în Moldova: condiții necesare pentru durabilitate

Condiții necesare pentru dezvoltarea umană durabilă

Preocuparea Moldovei față de concepția dezvoltării umane durabile, așa cum s-a văzut din devotamentul de a promova drepturile inalienabile ale populației sale, este evidentă. Din punct de vedere ideologic, Moldova este fără îndoială angajată spre dezvoltarea centrata pe om. Pentru a atinge pe deplin obiectivul dezvoltării umane durabile, totuși republica trebuie să aibă o puternică infrastructură națională pe care să se sprijine această dezvoltare. Această infrastructură constă dintr-o puternică politică economică de dezvoltare; propensiune pentru știință, cercetare și dezvoltare și o strategie de asistență internațională bine planificată. Numai prin obținerea acestor trei sisteme fundamentale va fi posibil de construit temelia dezvoltării umane durabile.

Reforma economică

Așa cum observa dl Andrei Andrieș, președintele Academiei de Științe a Moldovei, "Prima condiție pentru dezvoltarea umană durabilă este dezvoltarea economică și obținerea unui PIB (Produs Intern Brut) asemănător cu cel al țărilor dezvoltate.

Ca o subliniere a interdependenței dintre dezvoltarea umană și dezvoltarea economică, guvernul moldovean a proiectat o reformă economică centrata pe durabilitate și pe om ca prioritate absolută. Prioritățile guvernului de dezvoltare economică pentru 1995-1996 - inclusiv

reforma industrială agricolă, bancară, fiscală și monetară - sînt detaliate în fig.5.1.

Pentru sprijinirea acestor activități guvernul Moldovei a inițiat o largă reformă legislativă în sectorul economic, inclusiv adoptarea a mai bine de 400 de legi prin care se stabilește baza economiei de piață a națiunii - inclusiv legi asupra impozitării, reforma impozitului bancar, comerț și dezvoltarea întreprinderilor.

În timp ce procesul de reformă economică al Moldovei în perioada de tranziție este încă încet, strategia generală a reformei este apreciată ca fiind solidă și s-au înregistrat deja mai multe succese. Indicatorii succesului procesului de reformă economică, conform Ministerului Economiei sînt detaliați în figura 5.2. Totuși unii consideră aceste succese într-o manieră conservatoare. Ei apreciază, de exemplu, că în timp ce stabilizarea monedei naționale este un indicator economic pozitiv, stabilizarea sa nu s-a bazat pe creșterea producției naționale a Moldovei, ci pe împrumuturile pentru dezvoltare de la Banca Mondială. Astfel, stabilizarea deși pozitivă, a fost indusă în mod artificial. În general, puterea de cumpărare a leilor moldovenești a scăzut în realitate cu 330% de la introducerea sa în 1993(1).

Domeniul comerțului internațional se confruntă, de asemenea, cu dificultăți în pofida stabilirii de noi relații cu parteneri comerciali internaționali. Acum, Moldova se confruntă cu dificultăți economice extreme ce provin din pierderea legăturilor cu foștii parteneri comerciali internaționali

Figura 5.1

Prioritățile reformei economice a Moldovei

- Sporirea capacității industriale naționale prin sporirea modernizării/eficienței întreprinderilor; asigurarea de către stat a pregătirii muncitorilor; îmbunătățirea tehnicilor manageriale industriale și promovarea unei conversiuni planificate a industriei de înaltă tehnicitate din era sovietică - inclusiv industria militară - în facilități productive pașnice;
- Sporirea potențialului agriculturii naționale; prin adoptarea și promovarea unor tehnici agricole întemeiate pe cerințele mediului; curățirea și-revitalizarea pământului și apelor distruse prin activitate agricolă intensivă; îmbunătățirea conducerii și pregătirii agriculturii; privatizarea cu succes a holdingurilor agricole; promovarea tehnologiilor agricole moderne;
- Promovarea reformei bancare pentru crearea unui climat favorabil investițiilor și împrumutului pentru investitorii naționali și internaționali;
 - Derularea reformei fiscale - inclusiv instituirea trezoreriei naționale pentru resurse - de management/monitoring, formularea de sisteme de planificare bugetară/monitorizare/raportare și crearea unor sisteme de colectare a impozitelor mai eficiente - ca mijloace de consolidarea a economiei
 - Continuarea activităților reformei monetare, inclusiv stabilizarea leului moldovenesc - nu prin suportul împrumuturilor internaționale, ci prin sporirea capacității economice a națiunii.
- Finalizarea procesului de privatizarea a locuințelor, gospodăriilor și întreprinderilor;
- Diversificarea partenerilor comerciali internaționali - pentru reactivarea legăturilor comerciale tradiționale, concomitent cu stabilirea de noi relații comerciale.

ca urmare a prăbușirii Uniunii Sovietice. Aceste întreruperi au dus atât la reducerea capacității țării de a importa materiile prime necesare industriei, precum și la scăderea comenzilor pentru produsele tradiționale de export. În cadrul unui atelier finanțat de PNUD în ianuarie 1995 asupra comerțului din cadrul CSI și a Statelor Baltice ținut în Moldova, s-a căutat să se abordeze aceste dezechilibre comerciale grave prin restabilirea și descentralizarea contactelor comerciale controlate mai înainte de Moscova, înființarea în Moldova a unui Centru de promovare a comerțului, planificat pentru 1995, va reprezenta un capital enorm în promovarea legăturilor comerciale tradiționale și netradiționale.

O alta dificultate economica pentru Moldova a apărut ca urmare a reformei/liberalizării prețurilor. Creșterea prețurilor a dus la pierderea - cel puțin temporar - a piețelor tradiționale. De exemplu - în Rusia

datorită creșterii prețurilor la produsele agricole moldovenești, este acum mai ieftin să cumperi produse agricole din China, Vietnam, Australia și Noua Zeelandă decât produsele similare din Moldova. Prețurile la produsele agricole exportate, de exemplu au sporit într-o asemenea măsură încât ele nu mai pot concura pe piețele occidentale sau pe cele foste sovietice. În ianuarie 1995, datorită lipsei piețelor, produse agricole în valoare de 25 milioane lei (5,7 mln dolari SUA) au rămas nevândute în depozitele industriale (2). (Fig.5.3.). Neputința Moldovei de a concura pe piețele internaționale arată că Moldova trebuie fie să caute noi piețe pentru producția sa națională, sau să reevalueze prețurile sale la export.

Alte dificultăți cu care se confrunta reforma economica a Moldovei includ practici impozitare și creditare nefavorabile care nu stimulează dezvoltarea antreprenorială; scăderea dezvoltării agricole și industriale și a PIB (cu 26%, 29,9% și respectiv 40%) începând din 1990; o scădere a producției

Figura 5.2

Semne ale stabilizării economice în 1994

- O moneda națională stabilă. Leul moldovenesc (1 dolar SUA pentru 4,4 lei) a fost introdus ca moneda națională la 23 noiembrie 1993. În 1994 rata de schimb a leului pentru 1 dolar SUA era stabilă și mai pozitivă decât cea a partenerilor comerciali de prim rang ai țării - rubla rusă, leul românesc și karbovanețul
- Deficitul bugetar în 1994 era de 3,4% din PIB (în 1993 era de 6,5%);
- O scădere a ratei dobânzilor de la 377% la începutul anului 1994 până la 42% în decembrie 1994.
- S-a înregistrat o creștere a numărului întreprinderilor industriale care au sporit producția de oțel, pompe, mașini agricole, textile și confecții, printre altele.
- Înființare de societăți mixte cu parteneri străini este în curs; la începutul anului 1995 existau 295 de întreprinderi mixte.
- O sporire cu 130% a investițiilor totale în economia națională în timpul anului 1994 și o creștere cu 170% a depunerilor populației la băncile de economii.
- Liberalizarea prețurilor, inclusiv prețurile la pâine și produse lactate. Statul reglementează în mod curant doar prețurile monopolștilor.

Ministerul Economiei

industriale cu 34% și o scădere a producției agricole cu 26% în 1994.

Modelul economic al Moldovei

Pentru a soluționa dificultățile mai sus menționate și pentru a acționa pentru dezvoltarea economică, este necesar ca Moldova să adopte un model economic cu specific național în vederea îndrumării reformei și dezvoltării economice. Cel mai adecvat model economic pentru Moldova continuă să rezulte din evoluția condițiilor și a potențialului economic al republicii. Dintre modelele de dezvoltare economică occidentale, modelul european este considerat a fi cel mai adecvat și aplicabil la Moldova (3). Spre deosebire de modelul

american, care pune accentul pe liberalism și dezvoltarea întreprinderilor private, modelul european occidental pune accentul pe dezvoltarea economică legată de protecția socială. Luând în considerare istoria socialistă a Moldovei și necesitățile sale sporite de a stabili un sistem dependent de protecție socială, acest model este cel care corespunde cel mai mult necesităților de dezvoltare economică ale Moldovei.

Acțiuni necesare pentru reforma economică viitoare

Pe baza succeselor și dificultăților mai sus menționate din strategia de reforma economică a Moldovei, următoarele acțiuni

Figura 5.3

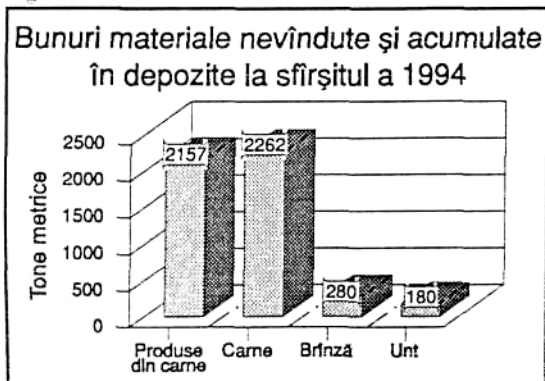
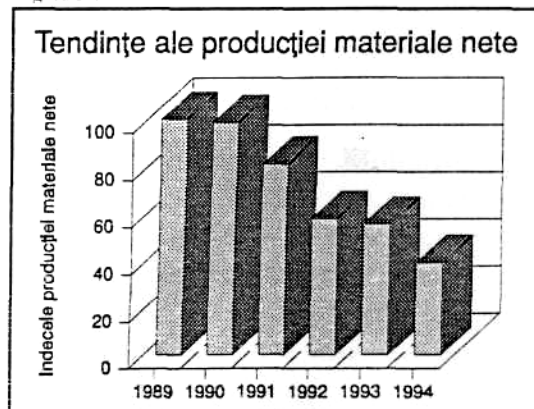

Figura 5.4

sînt necesare pentru a grăbi apariția unei puternice baze economice a republicii:

- stimularea creșterii investițiilor (străine și naționale; continuarea și accelerarea procesului de privatizare națională);
- continuarea stimulării antreprenoriatului (îndeosebi prin centre de consultanță pentru micile afaceri, cum ar fi cele ale PNUD);
- restructurarea întreprinderilor, prin crearea unor societăți pe acțiuni, fuzionarea și fisionarea întreprinderilor, înființarea de întreprinderi mixte străine; înlăturarea întreprinderilor nerentabile pentru maximizarea profitului și a potențialului de angajare cu forța de muncă, concomitent cu asigurarea că potențialul tehnic - îndeosebi cel unicat și metodologiile de producție de înaltă tehnicitate - nu se va pierde;
- inițierea unei campanii de informare publică pentru descrierea, pentru public, a rațiunilor restructurării întreprinderilor, îndeosebi sublinierea rolului așteptat în dezvoltarea viitoare a întreprinderilor private și a locurilor de muncă;
- reducerea monopolurilor, îndeosebi în sectorul agricol;
- promovarea tehnologiilor care minimizează utilizarea energiei și a consumului material, care utilizează rațional forța de muncă și care sînt ecologic viabile;
- stimularea reformei agricole (așa cum este descrisă în fig. 5.5.;
- modernizarea infrastructurii naționale, inclusiv restructurarea aeroportului Chișinău și modernizarea sistemului național de telecomunicații ca un mijloc de stimulare a dezvoltării și investițiilor

străine viitoare;

stimularea continuării reformei fiscale, inclusiv îmbunătățirea sistemului național de administrare a impozitelor, consolidarea autorităților fiscale; îmbunătățirea colectării impozitelor; promovarea educației fiscale pentru marele public;

Figura 5.5

Provocările reformei agricole în Moldova

- Să reformeze sectorul agricol, fără a distruge potențialul material considerabil constituit după cel de-al doilea război mondial;
- restabilirea drepturilor de proprietate asupra pămînturilor revocate în timpul perioadei sovietice, asigurînd limitarea dimensiunilor proprietății; eliminarea relațiilor socio-economice negative impuse forțat în perioada sovietică și crearea condițiilor pentru tranziția la relații contemporane;
- oprirea scăderii producției în toate ramurile sectorului agricol și asigurarea protecției mediului pentru o dezvoltare durabilă în viitor;
- instituirea stilurilor manageriale și organizaționale care să ducă la sporirea calității producției ce vor duce la scăderea prețurilor producției dar, concomitent să respecte dreptul muncitorilor la proprietate și interes personal;
- rezolvarea dificultăților majore cu care se confruntă zonele rurale, îndeosebi problema șomajului.

- stimularea respectului față de mediu în toate aspectele activităților economice și în special în sectoarele industrial și agricol.

Dezvoltarea industrială

Sectorul industrial al Moldovei este superior celui agricol din punctul de vedere al capacității de producție (4). El are, mai mult decît celelalte componente economice ale economiei naționale, potențialul de a scoate Moldova din criza

economica și de a stabili o baza economică solidă necesară pentru înfăptuirea dezvoltării umane durabile.

În trecut industria Moldovei contribuia cu 60-70% la profiturile bugetare. Deoarece Moldova are nevoie de doar 30% din producția industrială (în cazul în care sectorul industrial funcționează la întreaga capacitate) pentru a menține calitatea standardului de viață al populației, restul de 70% devin disponibile pentru export. Pentru menținerea potențialului înalt al Moldovei este absolut esențial să fie menținute facilitățile educaționale și personalul tehnic de înaltă calificare.

Reforma tehnică în industrie

Industria moldovenească are un înalt nivel de potențial tehnic, o bună parte din care - inclusiv microelectronica și electronica optică, tehnologiile informaționale etc. - s-a dezvoltat în perioada sovietică pentru producția de armament. Fără să piardă înalta capacitate tehnică a industriei trebuie începută restructurarea întreprinderilor industriale pentru reaplicarea tehnologiilor avansate la alte domenii de activitate cum ar fi tehnologiile agricole specializate, echipamentul de telecomunicații și echipamentul farmaceutic și medical, printre altele. Producția optimă va fi cea care este

benefică atât pentru dezvoltarea Moldovei cât și pentru piața internațională.

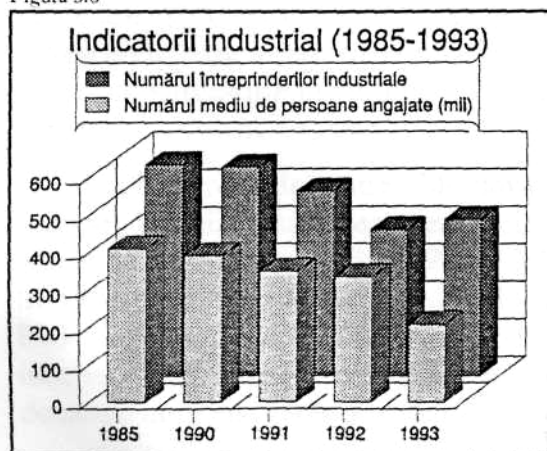
În perioada privatizării și reformei economice potențialul activităților industriale de înaltă tehnicitate va fi restructurat în unități de producție de bază. Deja fostele uzine ce produceau pentru industria de apărare având capacități tehnice înalte - inclusiv Mezon, Semnal, Sigma, Topaz, Micron și Răut - au fost restructurate pentru a produce uși de metal porți, garduri și safeuri dar în decursul procesului și-au pierdut capacitatea de a produce electronica specifică de înaltă valoare pentru care au fost proiectate aceste întreprinderi. Pentru a preveni pierderea specificului național pronunțat și a tehnologiilor industriale valoroase, este esențial ca prevederile privatizării să fie aplicate la aceste industrii de înaltă tehnicitate pentru a preveni pierderea potențialului industrial avansat al națiunii, inclusiv distrugerea echipamentelor și capacităților tehnice unice (5).

Întreprinderile moldovenești vor căuta să amplifice - nu să limiteze sau să submineze - potențialul lor tehnic. Pentru a stimula această dezvoltare, Guvernul va oferi stimulente pentru dezvoltarea întreprinderilor și transferul de inovații tehnice avansate. Mai mult, Guvernul Moldovei și întreprinderile private vor solicita asistența tehnică și oportunități educaționale/de pregătire din străinătate pentru a dezvolta pe mai departe capacitatea sectorului industrial.

Reforma energetică

În ansamblul ei, industria moldovenească este foarte ineficientă din punctele de vedere al consumului de energie; o uzină industrială moldovenească tipică utilizează cu 400% până la 500% mai mult din energia utilizată în Europa Occidentală pentru

Figura 5.6

producerea unui bun similar. Această situație este agravată de faptul că Moldova, cu excepția energiei produse de propria centrală electrică, este obligată să importe aproape sută la sută din resursele energetice din străinătate. Pentru a diminua cerințele de energie industrială, se desfășoară acum reforma acestui domeniu - prin reproiectarea industrială, crearea de noi tehnologii și recalificarea inginerilor. Moldova planifică să-și reducă consumul de energie cu 50%.

Cercetarea și dezvoltarea

O moștenire inestimabilă din perioada sovietică în Moldova este puternica capacitate de cercetare științifică și dezvoltare a republicii, reprezentată de Academia Națională de Științe și a organismelor sale afiliate. Cele mai eficiente și mai adecvate Moldovei strategii și mijloace pentru înfăptuirea dezvoltării naționale vor porni din această bază intelectuală. Investițiile curente în viitorul Moldovei - îndeosebi creditele economice internaționale (care în ultimul deceniu s-au ridicat la 605 mln dolari SUA) - sînt canalizate în principal spre dezvoltarea industriei, agriculturii, privatizării și reformei energetice. Este esențial ca o parte a acestor resurse să fie direcționate și spre menținerea și dezvoltarea bazei științifice a națiunii, îndeosebi spre finanțarea proiectelor de cercetare și dezvoltare (6). Astfel de investiții în baza intelectuală a națiunii va constitui o investiție în viitorul dezvoltării națiunii.

După obținerea de către Moldova a independenței, finanțarea cercetării a scăzut de la 0,44% din PIB în 1990 la 0,2% în 1994. Luînd în calcul faptul că însuși PIB a scăzut semnificativ după independență, criza financiară este în acest domeniu mult mai gravă prin reducerea cu

50% a finanțării.

Această reducere a finanțării a dus la o emigrare pe scară mare a savanților care caută o remunerare mai bună și condiții mai bune de muncă; numai Academia de Științe a pierdut 760 de cercetători asociați și mai mult de 100 de doctori după independență. Pentru cei care au rămas, reducerile bugetare echivalează cu reduceri ale calificării lor, datorită lipsei oportunităților educaționale/de pregătire, reducerii drastice ale surselor cu care ei trebuie să lucreze și învechirii tehnologiilor cu care este înzestrată cercetarea științifică națională. (La Academia de Științe, de exemplu, 76,7% din echipament are peste 7 ani vechime. Numai 1,7% din echipament are mai puțin de 5 ani).

Dacă nu se iau măsuri urgente de reformare, pierderea savanților prin emigrare, pe de o parte și diminuarea angajării absolvenților în domeniile științifice, pe de altă (datorită în mare măsură slabei salarizării și motivației scăzute pentru a intra în activitatea științifică) va duce la scăderea semnificativă a potențialului științific al Moldovei.

Pentru a stimula rolul științei în Moldova, activitățile de cercetare trebuie să fie orientate spre satisfacerea nevoilor urgente ale procesului național de tranziție. Astfel de activități foarte adecvate pentru succesul economic și social al transformărilor includ următoarele:

- Dezvoltarea farmaceutică: Moldova efectuează testarea clinică a unui nou medicament anticancer "Setrimed" și antidepresiv "Citazie" precum și medicamentul pentru boli de inimă "Maloben". Alte noi zece medicamente se afla în curs de cercetare - în domeniile antibacteriene și antivirale.

Prelucrarea textilelor și a materialelor plastice: Institutul de chimie a creat noi catalizatori pentru reducerea consumului de chimicale, pentru dublarea productivității muncii și reducerea deșeurilor stricătoare de mediu.

Biotehnologii microbiologice: se afla în curs cercetări pentru controlul sintezei substanțelor bioactive cu ajutorul microorganismelor, pentru a produce produse valoroase în domeniul alimentației, agriculturii, industriilor medicale și zootehnice.

Transportul: se fac eforturi pentru sporirea eficienței utilizării combustibililor și pentru reducerea eliminării deșeurilor din combustia motoarelor.

Știința este un domeniu unic de activitate, care în timp ce lucrează în prezent, atinge viitorul, crează condițiile pentru acest viitor și sugerează mijloacele pentru dezvoltarea societății și a progresului sau material și spiritual... Națiunile avantajate, în viitor, nu vor fi țările cu cel mai mare volum de resurse minerale, ci cele caracterizate prin cel mai înalt nivel de cunoaștere. Acesta este motivul pentru care știința și cercetarea științifică au o importanță hotărâtoare...

Domnul Andrei Andrieș, Președintele Academiei de Științe a Moldovei.

În general prioritățile comunității științifice din Moldova în aceasta perioada vizează intervenții practice pentru asistarea Moldovei în înfăptuirea dezvoltării economice. Principalele priorități ale savanților moldoveni sînt în domeniile resurselor regenerabile, eficienței energetice și îmbunătățirilor tehnologice.

Din descrierea de mai sus a capacității comunității științifice a Moldovei este evident ca potențialul științific al națiunii

poate contribui într-o mare măsură la procesul de tranziție și dezvoltare al țării. Este esențial ca guvernul să recunoască rolul important al organismelor științifice înființate în perioada sovietică și ca acest puternic potențial intelectual și de dezvoltare să nu fie pierdut în perioada de tranziție, dimpotrivă, să fie solicitat să ajute țara în înfăptuirea dezvoltării economice și umane.

Un plan de asistență internațională

Un al treilea capital esențial de care are nevoie Moldova în eforturile sale de înfăptuire cu succes a tranziției și, în cele din urmă, a dezvoltării umane durabile, pe lângă programul economic solid și puternica bază intelectuală/științifică - este asistența externă pentru dezvoltare. Investiții temeinice în dezvoltarea națiunii - sub forma asistenței tehnice, umanitare și financiare - vor sprijini Moldova pe parcursul și după perioada de tranziție.

Asistența internațională pentru Moldova a constat în anul 1994 următoarele: un împrumut pentru acordarea facilităților de transformare sistemică și un credit standby oferit de Fondul Monetar Internațional și un proiect de program de credite de atenuare și reabilitare oferit de Banca Mondială evaluat la aproximativ 300 mln dolari SUA; asistența umanitară din Uniunea Europeană, Franța, Germania, Italia, Japonia, Olanda, România, Turcia și SUA ce se ridică la circa 26 mln dolari SUA; asistența umanitară de urgență de 12,3 mln dolari și asistența tehnică din partea Națiunilor Unite și a altor organizații sub forma cooperării tehnice gratuite (31,2 mln dolari) și investiții legate de cooperarea tehnică (2,9 mln dolari SUA).

În anul 1994 Guvernul Moldovei a înființat Departamentul pentru coordonarea ajutorului extern sub auspiciile

Ministerului Economiei. Acest corp managerial nou înființat a sporit capacitatea Guvernului de a conduce și coordona asistența internațională - fie sub forma împrumuturilor pentru dezvoltare, a scutirilor de urgență, subvenții sau asistență tehnică - și să evalueze mai eficient succesul programelor de asistență. Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) oferă asistență pentru dezvoltarea acestui Departament printr-un proiect de 900 000 dolari intitulat "Consolidarea capacității naționale pentru administrarea resurselor externe".

Prin investiții adecvate în tranziția Moldovei, resursele financiare și tehnice vor duce la consolidarea capacității intelectuale și umane existente ale țării și vor oferi mecanismul ca Moldova să implementeze strategia dezvoltării sale umane durabile.

Capitolul 6. Indicatorii dezvoltării umane pentru Moldova

Un număr important de statistici care lipsesc, făcând dificilă completarea acestei secțiuni a Raportului despre dezvoltarea umană, este un indicator al nevoilor de dezvoltare al Departamentului Statisticii al Republicii Moldova. Un prim pas în înlăptuirea dezvoltării umane durabile este determinarea cantitativa a zonelor specifice ale necesităților de dezvoltare; aceasta, la rîndu-i, necesită sprijinul organismelor statistice naționale - în acest caz al Departamentului Național pentru Statistica. Așa cum s-a demonstrat aici, sprijinul internațional este solicitat în vederea sporirii capacității Departamentului de Statistica al Moldovei pentru colectarea și analiza Indicatorilor Dezvoltării Umane (IDU) și sa acorde asistența Departamentului pentru stabilirea sistemului de colectarea a datelor statistice pentru IDU, care se bazează pe standarde internațional recunoscute. Prin efectuarea acestei standardizări, Departamentul Statisticii va mari transferabilitatea datelor sale statistice către alte națiuni străine și organizații internaționale, sporind astfel capacitatea Moldovei de a comunica dimensiunea dezvoltării sale economice și sociale țărilor străine și organizațiilor internaționale.

PNUD va oferi asistența Departamentului Statisticii din Moldova în domeniile conturile naționale (pentru a sprijini Moldova în calcularea mai exacta a PIB) și statisticii sexelor (pentru a introduce o metodologie cantitativa pentru a aprecia echitatea dintre sexe din republica).

Tendențele dezvoltării economice

GNP Final		GNP pe cap de locuitor Creștere anuală		Media anuală Rata inflației (%)		Exporturi (%GNP)	Venituri din colectarea taxelor (% GNP)	Taxe directe (% din toate taxele)		Surplus general/ Deficit de buget (% GNP)	
Bilioane dolari SUA	Creștere anuală (1991-1993)	1965-1980	1991-1993	1980- 1991	1992	1980-1991	1980-1991	1980	1991	1980	1991
...	-17.65	...	-17.65	...	1109	32.7	31

Componentele naționale ale economicului

PGD final (milioane ruble) 1991	Producție agricolă (% PGD) 1991	Industria (% PGD) 1991	Deservire (% PGD) 1991	Consum (% PGD) 1991		Investiții generale interne (%PGD) 1991	Investiții generale economisite (% PGD) 1991	Venituri din colectarea taxelor (% PGD) 1991	Cheltuieli de bază guvernamentale (%PGD) 1991	Exporturi (%PGD) în prețuri actuale	Importuri (%PGD) în prețuri actuale
				Private	De stat						
25895	0.9	32.3	34.1

Balanța resurselor naturale

Aria totală (AT)(mli de km ²)	Densitatea populației (persoane pe km ²)	Terenuri arabile și permanent folosite (% din AT)	Terenuri de conifere (% din AT)	Păduri și plantații de copaci (% din AT)	Soluri irigate (% din toate terenurile urabile)	Resursele interne de renovare a apei pe cap de locuitor (pe 1000m ³ /an)	Consumul anual al apei	
							% Resursele acvatice	Pe cap de locuitor (m)
33.8	128	53	10.4	9.6	16.4	...	99	863

Cheltuieli militare și folosirea necorespunzătoare a resurselor

Cheltuieli militare (% PGD)		Cheltuieli militare (% din cheltuielile pentru învățământ și asistență medicală)		Media exportului anual de armament neatomic (greu) către țările dezvoltate		Forțele militare (1990)		
1960	1990-91	1960	1990-91	dolari SUA (1988-92)	% din exportul național (1991)	la 1000 locuitori	la 1 învățător	la 1 doctor
	4.7	...	68.7

Șomajul

Numărul șomerilor (mii) 1992	Rata șomajului					Cheltuieli pentru plata indemnizației de șomen	Șomaj pe termen lung		Dispariția șomajului în regiune (25% din cel mai rău comparat cu 25% din cel mai bun) 1989	Corelația dintre șomajul persoanelor cu studii medii necomplete și studii superioare	
	Total 1992	Numărul total inclusiv cei care spera să se angajeze 1992	Femei 1990-1991	Tineret (15-24) 1992	Bărbați tineri 15-19 (1992)		Mai mult de 6 luni	Mal mult de 12 luni		Bărbați 1989-1990	Femei 1989-1990
2019

Angajare în câmpul muncii

Forța de muncă (% din numărul populației)	% Lucratori din:			Corelația viitoare reamplasării a forței de muncă	Creșterea anuală a veniturii pentru un muncitor (%) 1980-1990	Inegalitatea veniturii: Corelația dintre segmentele superioare și cele inferioare ale forței de muncă		% Forța de muncă întrunită în sindicate	Orele de muncă pe săptămână (pentru un muncitor din industrie) 1989-1991	Cheltuielile programelor privind piața muncii (% PGD) . 1990-1992
	Agricultură 1990-1992	Industrie 1990-1992	Deservire 1990-1992			1980-1981	1990-1991			
42	35	21	...	148	34	...

Formarea capitalului uman

Durata medie a învățământului			Lucrători științifici și tehnicieni (la 1000 persoane) 1986-1990	Lucrători științifici și tehnicieni ocupați în domeniul științelor aplicate (la 1000 persoane) /1986-1990	Cheltuiile pentru cercetare și dezvoltare (%GNP) 1989-1991	Absolvenți ai Instituțiilor medii de învățământ (din populația de vîrsta de absolvire)/1991	Absolvenți ai instituțiilor superioare de învățământ (%din populația de vîrsta de absolvire)/1990-1991	Numărul de absolvenți ai facultăților de științe naturale, tehnice și matematice (% din numărul total de absolvenți)		
Total 1992	Femei 1992	Bărbați 1992						Total 1990-1991	Femei 1990-1991	Bărbați 1990-1991
...	0.3

Învățămîntul

Indeele înmatriculării în instituțiile de învățămînt (% vîrsta 6-23 ani)/1991	Persoane cu studii medii complete (%)/1991	Persoane cu studii medii speciale (% din absolvenții școlilor medii) /1991	Persoane pînă la 19 ani care continuă studiile la secția de zi (%)/1990-1991	Facilitățile de înmatriculare la instituțiile superioare la secția de zi (%)/1991	Facilitățile de înmatriculare la instituțiile superioare facultățile de științe naturale și aplicate (% din total)/1990-1991	Cheltuieli pentru instruirea în Instituțiile superioare (% din total)/1991	Cheltuielile statului pentru studenții instituțiilor superioare 1990-1991	Cheltuieli totale pentru instruire (%of GDP)		Cheltuielile statului pentru instruire (%of PGD)/ 1991
								1960	1991	
...	10	4.6	...

Medicină și ocrotirea sănătății

Pierderile anuale în urma decedării înainte de timp (la 1000 persoane) / 1990	Decesuri din cauza bolilor larg răspîndite (%din numărul total de decesuri) / 1990-1991	Decesuri din cauza bolilor incurabile (% din numărul total de decesuri) 1990-1991	SIDA (la 100,000 persoane) 1992	Consumul de băuturi tari (litri pentru o persoană adulta) 1986-1991	Consumul de tutun (kg. pentru un adult) 1985-1991	Numărul de pacienți un medic la 1990	Serviciile medicale plătite prin intermediul asigurării sociale (%) / 1991	Cheltuielile de stat pentru ocrotirea sănătății (% din toate cheltuielile statului) 1989-1991	Cheltuieli totale pentru ocrotirea sănătății (%of PGD)		Cheltuieli particulare pentru ocrotirea - sănătății (%din - totalul cheltuielilor) 1989-1991
									1960	1991	
19	14	13	...	10.92	1.55	250	...	10.8	...	2.3	...

Demografie

Populația (milioane)			Creșterea anuală a populației (%)		Indecele natalității generale 1992	Indecele natalității în târziate (1992% față de 1960)	Utilizarea contraceptivelor (%) 1985-1992	Numărul relațiilor dependente (%) /1992	Populația de peste 60 ani 1992	Probabilitatea menținerii duratei medii a vieții la 60 de ani (# din ani)	
1960	1992	2000	1960-1992	1992-2000						Bărbați 1989-1990	Femei 1989-1990
3	4.4	4.6	1.2	0.7	2.2	56	13	15.5	18.4

Situația femeilor

Probabilitatea duratei medii a vieții la naștere 1992	Vârsta medie la prima căsătorie 1980-1990	Numărul de decesuri în timpul nașterii (la 100,000 granide) / 1988	Înmatricularea în instituțiile medii speciale (%) / 1990	Absolvirea instituțiilor medii speciale complete (% femei la vârsta normală de absolvire) / 1991	Facilități de înmatriculare în instituții de învățământ superior la secția de zi (%) / 1991	Facilități de înmatriculare în instituțiile superioare la științe naturale și aplicate (% din numărul de femei cu studii superioare) 1990-1991	Forța de muncă femei (% din toată forța de muncă) / 1991	Administrare și management (% din numărul femeilor) 1980-1989	Parlament (% din locurile ocupate de femei) 1992
72	...	35	59	...

Tendențele dezvoltării umane

Durata presupusă a vieții la naștere (ani)		Indicele de instruire superioară la secția de zi (%)		GNP real pe cap de locuitor (dolari SUA)		GNP pe cap de locuitor (dolari SUA)		Chetuii generale pentru instruire (% din PGN)		Chetuii generale pentru ocrotirea sănătății	
1960	1992	1965	1991	1961	1991	1976	1991	1960	1991	1960	1991
...	68	2398	4.6	...	2.3

Crizele umane

Numărul șomerilor		Adulți cu studii medii incomplete (% din populația de 15-64 ani) 1991	Corelația dintre venituri dacă 20% și 40% de lucru se efectuează la domiciliu 1980-1991	Salariul femeilor (% de la salariul bărbaților) 1990-1992	Rata inflației medii anuale		Anii pierduți din pricina decesului timpuriu (la 1,000 persoane) 1990	Traume din Cauza accidentelor rutiere (la 100,000 persoane) 1990-1991	Crime interționate comise de bărbat (la 100,000 bărbați) 1985-1990	Cazurile de viol înregistrate (la 100,000 femei de vîrsta 15-59 ani)/1989	Evaporările de sulf și azot (kg NO ₂ și SO ₂ pe cap de locuitor) 1989	
general 1992	tineri 1991-1992				1980-1991	1992					10	55
0.1	...	40	1109	19	14.8	10	55

Dezvoltarea umană

Durata presupusă a vieții la naștere 1992	Decesuri în timpul nașterii (la 100,000 da noi născuți) 1988	Numărul de pacienți la un medic 1990	Lucrători în domeniul științei și tehnicieni (la 1,000 persoane) 1988	Numărul de persoane care au fost înmatriculate la instituțiile de învățămînt (% de vîrsta 6-23 ani) 1991	Indicele generai de înmatriculare la Instituțiile superioare		Ziarele zilnice (copii la 100 de indivizi) 1990	Televiziune (la 1,000 indivizi) 1991	GNP real pe cap de locuitor (dolari SUA) 1991	GNP pe cap de locuitor (dolari SUA) 1991
					Total (%) 1991	Femei (%) 1991				
68	35	250	55	...	2398	...

Indecele dezvoltării umane

Durata vieții prognozată în momentul nașterii 1992	Nivelul de alfabetizare la adulți (%) / 1992	Durata instruirii 1992	Indecele de alfabetizare	Indicele instruirii	Nivelul instruirii 1992	GNP real pe cap de locuitor (ruble)	GNP corectat pe cap de locuitor (ruble)	Indecele dezvoltării umane	Nivelul GNP pe cap de locuitor
68	96.4	6	0.96	0.4	2.32	2398	...	0.714	...

BIBLIOGRAFIE

Următoarele surse de informație au fost întocmite pentru formularea acestui prim Raport asupra dezvoltării umane în Moldova.

1. Analiza tranziției în Europa și Asia Centrală: sursă în Republicii Moldova, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare/Moldova, Chișinău, februarie 1995.
2. Andrei Andrieș, Știința pentru dezvoltarea umană durabilă, Academia de Științe, Chișinău, februarie, 1995.
3. Bostan Ion, Industria și învățământul tehnic - dona imagini în dezvoltarea umană durabilă, Universitatea Tehnică din Chișinău, Chișinău, februarie 1995.
4. Nicolae Bucun, Vladimir Guțu, Învățământul în contextul dezvoltării umane durabile, Ministerul învățământului al Republicii Moldova, Chișinău, februarie 1995.
5. Victor Ciobanu, Resursele umane și piața muncii în Republica Moldova, Academia de Științe a Moldovei, Chișinău, februarie 1995.
6. Ion Cebotaru, Concepția de dezvoltare durabilă și aplicarea ei în condițiile Republicii Moldova; Necesități și posibilități, Institutul Național al Ecologiei, Chișinău, februarie 1995.
7. Sergiu Chirca, Tendințele principale în dezvoltarea Republicii Moldova și influența lor asupra factorului uman, Academia de Studii Economice, Chișinău, februarie 1995.
8. Haralambie Corbu, Cultura spirituală ca factor prioritar al dezvoltării umane durabile, Academia de Științe a Moldovei, Chișinău, februarie 1995.
9. Ion Dediu, Vladimir Iacovlev și Ion Cebotaru, Protecția mediului înconjurător în contextul dezvoltării umane durabile în Republica Moldova, Institutul Național al Ecologiei, Chișinău, februarie 1995.
10. Raportul despre dezvoltarea cooperării: Moldova, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, Moldova, Chișinău, februarie 1995.
11. Sergiu Fandofan, Protecția mediului în Republica Moldova: realizări, probleme, perspective, Departamentul Protecției Mediului Incinjurător, Chișinău, februarie 1995.
12. Anatol Gudîm, Restructurarea economiei, deschiderea spre lume - factor de stabilizare, Ministerul Economiei al Republicii Moldova, Chișinău, februarie 1995.
13. Eugen Hrișcev, Managementul dezvoltării umane, Academia de Studii Economice, Chișinău, februarie 1995.
14. Raport asupra dezvoltării umane - 1991, Programul Națiunilor Unite pentru

Dezvoltare, New-York, 1991.

15. Eugenia Mihailov, Protecția socială a populației Republicii Moldova în perioada de trecere la economia de piață, Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei al Republicii Moldova, Chișinău, februarie 1995.
16. Sergiu Rădăuțanu, Tehnologiile avansate și perspectivele industriale în Moldova. Problemele dezvoltării umane și migrația., Academia de Științe a Moldovei, Chișinău, februarie 1995.
17. Alexandru Roșca, Alexandru Zavtur, Politica socială și dezvoltarea umană durabilă în Republica Moldova., Academia de Științe a Moldovei, Chișinău, februarie 1995.
18. Alexei Rusu, Strategia de dezvoltare și de reforme în sistemul sănătății Republicii Moldova ca factor de perspectiva durabilă a umanității., Ministerul Sănătății al Republicii Moldova, Chișinău, februarie 1995.
19. Nadejda Șișcan, Concepția dezvoltării umane în Republica Moldova., Academia de Studii Economice, Chișinău, februarie 1995.
20. Nadejda Șișcan, Statutul femeilor în Republica Moldova., Academia de Studii Economice, Chișinău, octombrie 1994.
21. Studii formulate de consultanți din Moldova: Volumul I., Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, Chișinău, septembrie 1993.
22. Studii formulate de consultanți din Moldova: Volumul II., Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, Chișinău, noiembrie 1993.
23. Studii formulate de consultanți din Moldova: Volumul III., Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, Chișinău, ianuarie 1994.
24. Studii formulate de consultanți din Moldova: Volumul IV (Nepublicat)., Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, Chișinău, octombrie, 1994.

În cadrul textului au fost făcute următoarele referințe specifice:

Capitolele 1 și 2:

1. Eugen Hrișcev, Managementul dezvoltării umane, Academia de Studii Economice, Chișinău, februarie 1995.
2. Nadejda Șișcan, Concepția dezvoltării umane în Republica Moldova., Academia de Studii Economice, Chișinău, februarie 1995.
3. Alexandru Roșca, Alexandru Zavtur, Politica socială și dezvoltarea umană durabilă în Republica Moldova., Academia de Științe a Moldovei, Chișinău, februarie 1995.
4. Ion Dediu, Vladimir Iacovlev și Ion Cebotaru, Protecția mediului înconjurător în

contextul dezvoltării umane: durabile în Republica Moldova. Institutul Național al Ecologiei, Chișinău, februarie 1995.

Capitolul 3

1. Nadejda Șișcan, Statutul femeilor în Republica Moldova., Academia de Studii Economice, Chișinău, octombrie 1994.
2. Sergiu Chirca, Tendințele principale în dezvoltarea Republicii Moldova și influența lor asupra factorului uman. Academia de Studii Economice, Chișinău, februarie 1995.
3. Alexandru Roșca, Alexandru Zavtur, Politica socială și dezvoltarea umană durabilă în Republica Moldova., Academia de Științe a Moldovei. Chișinău, februarie 1995.
4. Tot acolo.

Capitolul 4.

1. Studii formulare de consultanți din Moldova: Volumul II., Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, Chișinău, noiembrie 1993.
2. Nadejda Șișcan, Conceptia dezvoltării umane în Republica Moldova., Academia de Studii Economice, Chișinău, februarie 1995.
3. Sergiu Chirca, Tendințele principale în dezvoltarea Republicii Moldova și influența lor asupra factorului uman, Academia de Studii Economice, Chișinău, februarie 1995.
4. Haralambie Corbu, Cultura spirituală ca factor prioritar al dezvoltării umane durabile. Academia de Științe a Moldovei, Chișinău, februarie 1995.
5. Alexei Rusu, Strategia de dezvoltare și de reforme în sistemul sănătății Republicii Moldova ca factor de perspectivă durabilă a umanității., Ministerul Sănătății al Republicii Moldova, Chișinău, februarie 1995.
6. Ion Dediu, Vladimir Iacovlev și Ion Cebotaru, Protecția mediului înconjurător în contextul dezvoltării umane durabile în Republica Moldova, Institutul Național al Ecologiei, Chișinău, februarie 1995.

